

T. C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

283871

BOŞANMALAR VE BOŞANMALARIN
ORTAYA ÇIKARDIĞI BİREYSEL SORUNLARIN
AİLE SAĞLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

66 Örnek Olay Üzerine Bir Deneme

Aile Sağlığı Programı
BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

Emel AYDINALP

ANKARA — 1981

124

T.C.

Hacettepe Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi

BOŞANMALAR VE BOŞANMALARIN
ORTAYA ÇIKARDIĞI BİREYSEL SORUNLARIN
AİLE SAĞLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
66 Örnek Olay Üzerine Bir Deneme

Aile Sağlığı Programı

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

Emel Aydınalp

Rehber Öğretim Üyesi: Doç. Dr. Olcay ORAN

ANKARA-1981

TEŐEKKÜR

Araştırmanın y¼r¼t¼lmesinde ilgisini esirgemeyen rehber ¼ğretim ¼yesi Doç. Dr. Olcay Oran'a, araştırmanın başlamasından, sonuçların değerlendirilmesine kadar her alanda yardımcı olan Doç. Dr. Sunday Üner'e, konunun içe-riğini d¼zenleyen Dr. Birsen Sonuvar'a, kaynak bulmada yardımcı olan Prof. Dr. Kemal Aydınalp'e ve Prof. Dr. Erol Cansel'e, araştırmanın y¼r¼t¼lmesinde değerli yardımları bulunan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı Esat Őener'e, Ankara Asliye Hukuk Mahkemeleri yargıçlarından Soysal En¼nl¼ ve Őakir Kaleli'ye, ayrıca arkadaşlarım Nuran Yurdanur ve T¼lin Tuę'a teŐekk¼r ederim.

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>SAYFA</u>
G İ R İ Ş.....	I
Boşanmanın Tanımı ve Boşanma Akımlarına Getirilen Açıklamalar.....	4
Boşanmanın Psiko-Dinamiği.....	6
Boşanmaya Arkadaşların Tepkileri.....	II
Boşanma Zinciri ve Bir'den Fazla Boşananlar.....	15
Boşanma Olayını Çocuklara Açıklama Sorunu ve Boşanma Sonrası Çocuk, Ebeveyn İlişkileri.....	16
Türkiye'de Boşanmaların Durumu.....	25
A R A Ş T I R M A N I N A M A C I	27
A R A Ş T I R M A N I N Y O N T E M İ.....	29
Araştırma Evreni.....	30
Araştırma Süresi.....	30
Verilerin Toplanması.....	30
Verilerin Değerlendirilmesi.....	31
Karşılaşılan Zorluklar.....	31
B U L G U L A R.....	32
A-Bireyin Genel Özellikleri.....	32
B-Boşanan Bireyler ve Çocukları.....	57
C-Bir'den Fazla Evlenenlerin Genel Özellikleri.....	69
T A R T İ Ş M A.....	73
S O N U Ç L A R.....	104
Ö N E R İ L E R.....	113
Ö Z E T	120
K A Y N A K L A R	122
E K L E R	126

T A B L O L A R

TABLO

SAYFA NO:

I-Çocuk durumuna göre birey sayısının dağılımı.....:	32
2-Anket sırasındaki yaşa göre dağılım.....:	33
3-Boşanan bireylerin ilk evlilik yaşlarına göre dağılımı.....:	34
4-Boşanan bireylerin gelir durumlarına göre dağılımı.....:	35
5-Anket uygulanan bireyin eğitim durumu.....:	36
6-Anket uygulanan bireylerin boşandıkları eşlerinin eğitim durumu.....:	36
7-Bireyin çocukluk ve ilk gençliğini geçirdiği yerleşim yeri.....:	37
8-Boşanılan eşin çocukluğunu ve ilk gençliğini geçirdiği yerleşim yeri.....:	37
9-Bireylerin evlilik öncesi aile yapıları.....:	38
10-Bireylerin, evliliklerinde kurdukları aile yapısı.....:	38
II-Boşanan bireylerin evli kalma süreleri.....:	39
12-Boşanan bireylerin kendi ailelerinde boşanma olanlar.....:	40
13-Evet, diyenlerin ailelerinde kimler boşandı.....:	40
14-Boşanan bireylerin ailelerinin, boşanmaya karşı tepkileri.....:	41
15-Boşanma davası süresince kadınların geçim durumlarına göre dağılım.....:	42

TABLOSAYFA NO:

16-Boşanma davası süresince kalınan yer.....:	43
17-Boşanma davasını açan taraf.....:	43
18-Bireylerin boşanma nedenleri.....:	44
19-Boşanma davası süresince ilişkiler.....:	45
20-Boşanmadan sonra bireylerin hissettiği duygular...:	46
21-Boşanan bireylerin ortak arkadaşları ile ilişkileri	47
22-Boşanılan eşle evlenme şekli.....:	48
23-Boşanılan eşle, tekrar evlenme isteği.....:	49
24-Boşanma nedeni üçüncü kişi ise, onunla olan ilişkiler.....:	50
25-Boşanma sonrası yönelinen faaliyetler.....:	51
26-Boşanmayı yabancılara söyleme güçlüğü var mı.....:	52
27-Evet diyenler için bu güçlüğü nedenleri.....:	52
28-Boşanılan eşi karşı cinsle görmenin, bireyde yarattığı duygular.....:	53
29-Boşanan bireyin tekrar evlenme oranı.....:	54
30-Boşanılan eşin tekrar evlenme oranı.....:	54
31-Boşandıktan sonra bireyin, hoşlandığı kişi ile paylaşmak istediği yaşam biçimi.....:	55
32-Boşanılan eşin (kadının) çalışma oranı.....:	56
33-Boşanan bireylerin sahip oldukları çocuk sayısı....:	57
34-Boşandıktan sonra çocukta ruhsal değişme olup, olmadığına göre dağılım.....:	58

35-Çocuğun velayetinin verildiği tarafa göre dağılım.....:	59
36-Çocuğa boşanmayı açıklayan bireye göre dağılım.:	60
37-Boşanmanın açıklandığı andaki çocuğun tepkisi...:	6I
38-Boşanan ana babalara göre, çocuğun, yanında kalmayı tercih ettiği ebeveyn.....:	62
39-Boşanılan eşi ziyarettten döndükten sonra, çocukta davranış değişikliği olup, olmadığının dağılımı.....:	63
40-Boşanmadan sonra ebeveynin olumsuz yönlerini çocuğa anlatıp, anlatmamağa göre dağılım.....:	64
4I-Boşandıktan sonra çocuğu görme süresine göre dağılım.....:	65
42-Boşandıktan sonra çocuğa fazla ilgi gösterme...:	66
43-Boşanmadan sonra çocuklarla, arkadaşları arasında davranış değişikliği olup olmadığına göre dağılım.....:	67
44-Boşandıktan sonra çocuğun okula olan ilgisinde değişme izlenip, izlenmediğine göre dağılım....:	68
45-Tekrar evliliğin nedenlerine göre dağılım.....:	69
46-İkinci eşin, birinci eşe nazaran farklı olup, olmadığına göre dağılım.....:	70
47-Bireyin, ikinci eşi ile olan yaş farkına göre dağılım.....:	7I
48-Tekrar evlenen bireyin, evlendiği kişinin, dul olup, olmadığına göre dağılım.....:	72
49-Evlenilen dul eşin çocuğunun olup, olmadığına göre dağılım.....:	72

G İ R İ Ő

İnsanlığın en eski ve vazgeçilmez tutkusu olan kadın erkek ilişkisi, nereden nereye gelmiştir ve nereye gitmektedir? Kadınlar ve erkekler çağlar boyu birlikte yaşamış ve dünyanın ilkel toplumlarından bu günün modern toplumlarına geçiş yapmışlardır. İnsanlarla birlikte kurallar, kurallarla birlikte insanlar gelişmiştir. Gelişen insanlar kadın erkek ilişkisini bir düzene sokarak evlilik kurumunun gelişmesini sağlamışlardır. Bu kurum çok gelişmiş ve benimsenmiş, böylece vazgeçilmez bir sistem haline gelmiştir. Biz bu araştırmada evliliğin başındaki büyük sorunu "boşanmayı" konu almadan önce evliliklerin nasıl planlandığına göz atsak yararlı olacaktır sanıyoruz.

"...Evlenmeden önce gözlerinizi dört açarsanız, evlendikten sonra rahatça kapatabilirsiniz."

Benjamin Franklin

Mutlu evliliklerin uzun, dikkatli ve planlı bir araştırma devresine gereksinimi vardır. Oysa bu nokta pek gözönüne alınmadan, ülkemizde büyük bir çoğunlukla eş seçimi büyüklerin tercihiyle yapılmakta, bunun yanısıra kuşaklar arasındaki görüş farklılıkları ve evlilik konusunda evlenecek bireylerin duygu ve düşünceleri pek dikkate alınmamaktadır.

Eş seçiminde çevrenin etkisini inceleyen bir araştırmada, erkeklerin % 50'si evliliklerinde ana babalarının, % 29'u kendi kararlarının, % 13'ü akrabaların, % 7'si diğerlerinin etkisi olduğunu açıklamışlardır. (3)

XIX. yüzyıla kadar Batı kültüründe evlilikler akraba kurmak amacına yönelikti. Bu yüzyıldan itibaren sevgi ön plana çıkmakta ve cinsel ilişkiye daha çok değer verilmeye başlanmaktadır. Fakat iki sevgili iken başbaşa kalmayı yeğleyen çiftlerin, evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra gereğinden fazla birarada olmaları sorun yaratmaktaydı. Bu durum XX. yüzyılda evlilik kurumuna yeni bir açıdan bakmayı zorunlu kıldı. (4)

Evli çiftler genellikle aşkın yıprandığına tanık olurlar. Freud'un " normal insanların psikozu" olarak tanımladığı aşık olmak, garip bir durumdur. Bir çok genç zihninde, gerek ana babalarının, gerekse televizyonun, reklamların ve sinemaların ona sunduğu hayallerden oluşan, kusursuz bir karşı cins görüntüsü taşır. Aşık olduğu zaman da sevgilisi ona, bu kusursuz hayale tam olarak uyuyormuş gibi gelir. Ruhbilimciler bunu " idealleştirilmiş hayalin öteki kişi üzerine yansıtılması" olarak tanımlarlar. Fakat birisi ile gece gündüz beraber olmak, her iki kişinin de hayal ile gerçek arasındaki farkları kavraması demektir. Gerçek insanlar hayallere benzemezler. Karşılarındakinin ilgisini çeken yanlarının yanı sıra, kusurları da vardır. Bundan dolayı aşk, yerini karşısındakini gerçek bir insan olarak sevmeye bırakmalıdır. Bazıları için bu hiç de kolay bir geçiş değildir, çünkü onlar genellikle ilk aşkın heyecanını özlerler. Bir zamanlar taptıkları kişi, bazen onları düş kırıklığına uğratar ya da sıkar. Özellikle erkeklerde, evlilik dışı cinsel ilişki arama eğiliminin temel nedeni budur. (4)

Nüfus artışının düşük olduğu toplumlarda, cinselliğin haz verici ve iki insan arasındaki ilişkiyi pekiştirici özelliği, onun üreme aracı olma yanının önüne geçer. Fakat cinsel ilişkinin resmen tanınması için evlenmek gereklidir. Evlenme törenleriyle, geleneklerle ve yasalarla, istenen evlilik biçiminin " ölüncüye kadar sürdürülecek bir tek eşlilik" olduğu belirtilir. Oysa bu durum her zaman gerçekleşmez. Yıllar geçtikçe eşler çevrelerinde bulunan değişik kişileri arzu etmeğe başlayabilirler. Bu durumda ya boşanıp, istenen kişi ile evlenme, ya da evliliğe sadakatsizlik (zina) ortaya çıkar. Boşanmanın nedenlerinden biri olan sadakatsizlik, bugün bir nedenden çok evlilik içi uyumsuzluğun bir belirtisi olarak değerlendirilmektedir. Geçici sadakatsizlik, yalnızca cinsel amaçlarla yapıldığı sürece ve öteki eşin açıkça farkında olacağı bir biçim almamışsa hoşgörülebilir ve eşleri ayrılmaya değil, evlilik ilişkilerini yeniden gözden geçirmeğe yöneltmelidir.(4)

Bir çok evli çift için para, çeşitli nedenlerle önemli bir sorun haline gelir. Özellikle Batı toplumundaki genç insanlar, ana babalarının evlerinde otururlarken para kazanmağa başlarlar. Bütün kazandıklarını başkalarını düşünmeden, kendileri için harcamaya alışır. Evlendikten sonra kendilerine harcıyacıkları para iyice kısıtlanır. Durum çocukların dünyaya gelmesi ile daha da karışır, çünkü çocuklar hem aile harcamalarının artmasına, hem de annelerin dışardaki (eğer çalışıyorlarsa) işlerini bırakmasına neden olurlar. Bu, ailenin gelirini azaltır ve kadındaki bağımlılık duygusunu ilerletir. Mali sorunlar karı, koca tartışmalarının ve kızgınlıkların odak noktasını oluşturabilir. (4,II)

Boşanmanın Tanımı ve Boşanma Akımlarına Getirilen Açıklamalar:

Geçerli bir evliliğin kanunun öngördüğü sebeplerden biriyle, eşlerin sağlığında, mahkeme kararı ile bozulmasına Boşanma denir. Durkheim'e göre boşanma, yükselen sosyal farklılaşmaya bağlı olarak yükselen bireysel isteklere bir cevap olarak gelişir. Şehirleşme, endüstrileşme ve modernleşme ile boşanmanın artması arasında bir ilişki göze çarpar. (5)

En çok gözlenebilen boşanma eğilimi, geniş aileden çekirdek aileye geçenlerde olmaktadır. Geniş aileden çekirdek aileye geçildiğinde, bireyler birbirlerine daha çok bağımlı hale geçmekte, ruhsal ve fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi için birbirlerine daha fazla sorumluluk yüklemekte dirler. Bir zamanlar geniş ailede var olan bir çok akrabanın ya da komşunun yerini, şimdi sadece karı ya da koca almaktadır. Bireyin arkadaşına, danışabileceği birine ihtiyacı olduğunda, geniş ailede kolayca bulabildiği bu kişileri şimdi bulamamakta ve bunların tümünü eşinden beklemektedir. Ailenin yapısı küçüldükçe aile içi ilişkiler de azalma göstermektedir. Geniş ailede genellikle aile bireyleri arasında sağlanan yiyecek üretimi (küçük çapta) eğitim, eğlence ve aile içi ilişkilerine yönelik diğer aktiviteler artık sağlanamamakta ve bunlar dış dünyadan karşılanmaya çalışılmaktadır. (6)

Boşanmalara yatkınlığı arttıran diğer bir neden de farklı sosyal sınıftan insanların yaptığı evliliklerdir. Scanzoni'nin (7) yaptığı bir araştırmada da açıkça görülmüştür ki, eğitim, iş ve sosyal durumları farklı yapıya sahip bireyler kolay boşanmaktadır. Tersine olarak denebilir ki, eğitim ve sosyal durumları, aile yapıları benzer olan bireylerin evlilikleri devamlı olmaktadır. Bu durum bize şunu vurgulamaktadır. Farklı sosyal yapıya

sahip bireylerin evlilik yaşamından beklentileri ve davranışları farklı olmakta, bu da bireyler arasındaki bağın kopmasına neden olmaktadır. (6,7)

Scanzoni'nin farkettiği diğer bir nokta da şudur. Boşanan çiftler, evlilikleri devam eden bireylere nazaran daha az ortak arkadaşına sahiptirler. Ayrıca bu evliliklerde son söz erkeğe aitken ve karısının fikrine pek önem vermezken, evlilikleri süren çiftlerde her iki birey de ortak kararlar almaktadır. (7)

Gerek boşanan, gerekse boşanmayan bireyler evliliğin devamlı olması gerektiğine inanmakta ve boşanmaya ancak çok gerekli olursa gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu da "boşanmaya yatkın bireyler" olduğu görüşünü çürütmekte, yükselen boşanma hızının, bireylerin hazır oluşundan değil, değişen toplum düzeninin evlilik kurumuna getirdiği ağır yükten olduğunu göstermektedir. Çünkü değişen toplum düzenine paralel olarak evlilik kurumu değişme göstermemektedir. (6)

Kadınların toplumca benimsenmiş geleneksel rollerindeki değişmeye paralel olarak boşanma artar. Geleneksel aile yapısında (ataerkil) erkek evin gelirinden sorumludur. Oysa kadının çalışma hayatına atılmasıyla, bu rolde değişme başgöstermekte, kadını erkeğe ekonomik açıdan bağımlı olmaktan kurtarmaktadır. Bu da boşanma kararının kadınlar tarafından daha kolay alınmasını sağlamaktadır. (5)

Boşanmaya karşı toplum toleransının yükselmesi, en azından eğitilmiş ya da çalışan kadınlar arasında boşanma kararının daha kolay alınmasını sağlamaktadır. Boşanma her iki birey tarafından istense bile, bazı istenmeyen sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Bu istenmeyen sonuçlar daha çok kadının üzerine binecek, kadın çalışmak ve kocasının ruhsal ve ekonomik yardımı olmaksızın çocuğuna uygun bakımı sağlamağa çalışacaktır. Yüksek eğitimden geçmiş ve iyi iş olanaklarına sahip kadınlar, bu sorunlarını kolayca çözebilecekleri için tekrar evliliğe isteksiz olabilirler ama diğerlerinin seçim şansı pek yoktur. Bir çok koca, boşanmadan sonra aile ve çocuk giderlerine kanuni yükümü olsa bile, katılmağa isteksizdir. Bu yüzden boşanacak anneler, boşanma sırasında güç kazanmak isterler. Toplumda boşanan bireyin çok geçmeden tekrar evleneceğine inanılır ama gerçekte, sınırlanmış sosyal ve ekonomik durum yüzünden, boşanan kadının, boşanan erkeklere nazaran evlenme şansı daha azdır. (6,7,8,9,10)

Boşanmanın Psiko Dinamiği:

Boşanma, bireye olduğu kadar topluma da yönelik karmaşık bir olaydır. Boşanmanın karmaşık olmasının ana nedeni, en az altı önemli ve birbirinden farklı boşanmanın bir anda ortaya çıkmasıdır. Bunlar:

a-Ruhsal boşanma: Bozulan bir evlilikte ilk ortaya çıkan şey, ruh sağlığı uzmanlarınca "ruhsal boşanma" diye tanımlanır. Bu durumda eşler, dış dünyaya karşı bir sosyal grup olarak görevlerine devam edebilirler ama birbirlerini cezbetme ve karşılıklı güvenme duygularını kaybetmişlerdir. Eşler birbirinden vazgeçme ve nefret etme duygularını yaşarken, birbirlerine egemen olma ve nefret etme duygularını da yaşayabilirler. Bohannan'a (II) göre sağlıklı bir evlilikte bireyler yıllar geçtikçe birlikte yaşlanırken, birlikte de olgunlaşır ve kendi bağımsızlıklarını kazanarak yeni bir yaşam biçimine yönelirler. Ruhsal boşanmada ise,

eşler birlikte yaşlanırken, birlikte olgunlaşmaz ama ruhsal yönden birbirlerinden ayrılırlar. Örneğin, karşılıklı olarak birbirlerine zıt duygular içinde, ama birbirlerine mahkum gibi davranırlar, aynı zamanda da karşı tarafın bağımlılığından nefret ederler. Birbirlerine düşmanca hisler içindedirler çünkü her ikisi de hayal kırıklığı içindedir ve evlilikte aranılan mutluluk bulunamamıştır. (II)

Yeni evliliği mutlu eden nedenlerden birisi " bütün dünyadaki insanlar arasından sizin eş olarak seçilmiş olmanız" duygusunu yaratmasıdır. Boşanmanın mutsuz kılmasının en kötü tarafı da " sizin eş olarak artık istenmemiş" olmanızdır. Bu, nişanlılığın ve düğünün size vaad ettiklerine verilmiş bir cezadır, çünkü nişanlılık ve düğünde birbirine yaşam boyu mutluluk ve beraberlik yemini edilmiştir ama çeşitli nedenlerle bu yemin bozulmuştur.(II)

Yeryüzünde evli hiç kimse yoktur ki, kısa bir sürede karşı tarafın nelerden incindiğini kolayca anlayıp, birbirine yardımcı olabilsin. Ayrıca birbirine altın bir halkayla bağlanmış iki kişi bu zincirin aslında ne olduğunu anlamak zorundadır. İşte bu yüzden Tükel (32) evlilik kavgalarının sağlıklı her evlilikte ortaya çıktığını belirtmektedir. Sağlıklı evliliğin göstergesi, sorunları ortaya koyabilmek ve bunların üstesinden gelebilecek yeni ilişki alanları yaratabilmektir. Fakat evlilik çatışması, asıl sorun yerine yanlış sorunlar üzerine kaydırıldığında ya da ruhsal baskılar bunları kapattığında güçlükler başgösterir. (II)

Eğer bir çift gerçek sorunları üzerinde tartışmaktan kaçınıp, başka konulara yöneliyorsa, belki de hiç bir zaman gerçek sorunu fark edemeyecektir. İnsan yaşamının iki önemli nok-

tası "para ve sex" yanlış kullanılmaya en uygun alanlardır. Her ikisi de silah olarak kullanılabilir ve özellikle cinsel sorunlar eşler tarafından yanlış yorumlanır. Eşler arasındaki ilişki gerginleştğinde yanlış cinsel bildirimler başlar. Kadınlar "frijit" olmakla, erkeklerse "empotanslıkla" suçlanır. Cinsellik, kişilikle yakından alakalı olduğu için eşlerin özel cinsel saldırıda bulunarak karşı tarafı incitmeğe çalışmalarının nedenini anlamak pek zor olmaz. (II)

Evli çiftler de diğer insanlar gibi bireysel olarak olgunlaşmalarını sürdürmek zorundadır. Bireyin olgunlaşmasının bazı yönleri evliliğin dışında da olabilir. Eğer iki insan birbirlerinde gördükleri bu değişimleri tolere edebiliyor ve üstesinden gelebiliyorlarsa, karşılıklı hoşnutluk ve sorunları çözme yeteneğine de sahip oluyorlar demektir. Eşteki değişikliği kabullenememe ise ruhsal boşanmaya köken olur.ve sevilen bir kişinin kaybedilmesi sonucunu yaratır. Sevilen bireyin kaybedilmesi ise hüznün vericidir ve bireyde travma yaratır.(II)

B-Hukuksal Boşanma: Hukuksal boşanma karı koca arasındaki çok yakın ilişkinin kanuni yoldan post-mortem açıklanmasıdır. Ülkemizde boşanmalar 1926 yılında yürürlüğe giren ve İsviçre'den alınmış olan Medeni Kanun ile düzenlenmiştir. Medeni Kanuna göre boşanma nedenleri şunlardır:

1)Kusur ilkesine dayalı olanlar: Zina (M.K madde 129) cana kast ve pek fena muamele (M.K madde 130), cürüm ve haysiyetsizlik (M.K madde 131), terk (M.K madde 132).

11) Kusur ilkesine dayanmayan nedenler: Akıl hastalığı (M.K madde 133), şiddetli geçimsizlik (M.K madde 132).

Şiddetli geçimsizlik, genel boşanma nedenidir ve davacının kusursuzluğu, eşlerin geçimsizliği ve evlilik birliğinin çekilmezliği esasına dayanır. (8,9)

c-Ekonomik boşanma: Boşanmadan sonra veya boşanma davası süresince çocuklara ya da kusursuz olan eşe ödenecek nafaka, ortak mal ve mülkle ilgili sorunlarla ilgilidir.

d-Ana-Baba boşanması ve velayet sorunu: Boşanmaların çocuk için en acı olanı, anlaşmalı boşanmalardır. Çünkü bu durumda eşler çocuklarından değil, birbirlerinden boşanırlar. Çocuklar genellikle bu durumu kavrayamazlar ve "babam beni de boşıyacak mı" gibi sorular sorarlar. Eğer konuya çocuğun görüş açısından bakılırsa bu, safça sorulan bir soru değildir. Çünkü boşanmadan sonra çocuklar bir yere gitmek zorundadır ve ancak ana babadan biri çocukla beraber olma hakkına sahip olacaktır.

Çocuğun velayeti verilmiş olan ebeveyn, çocuğun yaşam biçimini, eğitimini, yaratıcılığını ortaya çıkarmak ve yönlendirmek hakkına sahiptir. Velayet hakkı anneye verilmişse, ancak kadının annelik görevini yerine getiremeyecek bir yaşam biçimini benimsediğinde geri alınabilir. Kadının bir eş olarak görevlerini yerine getirememiş olması, onun iyi bir anne olamayacağı anlamına gelmez. (8,II)

Baba, çocuğun mali sorumluluğunu üzerine almak zorundadır. Eğer fiziksel ve ruhsal durumu çalışmasına engel teşkil ediyorsa, bu durumda mali sorumluluk anneye verilir. Boşanan koca-baba şöyle hisseder: " Çocuğum annesi tarafından yetiştiriliyor, yani bana ait değildir". Çoğunlukla böyle hissetmekte haklıdır da. Çünkü boşanmış kadın-anne, kocasının, çocuğu görmesini sıklıkla engelleme eğilimindedir. Onun görüşüne göre kocası, çocuğu için kötü bir örnektir. Bu duygu özellikle ziyaretlerden sonra daha da artar çünkü çocuk duygusal yönden alt üst olmuş durumdadır. (II)

Tek ebeveynle yaşayan çocuklar koca-baba nedir, evde ne fonksiyon görür kavramını öğrenmek kadar, eş-anne nedir ve fonksiyonları neleri içerir, bilmek zorundadır. Çocuklar karı-kocalık, arkadaşlık, cinsellik kavramlarını daha küçükken aile birliği içinde öğrenirler. Böylece de daha küçükken ileride, anne ya da baba olacakları öğretilerek yetiştirilirler. Ana, babalarıyla yaşayan çocukların öğrenebildiği ama tek ebeveynle yaşayanların asla öğrenemedikleri iki şey vardır.

Birincisi, sağlıklı bir ailede gelişen sağlıklı cinsel ilişkilerin niteliği. Çocuklarını çok seven boşanmış ailelerde bile bunu çocuğa verebilmek çok zordur. İkinci sorunsu, çocuğun her iki ebeveyne yönelttiği ambivalent duyguların üstesinden gelebilmektir. Çünkü baba-çocuk ilişkisi artık annenin üstüne vazife olmadığı gibi, anne-çocuk ilişkisi de babayı ilgilendirmemektedir. Böylece çocukta annesi tamamen haklı, babası tamamen haksız, ya da annesi tamamen suçlu, babası tamamen masum gibi bir imaj gelişir. Bu imaj ise nadiren doğrudur. (II)

e-Toplumsal boşanma ve Yalnızlık sorunu: Medeni durumdaki değişiklik hemen hemen daima arkadaşlar ve sosyal çevre içinde de değişmeyi gerektirir. Evlendiğimizde çocuklukta veya okul çağlarındaki bir kaç gerçek arkadaştan başka hemen tümüyle sosyal çevremizin değiştiğini farkedebiliriz. Aynı olay boşanıldığında da başımıza gelir. Bir çok boşan birey arkadaşlarını kaybettiğinden yakınıdır. Boşanan bireylerin en önemli sorunu da evli olan arkadaşlarının yanında rahatsızlık hissetmeleridir. Doktor Miller'in (12) bu konudaki görüşleri konuyu açıklayıcı niteliktedir.

" Yeni evli çiftler gibi, yeni boşananlarda kendilerine çevre edinmek zorundadırlar. Bu yüzden kendileri gibi boşanmış olanlara yönelme eğilimi içindedirler. Çünkü boşanan bireyler ayrılık işareti ufukta belirir belirmez kendilerini aralarına almaya hazır bir topluluk bulurlar. Bu toplum, yeni boşanan bireye ruhsal yönden, yeni yaşama uyma kolaylığı sağlama yönünden veya yeniden sevmeyi öğrenebilmesi yönünden yardımcı olmayı vaad etmektedirler. Amerika'da boşananlar için çeşitli kulüpler bile vardır. Şüphesiz bazı kişilerde, boşanarlardan kaçma arzusunadadır. Bu bireyler toplum içinde kaybolur ve onların sorunlarına yardımcı olmak da olanaksızlaşır." (I2)

f-Fiziksel boşanma ve kendi kendine yetme sorunu:

Yukarıda sayılan boşanma aşamalarından belki de en güçlü olanı fiziksel boşanmadır. Fiziksel boşanma, bireye kendi kendine yetmesini, birisine dayanmadan tek başına yaşamayı öğrenmesini sağlamağa çalışır. Boşanma sonrası bu aşamaya gelmiş birey için suçlanacak kimse yoktur, birisinin gelişimini sağlama sorumluluğu yoktur ve birlikte olgunlaşılacak kimse de yoktur. Sonuç olarak birey yaşamın ortasında ve tek başınadır.(II)

Boşanmaya Arkadaşların Tepkileri:

Bir çift boşanma arifesindeyken ya da boşandıktan sonra arkadaşlarından çeşitli reaksiyonlar görür. Boşanma kararı arkadaşlara söylendiği anda, sorular, tartışmalar, ruhsal tepkiler ve hatta olaya doğrudan doğruya karışma başlar. Arkadaş grubu hangi çeşit davranışların arzu edilir, hangi çeşitlerinin ise istenmeyen davranışlar olduğunu belirleyen bir güce sahiptir. Bazı arkadaş gruplarında boşanma, kabul edilen hatta teşvik gören bir olgudur. Bu gruba dahil bireylerde, boşananlar arkadaşları ile ilişkilerini aynen devam ettirebilirler. Bazı arkadaş gruplarında ise, davranış modelleri daha katıdır. Bireyin kendinden, kendisi ve çocuğu için fedakarlık etmesini, kendi mutluluğunu ikinci planda bırakmasını bekler. Bu grupta beklenen davranış, boşanıldığı için utanç duymak, boşanan bireyi grup dışına itmek şeklinde kendini gösterir. (I2)

Miller'e (12) göre boşanan bireylerin arkadaşlarının duyguları başlıca şu şekillerde açığa çıkar:

Anksiyete: Bir boşanma olayı işitildiğinde, arkadaşlar anksiyete veya korku hissedebilirler. Belkide kendi evlilik yaşamlarını yeterince başarılı bulmamaktadırlar. Evlilik yaşamında bulunan mutluluk, başlangıçta beklenenden daha azdır. Evlilik yaşamında başarısızlığa uğramama umudu ve kendi ihtiraslarını farkedememe nedenleriyle, kendisini evlilik yaşamında acı çeker ve mutsuz hissetmektedir. Bu duyguların asıl kaynağı evlilikte değildir ama evliliğe atfedilir. Aslında durumun gerçek inceleme yapmaktan, evliliği yürütmek için yapılması gerekenlerden kaçınılmıştır, oysa şimdi arkadaşın boşanması kendine meydan okumaktadır. Eğer gerçekçi bir gözle kendi evliliğine bakmayı bilebilse telaşlanacaktır. Önceki savunmaları, örneğin kaçış, mantığa vurma, inkar etme, abartılmış mutluluk duyguları yaralanacaktır. Bu yüzden anksiyete ve korku hissetmektedir. Bir çok evlilik, yeterince hayal kırıklığı ve başarıya ulaştırılamamış umutların inşa edildiği bir kurumdur. Böyle bir ortamda anksiyete hissetmek çok olağandır.

Boşanma Olayıyla Fazlası İle İlgilenme: Arkadaşların bazıları boşanma olayıyla fazlasıyla ilgilenir, devamlı bundan konuşur ve çiftlerin karşılaşmış oldukları güçlükler hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışırlar. Bir kez boşanma gerçekleşti mi ve çatışmayı yaratan nedenler bilinir hale geldi mi, daha önce merak edilen konular artık ilgi çekmemeğe başlar. Bu duygu çocukluk yaşantısı ile yakından ilgilidir. Çocuğun yaşamında sıklıkla rastlanan bir olay ana baba arasındaki ilişkiye duyulan kıskançlıktır. Üstelik çocuk bunu açıkça belir-

tir de. Sadece onların arasında geçenleri anlamaya çalışmakla kalmaz, aynı zamanda onları ayırmaya da çalışır. Yaşamının ilk yıllarından itibaren çocuk bir "üçlü" ilişki geliştirir. Bu üçlü içinde merkez olamadığını düşünerek acı çeker. Bu yüzden de ana babasından birinden kurtulmaya çalışır. Aynı cinsten olan ebeveynin yerine geçerek bu isteğini yerine getirmeye çalışır. Bu isteğin çözümlenmemiş uzantısını yetişkin yaşamında izlemek olasıdır. Boşanan birey üzerine yansıyan bu çocuklukta çözümlenememiş istek ve isteğin yarattığı utanç ve suçluluk duygusu, boşanmanın açıklanmasıyla çözüme ulaşır. (I2)

Boşanan çiftlerden birisi ile cinsel ilişki kurma arzusu: Evli çift boşandığında, çiftlerden birisi ile cinsel ilişki kurma hayalleri daha da yoğunlaşır. Şimdi bu ilişkiyi engelleyen bağ ortadan kalkmış ve birey özgür kalmıştır. Bu istek boşanan ve istenen bireye direkt olarak belirtilebilir, sıklıkla, boşanan birey ilgi merkezi haline gelir ama bu isteğe karşı duyulan suçluluk ve anksiyete çok fazla olursa, boşanan arkadaş çevreden uzaklaştırılır. (I2)

Bütün arkadaş ilişkileri ambivalan duyguları da beraberinde getirir. Boşanan bireyin evlilik yaşamında uğradığı başarısızlık ve duyduğu acı, arkadaşın içten içe memnun olmasına neden olabilir. Bütün bunlara ek olarak boşanana karşı düşmanca duygularda bazı nedenlerden dolayı beslenilebilir. Eğer çift sağlıklı, sosyal statüleri yüksek ve yetenekli kişilerden oluşmuşsa, onların evliliğinin bitişi, arkadaşlar arasındaki rekabetin bir kompensasyonu olur. Bu durum arkadaşın yaralanmış benliğine sürülen bir ilaç gibidir, genellikle de " onlar gerçekte mutlu değillerdi" şeklinde rasyonalize edilir. (I2)

Arkadaşlar, bazen de boşanan bireylere karşı kendilerini üstün hissederler. Kendi evliliklerini devam ettirebildikleri için gurur duyarlar. Boşanan bireyler terkedilmiş, zayıf ve güçsüz olarak görülür. Bu durum, kendi evliliklerinin başarısız olduğunu düşünen kişilerin, başarılı sandıkları evliliklerin yıkılışını gördükleri madalyonun diğer yüzüdür. (I2)

Bazen de arkadaşlar, boşanma karşısında çok şaşırırlar, çiftin evlilik problemlerine sahip olduğuna bir türlü inanmazlar. Bu inanmamazlık ve gerçekle karşılaşmaya gösterilen direnç, bir ruhsal savunmanın habercisidir. Kendi ruhsal gelişimi ile ilgilenen bir kişi, bazı davranış modellerine sahip olmayı istediğini farkeder. Bunlara sahip olabilmek için de bu özellikleri taşıyan bir kişiyi aramaya başlar. Bu kişi, kendine güvenin ve istenen niteliklerin bir örneği olmalıdır. Bu arkadaş kuvvetli bir koruyucu ya da hami olmamalı, onun yerine yeteneği, kendine güveni ve sosyal çevreyi temsil etmelidir. Böylesi bir model-birey arama, çocukluk ve adölesan devrede görülür. Bir çok arkadaşlık ilişkisi de temelde aynı nedene dayalıdır. (I2)

Boşanma gerçekleşince ideal parçalanır. Arkadaş, evliliğe çok önem veriyor olabilir. Yani ona hayran olup, sahip olmayı istiyor olabilir ya da eşi ve çocuğu ile olumlu, mutlu ve etkili bir evlilik kurmuş olan arkadaşı ile özdeşleşmek istemektedir. Evliliğin başarısızlığı arkadaşı ümitsizliğe düşürür. Boşananlara yöneltilen şaşkınlık ve inanmazlık duyguları aslında evliliğe ve evli bireylere atfedilen idealize etme duygusuna bağlıdır. Arkadaş bir ideal bulmak istemiştir, bunu başardığını sandığı, kendi zayıflıklarının üstesinden gelebileceğine inan-

diği bir anda, kendine güvenin örneği olan ve kendisiyle özdeşim yapılan birey boşanmıştır. Bu idealize etme duygusu, arkadaşlığı ortadan kaldırır. Hayal dünyasının balonu boşanma ile patlayınca, hayal kırıklığına uğrayan arkadaş, idealize ettiği bireyden uzaklaşır. Boşanan birey ise kendi yalnızlık duygusunun yoğunlaştığını hisseder çünkü eşinin, aile hayatının ve çocuklarının yakın ilgisinin yanısıra arkadaş kaybını da yaşamaktadır. Özellikle kolay yaralanabilen, kendine güveni daha çok dış ruhsal kaynaklara dayanan kişiler, arkadaşlarının güvenilmezliğinden ve ilişkilerin devamsızlığından umutsuzluğa düşerler. Bazılarında gerçekten depresyon veya regresyon gelişebilir. (I2)

Boşanma Zinciri ve Birden Fazla Boşananlar:

Boşanma oranı yükseldikçe, tekrar evlilik oranı da ona paralel olarak artar. Ancak tekrar evlilikler için tutulan istatistikler, boşanma istatistiklerine nazaran daha az güvenilirdir. Amerika'da boşanan her yedi bireyden altısı tekrar evlenmektedir. Bohannan (I3) tüm boşanma avukatlarının bazı düzenli müvekkilleri olduğundan söz etmektedir. Bunlar her boşanmadan kısa süre sonra avukatlarına ya da arkadaşlarına mükemmel bir insanla tanıştıklarını ve onunla evleneceklerini söylerler. Bu mükemmel kişiler genellikle ilk eşin gerek karakter yapısı, gerekse fizyonomisi yönünden üç aşağı beş yukarı benzeri bireylerdir. Bu bireylere yaptıkları hatanın ne olduğunu anlatmadıkça, yani aslında hep aynı yapıda insanlara bilinçsizce yöneldikleri anlatılmadıkça bu çeşit eş seçmeler sürüp gidecek, bunun sonucu olarak da birden fazla boşanmalar durmadan tekrarlanacaktır. Bu bireylerin ciddi psikoterapiye gereksinimleri vardır. (I3)

Boşanma Olayını Çocuklara Açıklama Sorunu ve Boşanma Sonrası

Çocuk-Ebeveyn İlişkileri:

Stuart (I4) boşanan bireylerin, boşanma hakkında çocuklarına hiç bir ciddi açıklama yapmadıklarını ileri sürmekte ve boşanma konusunda çocukların duygu ve düşüncelerinin ne olduğunu araştıran pek fazla yazılı eser olmadığını belirtmektedir. Ona göre , boşanma sırasında çocuklara genellikle söylenen "artık çocuk değilsin, ne olduğunu görüyorsun" sözü bir açıklama değil, bir kaçmadır. Sözün ilk kısmı yanlış değildir, fakat ikinci kısmı hatalıdır. Çocuklar birşey olduğunu bilmektedirler ve boşanmayan aile çocuklarına nazaran duygusal açıdan farklı bir yaşantının içine girmişler ve bu yaşantıya ait duygu ve düşünceler geliştirmişlerdir. Bu yüzden onlara geniş açıklama yapılmadan ne olduğunu anlayamazlar. "Henüz anlayamayacak kadar küçük" ifadesi de belki yetişkinler için doğrudur ama üç yaşındaki bir çocuğa açıklayıcı sözler bulmak pek zor olmasa gerekir. (I4)

Ana babaların çoğu boşanmayı çocuklarına nasıl açıklayacaklarını bilemezler. Bu, kısmen çocuklara karşı hissettikleri suçluluk, utanma, ana baba rollerini yerine getirememiş olma duygularından kısmen de çok küçük çocuklarıyla iletişim kurmada güçlüklerle karşılaşmaları nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden 3-6 yaş grubuna açıklama yapmamayı tercih etmektedirler. Bunun sonucunda da çocuklar, evden hiç bir neden göstermeksizin ayrılan ebeveynin dönüşünü ümitsizce beklemeğe başlamakta, bazılarında ise açıklama eksikliğine bağlı regresyon, uyku bozuklukları, nedensiz ve sık ağlama, sinirlilik ve endişeli olma hali ortaya çıkmaktadır. (I4,I5)

Despert'in " ruhsal boşanma" olarak nitelediği ve çocukların ana babalarına karşı boşanmayı takiben gösterdikleri gizli veya açık saldırganlık ve bir ebeveynin evi terketmesiyle yaşanan kaybetme duygusu, sık ve nedensiz ağlama ile kendini gösterir. (I4)

Ana babalar çocuğa boşanmayı açıklarken çok dürüst olmalıdırlar. Çocuğun, zaten ev içindeki durumu bildiğini varsaymak ve açıklama yapmamak doğru değildir. Gerçekte, boşanma olayını yaşayan çocuklar, diğer çocukların asla öğrenemeyecekleri bir çok şeyi öğrenirler. Bu bakımdan belki çocuklara boşanmanın ruhsal ve hukuksal yönlerini tanıtmak gerekmiyebilir ama ortaya çıkan yeni yaşam biçimi (velayet, ziyaret, ev yaşamının ikiye bölünmesi gibi sorunlar) çocuğa çok açık ve basit bir tarzda açıklanmalıdır. (I4)

Çocuklar parçalanmış olan ev yaşamlarında, ileriki yaşamlarında geliştirecekleri cinsiyet rollerini öğrenmek zorundadırlar. Bir oğlan veya kız çocuk sadece bir ebeveynin yanında yaşayarak nasıl gerçek bir erkek veya kadın olunabileceğini öğrenemez. Kadınlar erkeklerin yardımı olmaksızın, oğlunu bir erkek, kızını da bir kadın olacak şekilde yetiştiremez. Hepimiz her iki cinsle de ilişki kurmak zorundayız. Erkeğe özgü olan davranışlarımızı, kadınlardan gelen uyarılara göre, kadınca davranışlarımızı da erkeklerden gelen uyarılara göre geliştirebiliriz.Çocuklar da bizler gibi her iki cinsi etrafında görerek ve onlara özdeşim yaparak büyümek zorundadır. (I4)

Boşanma sonrası çocuk ebeveyn ilişkileri: Psikolojik araştırmalara göre, bir çok ana baba bilinçli ya da bilinçsiz olarak boşanmadan dolayı kendilerinin ve çocuklarının karşılaşacakları zararlardan, yalnızlık, depresyon, geleceğe karşı güvensiz-

sizlik duygularından korkarlar ve evlilik kurumunun artık sağlamıyacağı cinsel gereksinimlerin üstesinden gelemeyeceklerini düşünmeye başlarlar. (I5)

Wellerstein ve Kelly'ye (I5) göre bu devrede bir çok akut iç çatışmalar ortaya çıkmakta ve çocuk ebeveyn ilişkisine yansımaktadır.Örneğin, bazı anneler ortada görünür bir neden olmaksızın, genç kızlarının normal cinsel gelişiminden korku duyarlar, bazıları ise çocuklarının boşandıkları eşleri ile görüşmesini, onların ruh sağlığı için tehlikeli olarak nitelerler.

Seksüel ve incest hayaller, boşanılan eşe yöneltilir ve bu hayaller çoğu kez çocuğa da aktarılır. Örneğin, bir çok anne, çocuğunu boşandığı eşinin ziyaretine yollarken, evde diğer bir kadının varlığını araştırmaya zorlar. Diğer yandan bir baba da hafta sonu ziyaretlerinden birinde, kızı ile beraber uymaya hazırlanırken, birden bire kızının, daha önce sevgilisi ile yatmış olduğu yatakta bulunmaktan dolayı alındığını farkederek şaşırır. (Baba, kızın aynı yatakta yatması doğru olmasa bile, ne yazık ki sıklıkla bu durum uygulanır.) (I5)

Böylece çocuklarında ne çeşit bir anksiyete yarattıklarının farkında bile olmadan, eşlerinin cinsel yaşantılarını araştırmada çocuklarını bir maşa gibi kullanırlar. Buna paralel olarak ta birbirlerine duydukları kızgınlık ve öç hislerini tatminde gene çocuklarını maşa yaparlar. Taraf tutmaya kendi ana, babaları tarafından yöneltilen bu çocuklar, gün gelir annelerine saygı duymamaya, babalarının da kadın arkadaşlarını kıskanmaya başlarlar.Boşanma olayını yaşayan çocuklarda, ana babaya yöneltilen saldırganlık ve cinsel problemlerin görülmesinde önemli artış gözlenir. Buna karşın, üvey ebeveynle yaşayan çocuklarda okul sorunları ön plandadır.(I6)

Tek ebeveynle yaşayan oğlan çocuklarda ana babaya duyulan öfke ve saldırganlık duyguları, yaşamın ilk 7-8 yılında ebeveynine yöneltilirken, yeni yetişkin devresinde yer değiştirerek toplum kurallarına dönmekte ve onlara başkaldırma görülmektedir. Yani çocuğun boşanmaya duyduğu öfke, sadece aile içinde kalmakta, eninde sonunda topluma yönelmektedir. Ana babası boşanan kız çocuklar da hissettikleri çatışmayı oğlan çocuklara benzer şekilde, ana babalarıyla gizli ya da açık bir şekilde savaşılarak ortaya koymaktadırlar. (I6)

Baba Çocuk İlişkisi: Toplumlarda erkeğe ve babaya öncelik tanınır, kadın ve çocuk erkeğin adını alır, onun yaşadığı yerde yaşar, başka bir kente taşındığında onunla birlikte giderler. Ama çocuğun bakımı söz konusu olduğunda, baba ikinci rolde kalır, çünkü çağdaş toplumlarda çocuk bakımı anne merkezlidir. Bu izlenim özellikle sosyolojik, psikolojik ve psikiyatrik literatürle yaratılır. Gerçek ise farklı olabilir. Baba, çocuk bakımını eşit olarak paylaşabilir, bazen anneden daha fazla bu görevi yüklenebilir.(I7)

Makarenko, çocuk yetiştirmede ana ve babaya eşit değer ve sorumluluk verilmesinin önemini vurgular ve bir makalesinde babalara şöyle seslenir:

"Sen sadece bir koca değil, aynı zamanda bir babasın ve babalık görevini elinden geldiğince iyi yapmalısın. Her şeyden önce çocuğunun nelerle ilgilendiğini, neleri sevip neleri sevmediğini bilmek zorundasın. Arkadaşları kimler, kimlerle ve nelerle oynar, neleri okur ve okuduklarından neleri anlar, bilmek zorundasın. Çocuğun okula gittiğinde okula ve öğretmenlerine karşı aldığı tavır, karşılaştığı güçlükler, sınıf içindeki davranışları senin sorumluluğun altındadır. Bütün bunları, çocuğunun yaşamının ilk yıllarından itibaren düşünmen gerekir. Bunları çocuk, senin ona ve ailene karşı takındığın tavırdan öğrenecektir. Eğer sen evde kaba, içkili, anneyi ezen, hak tanımayan davranış şeklini benimsemişsen, çocuğunu da aynı kötü davranış modeli ile yetiştireceksin ve hiç bir tavsiye ve metod sana ve çocuğuna yardımcı olamayacaktır." (I7)

Howells'e göre, anne yoksunluğu üzerinde çok şey söylendiği halde, baba yoksunluğunun pek fazla araştırılmamış olması ilgi çekicidir. Baba yoksunluğu, çocuğun Oedipus durumunu farklı hale getirir. Çocuğun babayla özdeşim yapma şansını ortadan kaldırır ve çocuğu annenin yarattığı baba imajına fikse eder. Bazı durumlarda ise, anne babanın erkek rolünü oğullarına empoze ederek, oğullarının cinsel rollerini benimsemelerinde bir bozukluk olmasını sağlamağa çalışır. Howells'in (17) makalesinde belirtilmekte olan Bach'ın savaş yıllarında babasız çocuklar üzerinde yaptığı bir çalışma, çocukların babalarını biraz "kadınsı" tanımlamaya eğilimli olduklarını ortaya çıkarmıştır. Aynı makaleye göre, Stephens, babasız aile çocuklarının flört devrelerinde sorunları olduğunu ve oğlan çocukların daha efemine bir modeli benimzediklerini saptamıştır. Bu çocuklar adeta anneye ve onun duygularına asılmakta ve benimsemektedirler. (17) Radke, çocukların disipline edilmesinde babanın sorumluluğunun önemini göstermiştir.

Hjelholt, süperego gelişmesinde babanın rolünü vurgular. (18)

4-5 yaş sırasında baba yoksunluğunun görülmesi, daha sonraki dönemlere nazaran çocuğun kişilik gelişmesine daha yıkıcı bir etki yapar. Örneğin, 4-5 yaşından önce babasız kalan erkek çocuklar daha az erkek rolünü benimserler ve daha geç devrede babasız kalanlara ya da babası olan çocuklara nazaran daha güç bir şekilde kendi cinsel rollerini kabul ederler. (19)

Erken devre baba yoksunluğu genellikle akademik çalışmada başarısızlık, bağımsızlık eksikliği ve fikir öne sürebilme eksikliği, aşağılık duygusu ve diğer insanlara güvensizlik, zayıf kişilik ve vicdan gelişmesi, antisosyal ve suçlu davranışa yönelme ile beraber seyreder. (19)

Fish ve Biller (19) 1973 de yaptıkları bir araştırmada, kızların da sosyal ve heteroseksüel gelişmelerinde baba yoksunluğundan en az erkek çocuklar kadar etkilendiğini ortaya koymuşlardır.

Baba yoksunluğu olan ailelerde çocuklar adeta annelerine yapışacak şekilde bağımlı hale gelirler. Bir çocuk anne ve babası ile sık olarak birarada ise, çevresini keşfetmeğe ve değiştirmeğe daha yatkın olur. Olumlu baba çocuk ilişkisi olanlarda daha az anksiyete ve korku görülür. Bir çocuğun eve dönen babasına gösterdiği olumlu tepki, onun çevresine girecek olan diğer insanlara göstereceği tepkinin bir prototipidir. (19, 20)

Baba anneden daha çok disiplinli olduğu zaman, oğlanlar daha çok sorumlu olma eğilimindedirler. Anne evde otorite figürü olduğunda, kızlar daha bağımlı gelişmektedir. (20)

Eğer baba okul öncesi dönemde yoksa, baba ile özdeşim yapmada sürekli yetersizlikler ortaya çıkmaktadır ve hem baba tarafından çocuğun kabulü, hem çocuk tarafından babanın benimsenmesi giderek güçleşmektedir. (21)

Babalık, kültürel olarak öğrenilen bir rol müdür veya erkeğin yaşantısının bir parçası mıdır? Kogelschotz (20) çoğu kez erkeklerde, yardımsız bir çocuğa karşı, kadınlardaki sevecen, endişeli, koruyucu tutumu gördüğümüzü işaret etmekte ve bir babanın, anne gibi de hareket edebileceğine değinmektedir. Sevecenlik, naziklik, diğer insanlarla empati yapma yeteneği, duygusal tepki verme, kendinden çok sevilen objeye değer verme, başkalarının yaşamlarında yaşam duygusu bulma sadece kadınların ayrıcalığı değildir. Bunlar insanın özelliğidir. O halde neden toplumumuzda babalar, çocuğun bakımı ile ilgilenmezler. Bunun tek bir cevabı vardır. Çünkü onlara fırsat verilmemiştir. (21)

Boşanmaların hızı yükselirken, baba ve çocukların ayrılışları da aynı oranda -seçim şansı olmaksızın- yükselir. Boşanma sonunda çocuğun velayeti büyük çoğunlukla annelere verilmekte ve bir çok erkek kendilerini, çocuklarından ruhsal ve fiziksel yönden ayrılmış bulurken, aynı zamanda, onların büyümesi ve gelişimi için daha aktif ve etkili bir rol almaya zorlanır halde bulunmaktadır. Bu yüzden boşanma, çocuk için baba yoksunluğu yaratırken, aynı zamanda baba içinde çocuk yoksunluğu yaratmaktadır. Telefonla konuşma şeklindeki çocukla kurulan indirekt ilişki de dikkate alınarak denebilir ki, çocuk yoksunluğu, total yoksunluktan, düzenlenmiş ziyaret sistemine kadar hemen her boşanmada söz konusudur. (22)

Amerika'da yapılan bir araştırmada, boşanma davasını çoğunlukla kadınlar açmış ve babaların büyük çoğunluğu velayetin kendilerine verilmesini isterken, % 80'den fazla çocuk anne velayetine verilmiştir. (22)

Greif'in yaptığı bir araştırmada, büyük oranda çocuk yoksunluğu hisseden ve çok sınırlı yasal ziyaret hakları yüzünden, çocuklarıyla az görüşen babalarda, önemli ölçüde çocuğun ruhsal ve moral gelişimini sağlama, çocuğa nasıl davranması gerektiğini öğretme ve parasal kararları almağa yönlendirme parametrelerinde düşme gözlenmiştir. Aksine olarak, çocukları ile sık görüşen babaların, çocuklarını olumlu yönde etkiledikleri, özellikle onların yaratıcı yönlerini güçlendirdikleri saptanmıştır. Bu durumda babalar, kendi babalık rollerini yapabilmek ve daha iyiye götürebilmek için kendilerini zorlamakta ve çocuklar da kendilerini, babalarıyla az ilişki kurabilen çocuklara nazaran daha mutlu hissetmektedirler. Çocukları ile az ilişki kuran babalar ise daha çok babalık rollerinden kopmaktadırlar. (22)

Büyük oranda çocuk yoksunluğu çeken babalar, çocuklarının sorunlarıyla ilgilenememekten ve sadece hafta sonları gibi sınırlı bir sürede kendilerini ve çocuklarını alt üst edecek sorunlarla uğraşmak istemediklerinden yakınmaktadırlar. Ayrıca bu kısa sürede çocuğu, sorunlarını açmağa yöneltmek de güç olmaktadır. Aşağıdaki cümleler bu konuda yapılmış olan bir araştırmadan alınmıştır ve bir babanın görüşlerini yansıtmaktadır.

"...Çocuğumun bana açılmasını sağlayamıyorum. Biliyorum, çocuğumun içinde, bir gün ortaya çıkaracağı büyük sorunlar kök salıyor.Boşanmanın çocukta çıkaracağı sorunları az çok hissediyorum. Görünüşte pek sorun yok gibi, çocuğum bana karşı çok iyi ve beni hoşnut etmeğe çalışıyor. Keşke bu kadar durumdan memnun görünmeseydi. Haftada bir kereyle iyi bir baba olamazsınız. Çocuğumla beraberken genellikle yüzeysel konulardan söz ediyoruz ve kendimizi önemli sorunlardan izole etmeğe çalışıyoruz. Bu çok acı verici." (22)

Görüldüğü gibi sadece zaman azlığı, çocuğun kendi duygularını açığa çıkarmasını engellerken, günlük ilişkilerin yokluğu da babanın olaylara karışmasını olanaksızlaştırmaktadır.

".. Boşanmadan önce kızım sorunu olduğunda, örneğin kötü bir rüya gördüğünde yatağıma gelirdi ve benim orda olduğumu bilirdi. Oysa şimdi orda değilim." (22)

Çocuk bakımı en iyi şekilde günlük yüzyüze ilişkilerle öğrenilir. Oysa ziyaret saatleri, getirdiği kısıtlılığın ötesinde yapay bir strüktürdür. Baba ve çocuk günlük yaşantıdaki ev ödevlerine yardım etme, birlikte yemek hazırlama, uykuya yatırma gibi olayları yaşarlar ama bunlar yapay düzeydedir.(22)

Ancak boşanmanın bir çok erkeğe getirdiği olumlu bir yön de vardır. Bir çok baba evli iken yapmadıkları ve düşünmedikleri bir çok fikri benimser hale gelirler. Aşağıdaki cümleler bir babanın bu konudaki görüşlerini yansıtmaktadır.

"Babalık kavramını boşanmadan sonra oldukça değiştirmiş bulunuyorum. Baba her gün işe gitmeli, anne ev işlerini yapmalı, çocuklarla uğraşmalı fikri artık benim için bir hayal. Şu anda kendimi çocuğuma çok yakın hissediyorum ve onun için yapamayacağım şey yok. Bir annenin çocuğu için yapabileceği her şeyi, bir baba da yapabilir. Bir çok erkek bunları yapabileceğini düşünmez, çünkü onlara fırsat verilmemiştir. Çocuğumla geçirecek vaktim fazlalaştıkça, onunla ilişkilerimiz daha da olumlu oluyor. İnsanın birşeyi yapmak zorunda olduğu için değil, istediği için yapması ne güzel." (22)

Niye Babalar Giderek Ziyaretten Kaçınır Hale Gelir:

Boşanmadan sonra babanın aileden ve çocuğundan tamamen uzaklaştığı ve annenin tüm yükü omuzladığı yolundaki genel toplumsal kanının aksine, bu babalar boşanmadan sonra önemli ruhsal sorunlarla beraber, fiziksel problemler de geliştirirler. Fiziksel şikayetlerin çoğu ani kilo kaybı, sinirsel nedenlere dayalı diş ve göz ağrıları, yüksek tansiyon, sırt ve ayak ağrıları ile karakterize psiko-somatik yakınmalar şeklindedir. Aynı zamanda alkol almada yükseliş, empotans veya sıklıkla cinsel faaliyette bulunma ya da her ikisinin bir arada oluşu gözlenir. Çocuk yoksunluğunu duyan babalarda depresyon, yenilme ve geleceğe karşı güvensizlik duyguları da gelişir. Uyku, yemek yeme ve çalışma güçlükleri, sosyal yaşama uyumsuzluk sıklıkla izlenebilen semptomlardır. (22)

Aşağıdaki sözler Greif'in yaptığı çalışmadan alınmıştır ve bir babanın ifadelerini yansıtmaktadır.

"Bence boşanmış bir baba, çocuğunu çok sever ama katlanması gereken büyük bir toplumsal baskı ile karşı karşıya kalır ve bu yüzden bir çok baba, çocuğundan vaz geçerek, uzaklaşır. Kadınlar bunun, erkeğin yapısı olduğunu vurgulamaya eğilimlidirler. Onlara göre erkek daha sorumsuzdur ve doğal olarak da daha az çocuğunu sever. Oysa kanımca bu doğru değil. Bir çok baba çocuğundan vaz geçer ama isteyerek değil. İşinden ayrılır ve başka bir yere göç eder çünkü hayatta sahip olduğu her şeyin elinden alındığını görmektedir. Karım, çocuğumun beni görmesini engellemeğe çalışıyor. Kanuni yoldan çocuğumun bakımı için büyük miktarda parayı nafaka olarak ödüyorum, çocuğumu seviyorum ama onunla sadece uzaktan ilgilenabiliyorum. Onunla etkili bir iletişim kuramıyorum. Bazen kendimi uzayda bir yıldız kadar yalnız hissediyorum. Niçin çocuğumu görmek için karıma yalvarmak zorunda kalıyorum?..." (22)

Türkiye'de Boşanmaların Durumu:

Ülkemizde boşanmaları yaş faktörüne göre incelediğimiz zaman, erkeklerde 25-34 (%43.3), kadınlarda 20-29 yaş gruplarında (%49.5) en üst seviyeye ulaştığını, ondan sonra yavaş yavaş azaldığını görürüz. Bunun nedeni, ülkemizde ilk evlenme yaşının kadınlarda 15-24, erkeklerde 20-29 yaş gruplarında yoğunlaşması ve boşanmaların daha çok evliliğin ilk 5 yılı içinde meydana gelmesidir. (33)

Çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğu açıktır. Boşanma olaylarının %53.5'inin çocuksuz ailelerde görülmesi ülkemizde de çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğunu göstermektedir. (33)

Boşanma nedenleri arasında en başta geleni, geçimsizliktir. Gerçi bazı defalar tarafların anlaşmaları ile gerçek neden saklanmakta ve yargıcın önüne geçimsizlik nedeni getirilmekte ise de bu durum geçimsizlik nedeniyle boşananların nisbi önemini azaltmamaktadır. (33)

Boşanma nedenleri arasında en kötü mevkiye sahip olan zina olayının 1975'deki payı sadece %4.6 dır. Oysa aynı oranın 1938'de %22.3, 1948'de %26.8 ve 1958'de %15.3 olması ilk bakışta zina olayının nisbi öneminin azaldığını gösterir. Ancak, geçimsizlik nedeniyle boşananların oranı 1938'de %57.8, 1948'de %61.1 ve 1958'de %69.7'e eşit olması ve bu oranın 1975'de %84.4'e yükselmiş olması düşündürücüdür. Eğer karı koca arasında geçimsizliğe neden olan yeni faktörler oluşmamışsa, geçimsizliğe bağlanan bu boşanmaların gerçek nedeni gizli kalacaktır. Gizli kalan bu gerçek neden belki de zinadır. (33)

1975 yılında erkek davacılarından %7.9'u karısının zinası, %15.8'i de karısının terki dolayısıyla dava açtığı halde, kadın davacılarından sadece %1.9'u kocasının zinası, yine sadece %2.5'i kocasının terki dolayısıyla boşanma davası açmış bulunmaktadır. Bu farklılığın nedenini karı ve koca arasındaki ekonomik bağımlılığa bağlamak olasıdır. Ekonomik açıdan erkeğe bağımlı olan kadınlar, kocalarının zinasına veya terkine boyun eğmek zorunda kalmaktadır. (23)

Gizli Boşanmalar: Son yıllarda en çok boşanma davasını yurt dışına işçi gidenler açmaktadır. Bunun ana nedenini geleneksel toplum yaşamından kopan yurttaşların, çok değişik toplum yapısına balıklama dalmasında aramalıdır. Yurt dışına giden bu bireylerin, yurttta kalan eş ve çocukları ile bağları kopmakta, çocuk ebeveyn ilişkisi fotoğraf ve mektuplarla sağlanmaya çalışılmaktadır. (24)

İkiden fazla çocuğu olan ve bir kısmını yurt dışına yanına aldırarak ebeveyn, başka bir sorunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çocuklar farklı iki toplumun yetiştirdiği, farklı duygu ve düşüncelere sahip bireyler olarak birbirlerine yabancılaşmaya başlamaktadır. Yurttta kalan ailede ise "otorite boşluğu" doğmaktadır. Babanın yabancı bir kadınla, o ülkede kalabilmek için ya da başka nedenlerle evlenmesi, veya annedeki zayıflıklar, çevre dedikoduları sonucu ailede ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. (I, 24, 25)

Ayrıca ülkemizde halen herhangi bir boşanma olmadığı halde, boşanmış gibi yaşayanların ve eşi yok sayanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Toplumumuz bu aileleri " tam bir aile" olarak kabul etmektedir. Oysa karı ya da kocanın olmadığı bir yerde evlilik kurumundan söz edilemez. (I, 24, 25)

Araştırmanın Amacı:

Toplumun temel çekirdeği olan çocuk aile içinden yetişir, bilinçlenir ve topluma hazırlanır. Bu yüzden aile toplumun özü ve çekirdeğidir. Aile kurumu her şeyden önce sosyal ve ahlaksal bir kurumdur. Ailenin işleyiş düzeni, içinde bulunduğu toplumun ahlaki değerleri, gelenekleri ve hukuk düzeni ile kurulur ve devam ettirilir.

Bu araştırmada aile ilişkisinin bozulması demek olan "boşanma" ele alınmakta ve boşanmayı hazırlayan ana nedenler, boşanma ile ortaya çıkabilecek olan ruhsal, sosyal ve bireysel sorunlar çeşitli yönleri ile incelenmeye çalışılmaktadır. Toplumun temeli olan çocuk, aile içinde yetiştiğine göre, aileyi oluşturan bireylerin (ana, babanın) sorunlarını anlamadan, çocuğun sorunlarını anlamaya çalışmak boşuna çabalamaktır.

Bu gün gelişmekte ve gelişmeye bağlı olarak değişmekte olan ülkemizde aile, değişmeye ayak uyduran kurumların en güzel örneğini vermektedir. Toplumsal değişme, şehirleşme ve endüstrileşme ile geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye geçiş başlamıştır. Aile yapısındaki değişmeye paralel olarak, aileyi oluşturan bireylerin, aile içindeki rolleri de değişmeler göstermektedir. Geleneksel evlilik anlayışı " kadın evinde oturur, çocuk bakar, erkek evin gelirini sağlar" anlayışı yıkılmaya başlamıştır. Kadınlar çalışma yaşamına girdikçe, yürümeyen evliliklerini bitirmeye yönelmektedir. Ama boşanma onlara umdukları rahatı ve huzuru getirmekte midir? Boşanan bireyleri ne gibi sorunlar beklemektedir, bu sorunların üstesinden nasıl geleceklerdir? Boşanan ailelerin çocuklarında ne gibi so-

runlar gelişmektedir. Bu ve bu gibi sorulara bir cevap aramak için bu araştırmanın yapılması düşünülmüştür.

Araştırmanın amacı, aileyi çözülmeye götüren nedenler ve boşanma konusunda kesin bir sonuca ve yargıya varmak değil, sorunları göz önüne sermektir. Çünkü evliliği bitirmeğe neden olan ve boşandıktan sonra ortaya çıkan sorunlar, sadece bu bireylerin veya ilgili kuruluşların sorunu değil, doğrudan doğruya ailenin ve tüm toplumun sorunudur.

A R A Ş T I R M A Y Ö N T E M İ

Araştırmaya T.C Ankara Asliye hukuk mahkemeleri ve Yargıtay'dan boşanmaları kesinleşmiş olan çiftlerin adresleri alınarak başlanmıştır. Fakat mahkeme belgelerinden öğrenilen bu adreslere gidildiğinde, bireylerin yer değiştirmiş oldukları saptanmıştır. Ayrıca karı ve kocanın boşandıktan sonra birbirleri ile bağları koptuğu için (çocukluların bir kısmı da dahil) araştırmanın başlangıcında düşünülen her iki bireye de anket uygulama olanağı bulunamamış ve bu yüzden ancak ulaşılabilen bireye anket uygulanmıştır. Diğer eşin adresi sorulduğunda, ya " bilmiyorum" ya da " onunla görüşmenizi istemiyorum" yanıtı alınmıştır.

Bunun üzerine araştırmacı tarafından boşandığı bilinen ve tanınan bireylere gidilerek anket uygulanmış, onların da işbirliği ile bulunan bireyler araştırma evreni içine alınmıştır. Bu yöntemle 72 boşanmış bireye anket ve karşılıklı görüşme tekniği uygulanarak araştırma verileri elde edilmiştir. Araştırma evrenine boşanmak için dava açmış olupta halen davaları devam edenlerle, eşlerden birinin evi terketmesiyle ayrı yaşamaya başlamış olanlar alınmamıştır.

Boşanan ailelerin çocuklarıyla direkt görüşme yapılamamıştır. Bunda, çocukların anket yapıldığı sırada orada bulunmaması ve ailelerin de bu konuya çocuklarını karıştırmak istememeleri rol oynamıştır. Çocukların boşanmadan sonra gösterdikleri sorunlar, ebeveynlerine yöneltilen sorulara verilen yanıtlara göre değerlendirilmiştir.

Araştırma Evreni:

Araştırma evrenine, boşanmış olan ama anketi doldurmağa isteksiz olanlarla, halen boşanma davası sonuçlanmamış olanlar, birbirlerinden ayrı yaşayanlar, boşanma davası sonuçlandığı halde boşanma ilâmını almıyanlar, henüz bir iki aylık boşanmış olanlar alınmamıştır. Ayrıca bu araştırma sosyo-kültürel seviyeleri çok düşük olanlar ve gecekondü bölgesinde yaşayanlar arasında yapılmamıştır. Bunda, araştırma yapıldığı sıradaki anarşik durum rol oynamıştır.

Araştırma Süresi:

Araştırmanın bilgi toplama süresi 1980 Haziran-Aralık aylarını kapsamaktadır.

Verilerin Toplanması:

Araştırmaya önce 10 bireye 31 soruluk anket formu verilerek başlanmış ve aynı form değişiklik yapılmadan diğer 62 bireye uygulanmıştır. Çocukları olan bireylere, bu ilk anket formundan sonra 15 soruluk çocuklarına ilişkin soruları kapsıyan ikinci bir form verilmiştir. İkinci kez evlenmiş ve çocukları olanlara ise, bu iki forma ek olarak 10 soruluk üçüncü bir form verilmiştir.

Soru kağıtlarının doldurulmasında her hangi bir zaman tercihi yapılmamış, bazı bireylere telefonla ulaşılarak randevu alınmıştır. Bireylerin tümü ile başbaşa görüşme yapılmış, görüşmelere başlamadan önce her bireye aşağıdaki açıklama yapılmıştır.

" H.Ü Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aile Sağlığı bölümünce boşanmış bireylerin karşılaştığı sorunları saptamak amacıyla bir

araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmaya katılmakla bize yardım etmiş olacaksınız. Araştırma için hazırlanmış sorulara vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma için kullanılacaktır. İsim belirtmeniz gereksizdir".

Bu açıklamadan sonra bireyin soru kağıdını kendisinin doldurması istenmiştir. Soru kağıdının doldurulması süresince araştırmacı hiç bir müdahalede bulunmamıştır. Daha sonra soru kağıdına verilen cevaplara göre karşılıklı görüşmeye başlanmış ve soru kağıdında olmayan veya tam olarak açıklanamayan bazı noktalar görüşülmeye başlanmış ve bu sırada not tutmama-ya, bireyin rahatça kendini ifade edebilmesi için, özellikle dikkat edilmiştir. Görüşme bittikten sonra bu bilgiler kağıda aktarılmıştır. Bireylerle görüşme ortalama I-I,5 saat sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi:

Anket uygulanabilen bireylerin sayıca az oluşu, istatistiksel önem kontrolunun yapılmasını olanaksızlaştırmıştır. Bu bakımdan tabloların değerlendirilmesinde (%) yüzde kullanılmıştır. Tabloların tümüne kolon yüzdesi uygulanmıştır.

Karşılaşılan Zorluklar:

Son I yıl içinde boşanan bireylerin ankete katılma isteği hemen hemen yok denecek kadar az olmuştur. Ancak daha gerilere gidildikçe, örneğin 2-15 yıl önce boşanan bireyler anketi kolayca kabullenmişlerdir.

B U L G U L A R

A. Bireylerin Genel Özellikleri:

TABLO I: ÇOCUK DURUMUNA GÖRE BİREY SAYISININ DAĞILIMI

Boşanmış birey	kadın	Erkek	Toplam
Çocuksuz	12	12	24
Çocuklu	16	10	26
Bir'den fazla evlenmiş	7	9	16
TOPLAM	35	31	66

Not: 2 kadın ve 4 erkeğin anket formunu yanlış doldurdukları fark edilerek, bunlar değerlendirilmeden çıkarılmıştır.

Bir'den fazla evlilik yapmış olan 5 kadın ve 2 erkek çocuk sahibidir.

TABLO 2: ANKET SIRASINDAKİ YAŞA GÖRE DAĞILIM

Yaşlar	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
15-20	1	2.85	-	-	1	1.51
21-25	1	2.85	-	-	1	1.51
26-30	5	14.28	3	9.69	8	12.14
31-35	13	37.14	8	25.80	21	31.81
36-40	7	20.00	8	25.80	15	22.72
41-45	2	5.74	6	19.35	8	12.14
46-50	3	8.57	2	6.45	5	7.57
51-55	3	8.57	3	9.69	6	9.09
56-60	-	-	1	3.22	1	1.51
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Anket yapıldığı sıradaki bireylerin yaşları, kadınlarda %37.14'le 31-35 yaş grubunda yoğunlaşmakta, bunu %20 ile 36-40 yaş grubu izlemektedir.

Erkeklerde 31-35 ve 36-40 yaş grupları %25.80 ile eşit değerler almıştır.

TABLO 3: Boşanan bireylerin ilk evlilik yaşlarına göre dağılımı:

Yaşlar	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
15-18	6	17.15	1	3.22	7	10.93
19-21	10	28.57	1	3.22	11	17.18
22-25	12	34.28	7	22.60	19	29.68
26-29	6	17.15	17	54.84	23	32.84
30-35	1	2.85	5	16.12	6	9.37
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

İlk evlilik yaşı kadınlarda %34.28 oranla 22-25 yaşları arasında yoğunlaşmakta, bunu %28.57 oranla 19-21 yaş grubu izlemektedir.

Erkeklerde ise %54.84 oranla 26-29 yaş grubu ilk sırayı alırken, %22.60 oranı ile 22-25 yaş grubu bunu izlemektedir.

Ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda 22.01, erkeklerde 27'dir.

TABLO 4: Boşanan Bireylerin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Gelir Durumu (Bin TL)	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
10-15	9	25.75	5	16.15	14	21.21
16-20	12	34.28	1	3.22	13	19.69
21-25	6	17.14	4	12.90	10	15.15
26-30	5	14.28	-	-	5	7.60
31-35	1	2.85	-	-	1	1.51
36-40	1	2.85	-	-	1	1.51
41-45	1	2.85	15	48.38	16	24.24
50 +	-	-	6	19.35	6	9.09
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanan kadınların % 34.28'i ayda 16-20 bin TL. kazanmakta, bunu % 25.75 ile 10-15 bin TL. izlemektedir.

Boşanan erkeklerin ise % 48.38'i 41-45 bin TL. kazanırken, bunu % 19.35 ile 50 bin TL. ve üstü izlemektedir.

TABLO 5: Anket uygulanan bireyin eğitim durumu:

Eğitim	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
İlk-Orta	6	17.15	3	9.67	9	13.65
Lise	15	42.85	4	12.90	19	28.78
Yüksek okul Fakülte	14	40.00	24	77.43	38	57.57
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanan kadın bireylerin eğitim durumu lise (% 42.85) ve yüksek okulda (% 40.00) yoğunluk kazanmakta iken, erkek bireylerin % 77.43'ü yüksek okul mezunudur.

TABLO 6: Anket uygulanan bireylerin boşandıkları eşlerinin eğitim durumu:

Eğitim	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
İlk-Orta	6	17.15	7	22.58	13	19.69
Lise	8	22.85	13	41.94	21	31.81
Yüksek okul Fakülte	21	60.00	11	35.48	32	48.50
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Kadınların % 60'ı boşandıkları eşlerinin yüksek okul mezunu olduklarını belirtirken, erkeklerde bu oran % 35.48'e düşmektedir. Erkeklerin boşandıkları eşlerinin lise tahsili oranı %41.94'dür.

TABLO 7: Bireyin Çocukluk ve İlk Gençliğini Geçirdiği Yerleşim Yeri:

Yerleşim yeri	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Köy-Kasaba	2	5.71	1	3.22	3	4.54
Kent (orta kesim)	23	65.72	17	54.83	40	60.60
Kent (lüks semt) ^x	10	28.57	13	41.95	23	34.86
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Not: Lüks semt olarak Çankaya, Aşağı Ayrancı, Gaziosmanpaşa ve civarı anlatılmak istenmektedir.

Tablodan da açıkça anlaşıldığı gibi, anket uygulanan bireylerin çocukluk ve ilk gençlik yıllarını daha çok kent ve kentin lüks sayılan kesiminde geçirdikleri izlenmektedir.

TABLO 8: Boşanılan Eşin Çocukluğunu ve İlk Gençliğini Geçirdiği Yerleşim Yeri:

Yerleşim yeri	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Köy-Kasaba	6	17.15	3	9.67	9	13.64
Kent (orta kesim)	21	60.00	22	70.98	43	65.15
Kent (lüks semt)	8	22.85	6	19.35	14	21.21
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Kadınlar % 60 oranla boşandıkları eşlerini, kentin orta kesiminden, %22.85 oranla da kentin lüks semtlerinden seçmişlerdir.

Erkekler ise %70.98 oranla boşandıkları eşlerini, kentin orta kesiminden, %19.35 oranla da lüks semtinden seçmişlerdir.

TABLO 9: Bireylerin Evlilik Öncesi Aile Yapıları:

Aile yapısı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Babaerkil geniş	3	8.57	8	25.80	11	16.68
Erkeğin karar verdiği çekirdek	10	28.57	14	45.17	24	36.36
Kadın-erkek eşit söz hakkına sahip çekirdek	18	51.44	9	29.03	27	40.90
Kadının kararları aldığı çekirdek	4	11.42	-	-	4	6.06
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Tablodan da anlaşılacağı gibi kadınların yarısından fazlası (% 51.44) kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu aile içinde yetişmişlerdir. Oysa erkekler daha çok (% 45.17), erkeğin son söz hakkına sahip olduğu aile yapısından gelmekte, bunu % 25.80 oranla babaerkil geniş aile yapısı izlemektedir.

TABLO 10: Bireylerin Evliliklerinde Kurdukları Aile Yapısı:

Aile Yapısı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Babaerkil geniş	5	14.29	7	22.59	12	18.19
Erkeğin karar verdiği çekirdek	5	14.29	2	6.45	7	10.60
Kadın-erkek eşit söz hakkına sahip çekirdek	23	65.71	20	64.51	43	65.15
Kadının kararları aldığı çekirdek	2	5.71	2	6.45	4	6.06
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanan bireylerin % 65.15'i evlilik yaşamlarında karı-kocanın evde eşit söz hakkına sahip olduğu, kararları ortaklaşa aldığı aile düzeni kurmuşlardır. Evde son sözü erkeğin söylediği aile düzeni kuranların boşanma oranı % 10.60'dır. Babaerkil geniş aile kurmuş olan bireylerin boşanma oranı ise % 18.19'dur.

TABLO II: Boşanan bireylerin evli kalma süreleri:

Evlilik Süresi	Birey sayısı	%
3-II ay	5	7.57
I-5 yıl	31	46.96
6-10 yıl	17	25.75
II-19 "	6	9.09
20 + "	7	10.63
TOPLAM	66	100.00

Evliliklerinin ilk yılı içinde boşanan bireylerin oranı % 7.57 iken, ilk 5 yıl içinde boşananların oranı % 46.96'ya yükselmektedir. Bunu % 25.75 ile 6-10 yıl izlemektedir. Evliliklerinin II-19. yılları arasında boşananların oranı %9.09'a düşerken, 20. yıldan sonra boşanmalarda hafif bir artma izlenmektedir. (% 10.63)

TABLO I2: Boşanan Bireylerin Kendi Ailelerinde Boşanma Olanlar:

Ailesinde boşanma olanlar	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	17	48.58	8	25.80	25	37.87
Hayır	15	42.85	17	54.85	32	48.48
Kendi ailesinde yok, eşinde var	3	8.57	6	19.35	9	13.65
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Tabloya göre kendi ailelerinde boşanma olduğunu söyleyen bireylerin oranı % 37.87'dir. Kadınların yarıya yakın kısmı bu soruya evet demişlerdir. (%48.58) Kendi ailelerinde boşanma olmadığını belirten bireylerin oranı % 48.48'dir. Kendi ailelerinde boşanan kimse olmadığı halde, evlendikleri eşlerinin ailesinde boşananlar olduğunu belirten bireylerin oranı ise %13.65'dir.

TABLO I3: Evet diyenlerin ailelerinde kimler boşandı:

Boşananlar	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Ana-Baba	5	29.41	2	25.00	7	28.00
Kardeş	2	11.77	4	50.00	6	24.00
Akraba	5	29.41	1	12.50	6	24.00
Ana-Baba+Kardeş	5	29.41	1	12.50	6	24.00
TOPLAM	17	100.00	8	100.00	25	100.00

Kadınların % 29.4I'i kendi ana-babalarının, diğler % 29.4I'i ise hem ana, babalarının hem de kardeşlerinin boşandığını belirtmişlerdir. Sadece kardeşleri boşananların oranı ise % II.77'dir.

Erkeklerin ise % 50'si kardeşlerinin boşandığını belirtmekte, bunu % 25 oranı ile ana, baba boşanması izlemektedir. Hem ana, babaları hem de kardeşleri boşanan erkeklerin oranı ise % I2.5 olarak bulunmuştur.

TABLO I4: Boşanan Bireylerin Ailelerinin Boşanmaya Karşı Tepkileri:

Tepkiler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Memnun olma	I3	37.I4	9	29.03	22	33.33
Karışmama	II	3I.44	4	I2.90	I5	22.74
Üzülme	4	II.44	8	25.8I	I2	I8.I8
Önce karşı çıkma, sonra kabullenme	5	I4.28	8	25.8I	I3	I9.69
Cevapsız	2	5.70	2	6.45	4	6.06
TOPLAM	35	I00.00	3I	I00.00	66	I00.00

Kadınların aileleri % 37.I4 oranla, çocuklarının boşanmasına memnun olurken, erkeklerin ailelerinde bu oran % 29.03 olarak bulunmuştur. Çocuklarının boşanma kararına hiç karışmayan ailelerin oranı kadınlarda % 3I.44, erkeklerde ise % I2.90'dır. Çocuklarının boşanmasına üzülenlerin oranı kadınlarda % II.44 iken, erkeklerde % 25.8I'e yükselmektedir.

TABLO I4: Boşanma Davası Süresince Kadınların
Geçim Durumuna Göre Dağılımı:

Gelir kaynağı	Çocuksuz	%	Çocuklu	%	I'den fazla evli	%	Toplam	%
Kendi geliri	1	8.34	5	31.25	4	57.16	10	28.57
Çalışmaya başlama	8	66.66	7	43.75	1	14.28	16	45.71
Kendi ailesinin yardımı	1	8.34	1	6.25	1	14.28	3	8.57
Kocadan tedbir nafakası alma ^x	-	-	1	6.25	1	14.28	2	5.71
Ev eşyaları satma	2	16.66	1	6.25	-	-	3	8.57
Çalışma ve tedbir nafakası alma	-	-	1	6.25	-	-	1	2.85
TOPLAM	12	100.00	16	100.00	7	100.00	35	100.00

Tedbir Nafakası: Medeni Kanun, madde 152'ye göre, boşanma davası üzerine kocasından ayrı yaşayan kadın, davanın sonucu ne olursa olsun, davanın açılışından karar kesinleşinceye kadar nafaka almaya hak kazanır. Kadının çalışması bu hakkı ortadan kaldırmaz.

TABLO I6: Boşanma Davası Süresince Kalınan Yer:

Kalınan Yer	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Eşi ile yaşadığı evde	18	51.42	10	32.25	28	42.42
Arkadaş yanında	2	5.71	2	6.45	4	6.06
Ayrı ev açma	3	8.60	12	38.70	15	22.72
Babaevine dönme	11	31.42	5	16.15	16	24.24
Önce baba evine dönme, sonra ayrı ev açma	1	2.85	2	6.45	3	4.56
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanma davası açıldıktan sonra kadınların % 51.42'si eşi ile yaşadığı evde kalmaktadır. Oysa erkeklerde bu oran % 32.25'e düşmektedir. Eşi ile yaşadığı evde kalmıyan kadınlar baba evine dönmekte (%31.42), erkeklerde, baba evine dönme oranı kadınlara nazaran yarı yarıya düşmektedir. (% 16.15) Erkekler % 38.70 oranla kendileri için ayrı ev açmağa yönelmektedir.

TABLO I7: Boşanma Davasını Açan Taraf:

Davayı açan	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	26	74.28	13	41.94	39	59.10
Hayır	6	17.14	14	45.16	20	30.30
Anlaşmalı	3	8.58	4	12.90	7	10.60
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Tablo I7'e göre kadınların % 74.28'i boşanma davasını kendileri açmışlardır. Erkeklerde ise bu oran % 41.94'e düşmektedir. Anlaşmalı olarak boşanma davası açma oranı ise % 10.60'dır.

TABLO I8: Bireylerin Boşanma Nedenleri:

Boşanma nedeni	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Ruhsal uyumsuzluk	16	45.71	10	32.25	26	39.39
Cinsel uyumsuzluk	13	37.14	12	38.70	25	37.87
Ekonomik sorunlar	1	2.85	4	12.90	5	7.57
Çocuksuzluk	1	2.85	2	6.45	3	4.57
Diğer ^x	4	11.45	3	9.70	7	10.60
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Not: Diğer sütununda, eşlerin ayrı ülkelerde bulunması, eşin morfinman oluşu, içki, kumar alışkanlıkları, ailelerin etkisi, kadının maddi açıdan ve iş alanında erkekte başarılı oluşu boşanma nedenleri olarak gösterilmiştir.

Kadınların % 45.71'i , erkeklerin % 32.25'i ruhsal uyumsuzluk nedeni ile, kadınların % 37.14'ü, erkeklerin % 38.70'i cinsel uyumsuzluk nedeni ile boşandıklarını belirtmişlerdir. Boşanmalarının ana nedeninin ekonomik olduğunu belirten kadınların oranı % 2.85, erkeklerin oranı ise % 12.90'dır. Çocukları olmadığı için boşanan tüm bireylerin oranı ise % 4.57'dir.

TABLO 19: Boşanma Davası Süresince İlişkiler:

İlişkiler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Arkadaşca	6	17.14	8	25.80	14	21.21
Düşmanca	7	20.00	2	6.45	9	13.63
Birbirini görmemeğe çalışmak	15	42.85	14	45.16	29	43.95
Birbirini sevmek ama anlaşmamak	5	14.28	7	22.59	12	18.18
Hepsi	2	5.73	-	-	2	3.03
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanma davası sırasında birbirlerini görmek istemediklerini belirten bireylerin oranı %43.95'dir. Dava sırasında birbirlerine arkadaşca davrananlar ise % 21.21 'dir. Kadınların % 20'si eşlerine düşmanca duygular içinde olduklarını belirtirken, bu oran erkeklerde % 6.45'e düşmektedir. Birbirlerini sevdikleri halde anlaşamadıkları için boşananların oranı ise % 18.18 olarak bulunmuştur.

TABLO 20: Boşanmadan Sonra Bireylerin Hissettiği Duygular:

Duygular	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Rahatlama	25	71.42	13	41.94	38	57.58
Üzüntü, güvensizlik, boşluk, geleceğe karşı endişe.	10	28.58	18	58.06	28	42.42
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanma kararının resmen bildirilmesinden sonra kadınların % 71.42'si kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirtirken, bu oran erkeklerde % 41.94 olarak bulunmuştur. Erkeklerin yarısından fazlası (% 58.06) boşanmadan sonra üzüntü, güvensizlik, yenilme, boşluk, geleceğe karşı endişe hissettiklerini belirtirken, kadınlarda bu duyguları yaşama oranı % 28.58'e düşmektedir.

TABLO 2I: Boşanan Bireylerin Ortak Arkadaşları İle İlişkileri:

İlişkiler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Onlarla iliş- kimi kestim	II	3I.42	8	25.80	19	28.78
Onlar benle görüşmüyor	I	2.85	8	25.80	9	13.65
Hala aynı sürüyor	19	54.28	II	35.50	30	45.45
Bazılarıyla görüşmüyorum.	4	II.45	4	12.90	8	12.12
TOPLAM	35	100.00	3I	100.00	66	100.00

Boşandıktan sonra evlilik sırasında edinilen ortak arkadaşları ile ilişkileri kendilerinin kestiklerini belirten kadınların oranı (%3I.42), erkeklere nazaran daha fazladır. (%25.80) Oysa ortak arkadaşların boşanan bireylerle ilişkilerini kesmeleri, erkeklerde %25.80, kadınlarda ise % 2.85 olarak bulunmuştur. Ortak arkadaşları ile ilişkilerini aynen sürdürenlerin oranı ise % 45.45'dir.

TABLO 22: Boşanılan Eşle Evlenme Şekli:

Evlenme şekli	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Görücü usulü	8	22.85	6	19.35	14	21.21
Tanışıp, anlaşma, flört	16	45.73	10	32.25	26	39.40
Belli süre nişanlılık	8	22.85	2	6.45	10	15.15
Bir süre beraber yaşama	3	8.57	13	41.95	16	24.24
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Kadınların % 22.85'i görücü usulü evlenmişlerdir. Kadınlar arasında en çok flört (% 45.73) ve nişanlılık (%22.85), evlilik öncesi tanışma şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik öncesi bir süre beraber yaşamayı deneyen kadınların oranı ise % 8.57 olarak bulunmuştur.

Erkeklerde ise flört % 32.25 ile evlilik öncesi tanışma şeklinde ikinci sırayı alırken, bir süre beraber yaşamayı deneyen erkeklerin oranı % 41.95 ile ilk sırayı almaktadır. Tüm bireylerin % 24.24'ü evlilik öncesi beraber yaşamayı denemişlerdir.

TABLO 23: Boşanılan Eşle Tekrar Evlenme İsteği:

Evlilik isteği	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	4	11.42	3	9.69	7	10.60
Hayır	30	85.73	27	87.09	57	86.37
Bilmiyox	1	2.85	1	3.22	2	3.03
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Not: Bilmiyorum diye cevap veren 2 bireyin araştırma sürdüğü sırada tekrar eski eşleri ile evlendikleri öğrenilmiştir.

Boşandıkları eşleri ile tekrar evlenme isteğinde olmayan bireylerin oranı % 86.37'dir. Tekrar evlenmek isteyenlerin oranı ise % 10.60 olarak bulunmuştur.

TABLO 24: Boşanma Nedeni Üçüncü Kişi İse Onunla Olan İlişkiler:

İlişkiler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Üçüncü kişi yoktu	12	34.28	5	16.13	17	25.75
3. kişi vardı ama tek neden bu değil	22	62.87	25	80.64	47	71.21
3. kişi ile ilişki sürüyor	1	2.85	1	3.23	2	3.04
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Not: Kadınlar bu sorulara kocaları açısından cevap vermişlerdir.

Boşanmanın nedeni üçüncü bir kişi mi idi, sorusuna tüm bireylerin % 25.75'i üçüncü kişi neden değildi demişlerdir. Evlilik yaşamı boyunca kocalarının başka kadınlarla ilişkileri olduğunu bildiklerini belirten kadınların oranı % 62.87 ve başka kadınlarla ilişki kurduklarını kabul eden erkeklerin oranı ise % 80.64'dür. Üçüncü kişi için evliliklerini bitirdiklerini belirten 1 kadın (%2.85) ve 1 erkek (% 3.23) bulunmuştur.

TABLO 25: Boşanma Sonrası Yönelinen Faaliyetler:

Faaliyetler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Lisan öğrenmek	10	28.57	6	19.35	16	24.24
Yeni bir işe girmek	6	17.14	-	-	6	9.09
Kariyere devam etmek	3	8.57	3	9.67	6	9.09
İsteyip de yapamamak	2	5.72	2	6.45	4	6.06
Cevapsız	14	40.00	20	64.53	34	51.52
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Bu soruya cevap vermeyen toplam 34 bireyin dışında, boşanma sonrası yönelinen faaliyetler içinde en büyük oranı % 24.24 ile lisan öğrenmek almaktadır. Kadınların % 17.14'ü eski iş yerlerinden ayrılıp, yeni bir işe geçmektedir. Evlilik sırasında eğitimlerini bırakan bireylerin, boşandıktan sonra tekrar eğitime dönme oranı ise % 9.09'dur.

TABLO 26: Boşanmayı Yabancılara Söyleme Güçlüğü Var Mı?

Söyleme güçlüğü	Birey sayısı	%
Evet	18	27.27
Hayır	48	72.73
TOPLAM	66	100.00

TABLO 27: Evet Diyenler İçin Bu Güçlüğü Nedenleri:

Nedenler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Toplumun aşırı merakı	2	14.28	4	100.00	6	33.33
Arkadaşların davranışlarında değişme	12	85.72	-	-	12	66.67
TOPLAM	14	100.00	4	100.00	18	100.00

Boşandıktan sonra, boşanmış olduklarını rahatça söyleyemediklerini belirten toplam 18 bireyin % 33.33'ü toplumun aşırı merakından yakınmaktadır. Kadınların %85.72'si boşandıklarını söyledikten sonra arkadaşlarında davranış değişikliği izlediklerini belirtmişlerdir.

TABLO 28: Boşanılan Eşi Karşı Cinsle Görmenin Bireyde Yarattığı Duygular:

Hissedilen duygular	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Kıskançlık	1	2.85	4	12.90	5	7.57
Kızgınlık, öfke	2	5.73	1	3.22	3	4.54
Görmezden gelme	-	-	2	6.47	2	3.03
Hiç bir şey hissetmeme	17	48.57	14	45.16	31	46.98
Yanındakine acıma	3	8.57	-	-	3	4.54
Hiç karşılaşmama	12	34.28	10	32.25	22	33.33
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşandıkları eşlerini karşı cinsle beraber gördüklerinde hiç bir şey hissetmediklerini belirten bireylerin oranı % 46.98'dir. Boşandıktan sonra hiç karşılaşmadıklarını söyleyenler % 33.33 olarak bulunmuştur. Erkeklerin % 12.90'ı kıskançlık hissederken, kadınların % 8.57'si boşandıkları eşlerinin yanındakine acıdıklarını belirtmişlerdir.

TABLO 29: Boşanan Bireyin Tekrar Evlenme Oranı:

Tekrar evlenme	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	7	20.00	9	29.04	16	24.25
Hayır	28	80.00	22	70.96	50	75.75
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşanan bireylerin tekrar evlenme oranı % 24.25 olarak bulunmuştur. Tekrar evlenmediğini belirten erkekler % 70.96 iken, bu oran kadınlarda % 80'e yükselmektedir.

TABLO 30: Boşanılan Eşin Tekrar Evlenme Oranı:

Tekrar evlenme	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	19	54.28	3	9.67	22	33.33
Hayır	16	45.72	22	70.98	38	57.58
Bilmiyor	-	-	6	19.35	6	9.09
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Kadınlar boşandıkları eşlerinin tekrar evlendiklerini %54.28 olarak belirtirken, erkeklerin boşandıkları eşlerinin tekrar evlenme oranı % 9.67'ye düşmektedir. Erkeklerin % 70.98'i, boşandıkları eşlerinin tekrar evlenmediğini belirtmektedir.

TABLO 3I: Boşandıktan Sonra Bireyin Hoşlandığı Kişi ile Paylaşmak İsteddiği Yaşam Biçimi:

Yaşam biçimi	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Nikahlı	16	45.72	9	29.03	25	37.87
Nikahsız	1	2.85	6	19.35	7	10.60
İmam ni- kahıyla	2	5.71	3	9.67	5	7.60
Bir süre be- raber yaşa- dıktan sonra nikahlı	16	45.72	13	41.95	29	43.93
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Boşandıktan sonra kadınların % 45.72'si hoşlandıkları kişi ile nikahlı yaşamayı arzu ederlerken, diğer %45.72'si bir süre beraber yaşamayı denedikten sonra nikahlanmayı istediklerini söylemişlerdir. İmam nikahı ile yaşamayı isteyen kadınların oranı % 5.71'dir.

Erkeklerin ise % 29.03'ü nikahlı yaşamayı isterlerken, %41.95'i bir süre beraber yaşamayı istediklerini belirtmişlerdir. Nikahsız yaşamayı isteyenlerin oranı ise tüm bireyler için % 10.60 olarak bulunmuştur.

TABLO 32: Boşanılan Eşin (kadının) Çalışma Oranı:

Çalışıp çalışmama	Kadın (kendi)	%	Erkek (eşi için)	%	Toplam	%
Evet	27	77.15	22	70.98	49	74.24
Hayır	7	20.00	8	25.80	15	22.73
Cevapsız	1	2.85	1	3.22	2	3.03
TOPLAM	35	100.00	31	100.00	66	100.00

Tablodan da açıkça anlaşıldığı gibi boşanan kadınların % 74.24'ü çalışmaktadır. Çalışmayanların oranı ise % 22.73 olarak bulunmuştur.

B- Boşanan Bireyler ve Çocukları:

TABLO 33: Boşanan Bireylerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısı:

Çocuk sayısı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Bir	11	52.38	7	58.33	18	54.55
İki	9	42.85	3	25.00	12	36.36
Üç'den fazla	1	4.77	2	16.67	3	9.09
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Çocuk sahibi olduktan sonra boşanan bireylerin % 54.55'i tek çocukludur. Bunu % 36.36 oranla iki çocuklular izlemektedir. Çocuk sayısı üç ve daha fazla olunca boşanma oranı % 9.09'a düşmektedir.

TABLO 34: Boşandıktan Sonra Çocukta Ruhsal Değişme Olup, Olmadığına Göre Dağılım:

Ruhsal değişme	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Var	12	57.14	7	58.33	19	57.58
Yok	6	28.58	3	25.00	9	27.27
Bilmiyor, dikkat etmemiş	3	14.28	2	16.67	5	15.15
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Görüldüğü gibi gerek kadınların, gerekse erkeklerin yarısından fazlası (% 57.58) boşandıktan sonra çocuklarında ruhsal yönden değişme olduğunu izlemişlerdir. Çocuklarında ruhsal bir değişim olmadığını belirten bireylerin oranı % 27.27 ve bu konuya dikkat etmediklerini söyleyenlerin oranı da % 15.15 olarak bulunmuştur.

TABLO 35: Çocuğun Velayetinin Verildiği Tarafa Göre Dağılım:

Velayet hakkı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Annede	16	76.19	8	66.66	24	72.73
Babada	1	4.77	4	33.34	5	15.15
Hem anne ^x , hem babada	2	9.52	-	-	2	6.06
Velayet an- nede, çocuk babada	2	9.52	-	-	2	6.06
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Not: Velayet hem annede, hem babada sütununda, iki ve daha fazla çocuklu olanlar anlatılmaktadır. Yani çocuğun birinin anneye, diğerinin babaya kanunen verildiği durumlar söz konusudur.

Çocuğun velayetinin anneye verilmesi % 72.73 oranla ilk sırayı almaktadır. Babaya Velayetin verilmesi ise % 15.15'dir. Çocukların velayetinin anne ve baba arasında paylaşılması ise % 6.06'dır.

TABLO 36: Çocuğa Boşanmayı Açıklayan Bireye Göre Dağılım:

Boşanmayı açıklayan	Birey sayısı	%
Annesi	15	45.46
Babası	3	9.09
İkimiz beraber	6	18.18
Söylemeğe gerek görmedik, çok küçüktü.	9	27.27
TOPLAM	33	100.00

Boşanma olayını çocuklara daha çok (% 45.46) anneler açıklamaktadır. Her ikimiz beraber açıkladık diyenlerin oranı % 18.18'dir. Çocukları çok küçük olduğu için söylemeğe gerek görmediklerini belirtenlerin oranı ise % 27.27'dir.

TABLO 37: Boşanmanın Açıklandığı Andaki Çocuğun Tepkisi:

Tepkiler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Boşanmadan yanaydı	8	38.09	2	16.68	10	30.30
Boşanmaya karşıydı	4	19.04	5	41.66	9	27.28
İlgisizdi	4	19.04	-	-	4	12.12
Ne dendiğini anlamadı, çok küçüktü	5	23.83	5	41.66	10	30.30
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Boşanmayı çocuklarına açıkladıklarında, onların tepkilerinin ne olduğu sorusuna kadınların % 38.09'u " boşanmamızdan yanaydı" derken, erkeklerin % 16.66'sı aynı görüşü paylaşmıştır. "Boşanmamıza karşıydı" diyenlerde ise durum tersine dönmekte, erkeklerin % 41.66'sı çocuklarının boşanmalarını istemediklerini belirtirken, kadınların % 19.04'ü bu görüşü paylaşmaktadır.

. Çocuklarının , boşandıkları sırada çok küçük olduğunu, bu yüzden de ne dendiğini anlayamadıklarını söyleyenlerin oranı ise % 30.30'dur.

TABLO 38: Boşanan Ana, Babalara Göre Çocuğun Yanında Kalmayı Tercih Ettiği Ebeveyn:

Çocuğun tercihi	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Anne yanında	13	61.90	2	16.67	15	45.45
Baba yanında	2	9.52	7	58.33	9	27.27
Kız annede, oğlan babada	1	4.78	-	-	1	3.03
Çocuğa tercihi sorulmadı	5	23.80	3	25.00	8	24.25
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

"Size göre boşandıktan sonra çocuğunuz kimin yanında kalmayı istiyordu" sorusuna, kadınlar % 61.90 oranla "annede" derken, erkekler % 58.33 oranla "babada" diye cevap vermişlerdir. Tüm bireylerin % 24.25'i ise çocuğa tercihini sormaya gerek görmemişlerdir.

TABLO 39: Boşanılan Eşi Ziyaretten Döndükten Sonra
Çocukta Davranış Değişikliği Olup Olmadığının
Dağılımı:

Davranış değişikliği	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Haylaz ve haşarı olu- yor	2	9.53	-	-	2	6.06
Beni suç- luyon	-	-	3	25.00	3	9.09
Benimle mutlu	11	52.38	3	25.00	14	42.43
Değişme olmuyor	-	-	5	41.67	5	15.15
Diğer ^x	8	38.09	1	8.33	9	27.27
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Not: Diğer sütunundaki kadınların kocaları yabancı ülkelerde bulunmakta ve çocukları ile görüşmemektedirler. Çocuk, ebeveyn arasındaki ilişki mektup ve fotoğraflarla sağlanmaktadır.

Boşandıkları eşlerini ziyaretten döndükten sonra, çocuklarının kendi yanlarında mutlu olduklarını belirten kadınların oranı % 52.38 iken, erkeklerde bu oran % 25'e düşmektedir. Çocuklarının kendilerini suçladığını söyleyen erkeklerin oranı % 25'dir. Erkeklerin % 41.67'si ise çocuklarında bir değişme izlemediklerini belirtmişlerdir.

TABLO 40: Boşanmadan Sonra Ebeveynin Olumsuz Yönlerini
Çocuğa Anlatıp Anlatmamağa Göre Dağılım:

Olumsuz yön- leri anlatma	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	5	23.82	2	16.67	7	21.21
Hayır	7	33.33	7	58.33	14	42.43
Bazen, fark- etmeden	9	42.85	3	25.00	12	36.36
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Boşandıktan sonra çocuklarına boşandıkları eşlerinin olumsuz buldukları yönlerini anlattıklarını belirten kadınların oranı %23.82 ve erkeklerin oranı % 16.67'dir. Erkekler, boşandıkları eşlerinin olumsuz yönlerini bazen farketmeden anlattıklarını % 25 oranla belirtirken, kadınlarda bu oran %42.85 olmaktadır. Erkeklerin yarısından fazlası (%58.33) boşandıkları eşlerinin olumsuz buldukları yönlerini çocuklarına anlatmadıklarını söylerken, kadınlarda bu oran % 33.33'e düşmektedir.

TABLO 4I: Boşandıktan Sonra Çocuğu Görme Süresine Göre Dağılım:

Görme süresi	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Her iste- diğim zaman	I	4.76	3	25.00	4	12.12
Hafta sonla- rı,yasal sü- rede	I	4.76	5	41.67	6	18.18
Ayda bir	-	-	3	25.00	3	9.09
Hiç görmü- yorum	I	4.76	-	-	I	3.03
Çocuk yanım- da ^x	18	85.72	I	8.33	19	57.58
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Not: Çocuk yanımda diyen bireyler, çocuğun velayeti yasal olarak kendilerine verilmiş olanlardır.

Boşandıktan sonra çocuklarını sadece hafta sonları gören kadınların oranı % 4.76 iken, erkeklerinki % 41.67'e yükselmektedir. Çocuklarını ayda bir gören erkeklerin oranı ise % 25'dir. Çocuğunu hiç görmediğini söyleyen I kadın bulunmaktadır.

TABLO 42: Boşandıktan Sonra Çocuğa Fazla İlgi Gösterme:

Fazla ilgi gösterme	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	7	33.33	2	16.66	9	27.27
Bazen	7	33.33	2	16.66	9	27.27
Aynı ilgiyi gösteriyorum	7	33.34	8	66.68	15	45.46
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Boşandıktan sonra çocuklarına, boşanmadan öncekine nazaran daha fazla ilgi gösterdiklerini söyleyen kadınların oranı (%33.33) erkeklere nazaran fazladır (%16.66). "Bazen daha fazla ilgi gösteriyorum" diyen kadınların oranı da (%33.33), gene erkeklere nazaran daha fazla bulunmuştur (%16.66). Tüm bireylerin % 45.46'sı çocuklarına aynı ilgiyi gösterdiklerini belirtmişlerdir.

TABLO 43: Boşanmadan Sonra Çocuklarla Arkadaşları Arasında Davranış Değişikliği Olup Olmadığına Göre Dağılım:

Davranış değişikliği	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Var	3	14.30	2	16.66	5	15.15
Yok	14	66.66	7	58.34	21	63.64
Dikkat etmedim	4	19.04	3	25.00	7	21.21
TOPLAM	21	100.00	12	100.00	33	100.00

Boşandıktan sonra çocukları ve arkadaşları arasında davranış değişikliği olmadığını söyleyenlerin oranı % 63.64 olarak bulunmuştur. Çocuklarının, arkadaşları ile olan ilişkilerine dikkat etmediklerini söyleyenler ise %21.21'dir.

TABLO 44: Boşandıktan Sonra Çocuğun Okula Olan İlgisinde Değişme İzlenip İzlenmediğine Göre Dağılım:

Okula olan ilgi	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet ilgi arttı	2	9.52	2	16.66	4	12.12
Değişme olmadı	2	9.52	-	-	2	6.06
Okul çağında değil	13	61.92	3	25.00	16	48.49
Dikkat etmedim	4	19.04	7	58.34	11	33.33

Boşandıktan sonra çocuğun okula olan ilgisinde artma olduğunu izleyen bireylerin oranı %12.12'dir. Çocuklarının okul çağında olmadığını söyleyenler %48.49'dur. Çocuklarının okula olan ilgisine dikkat etmeyen erkeklerin oranı %58.34 iken, kadınlarda bu oran % 19.04'e düşmektedir.

C-Bir'den Fazla Evlenenlerin Genel Özellikleri:

TABLO 45: Tekrar Evliliğin Nedenlerine Göre Dağılımı:

Nedenler	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Ekonomik	1	14.28	2	22.22	3	18.75
Sosyal	2	28.59	5	55.56	7	43.75
Duygusal	1	14.28	2	22.22	3	18.75
Hepsi	3	42.85	-	-	3	18.75
TOPLAM	7	100.00	9	100.00	16	100.00

Not: Sosyal sütununda evlilik yaşantısına alışma, evli olmanın toplumumuzca istenir olması, çeşitli toplumsal baskılar anlatılmak istenmektedir.

Boşandıktan sonra tekrar evlenmiş olan bireylerin % 43.75'i, ikinci evliliğe karar vermelerinde sosyal nedenlerin rol oynadığını vurgulamışlardır. Ekonomik ve duygusal nedenlerle evlenenlerin oranı (% 18.75) eşit bulunmuştur.

TABLO 46: İkinci Eşin, Birinci Eşe Nazaran Farklı Olup Olmadığına Göre Dağılım:

Farklılık	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Ekonomik yönden	1	14.28	-	-	1	6.25
Sosyal yönden	-	-	3	33.33	3	18.75
Fark yok	2	28.57	5	55.55	7	43.75
Her iki yönden farklı	4	57.15	1	11.12	5	31.25
TOPLAM	7	100.00	9	100.00	16	100.00

Kadınlar ikinci eşlerini seçerken, eşlerinin, boşandıkları eşlerine nazaran ekonomik ve sosyal açıdan farklı olmasına % 57.15 oranla dikkat etmişlerdir. Fark yok diyenler ise % 28.57'dir.

Erkeklerde ise durum tersine dönmektedir. İkinci kez evlenen erkeklerin % 55.55'i, ikinci eşlerini, birinci eşlerine göre gerek ekonomik gerekse sosyal yönden farksız olarak nitelerken, fark olduğunu belirtenler % 11.12'ye düşmektedir. Sosyal yönden farklı diyenlerin oranı ise % 33.33'dür.

TABLO 47: Bireyin İkinci Eşi İle Olan Yaş Farkına
Göre Dağılım:

Yaş farkı	Kadın (Eşi için)	%	Erkek (Kendi)	%	Toplam	%
0-3	2	28.57	-	-	2	12.50
4-6	3	42.86	-	-	3	18.75
7-10	-	-	5	55.55	5	31.25
11-15	2	28.57	4	44.45	6	37.50
TOPLAM	7	100.00	9	100.00	16	100.00

İkinci kez evlenen kadınların %42.86'sı, eşleri ile aralarında 4-6 yaş fark olduğunu ve bunu normal kabul ettiklerini belirtirken, erkeklerin % 55.55'i ikinci eşlerinin kendilerinden 7-10 yaş küçük olduğunu söylemişlerdir. Eşleri ile 11-15 yaş farkı olan erkeklerin oranı ise %44.45'dir.

TABLO 48: Tekrar Evlenen Bireylerin, Evlendiği Kişinin
Dul Olup Olmadığına Göre Dağılım:

Medeni Durum Dul:	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	2	33.34	4	80.00	6	54.55
Hayır	4	66.66	I	20.00	5	45.45
TOPLAM	6	100.00	5	100.00	II	100.00

Not: Bu soruya I kadın ve 4 erkek cevap vermemiştir.

Bu soruya cevap veren kadınların %33.34'ü, evliliklerini dul birisi ile yaparken, erkeklerde bu oran %80'e yükselmektedir. Tüm bireylerin yarısından fazlası (%54.55) ikinci evliliklerini dul olanlarla yapmışlardır.

TABLO 49: Evlenen Dul Eşin Çocuğunun Olup, Olmadığına Göre Dağılım:

Çocuk Varlığı	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Evet	4	57.15	4	44.45	8	50.00
Hayır	3	42.85	5	55.55	8	50.00
TOPLAM	7	100.00	9	100.00	16	100.00

İkinci evliliklerini dul olanlarla yapanların, dul olan eşlerinin, ilk evliliklerinden çocuk sahibi olanları %50 olarak bulunmuştur.

T A R T I Ş M A

Bireylerin Özellikleri:

I-Bu araştırma yapıldığı sırada kadınların %37.14'ü 31-35 yaş grubunda bulunmakta, bunu % 20 oranı ile 36-40 yaş grubu izlemektedir.

Erkeklerde ise 31-35 ve 36-40 yaş grubu % 25.80 oranı ile eşit değerler almıştır. (Tablo-2) Görüldüğü gibi anket uygulanan bireylerin, anket uygulandığı sıradaki yaşları 30-40 arasında yoğunluk kazanmaktadır. Bu bulgu İstatistik Enstitüsünün verdiği sonuçlardan oldukça yüksektir. 1976 Boşanma İstatistiklerine göre " boşanma olaylarının hemen yarısında erkek 25-34, kadın ise 20-29 yaşları arasında bulunmaktadır. Türkiye'de boşanmaların % 50'ye yakın bir olasılıkla evliliğin ilk 4 yılı içinde meydana geldiği dikkate alınır, kadın yaş grubundaki düşüklüğün, aslında kadının evlenme yaşının düşük olmasından ileri geldiği anlaşılır. Ayrıca boşanan çiftlerin çoğunda erkeğin yaşı daha büyüktür."

2-Kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşları Tablo-3'de görülmektedir. İlk evlilik yaşları kadınlarda 22-25 yaş grubunda (%34.28) en fazla yoğunluğu almış, bunu %28.57 oranla 19-21 yaş grubu izlemiştir. Ortalama ilk evlilik yaşı 22.01'dir. Bu bulgu üç büyük şehirdeki (Ankara-İstanbul-İzmir) ilk evlilik yaşından (19) büyüktür.^a

Erkeklerde ise ilk evlilik yaşı %54.84 oranla 26-29 yaş grubunda yoğunluk kazanırken, bunu %22.60 oranı ile 22-25 yaş grubu izlemektedir. Ortalama ilk evlilik yaşı 27'dir.

Bu araştırmada bulunmuş olan ilk evlilik yaşının yükselmesinde eğitimin etkisi söz konusu ise de, yeterince açıklayıcı değildir. Bu bireylerin çoğunluğunun çekirdek aile kurmuş olmaları, ilk evlilik yaşlarının yükselmesinde eğitim kadar önemli rol oynayan bir neden olabilir. " Çekirdek ailede sorumluluk doğrudan doğruya karı kocanın omuzlarına yüklenmekte, ana baba yardımı olmaksızın evlilik yürütülmektedir. Bu da ilk evlilik yaşını yükselten önemli bir faktördür." ^b

Boşanan kadınların %34.28'inin aylık geliri 16-20 bin TL.dir. Bunu %25.75 ile 10-15 bin TL. izlemektedir. Aylık geliri 10 bin TL.nin altında olan birey bulunamamıştır.

Erkeklerin %48.38'i 41-45 bin TL. kazanırken, bunu %19.35 ile 50 bin TL. ve daha fazla kazananlar izlemektedir. (Tablo-4)

---

a-b: Timur, Serim: " Türkiye'de Aile Yapısı" H.Ü. Yayınları
No: D-15, Ankara, 1972.

3-Boşanan kadınların % 42.85'i lise, % 40'ı ise üniversite mezunudur (Tablo 5). Erkeklerin ise % 77.43'ünün üniversite mezunu olmaları, yüksek eğitimin, boşanmaya yatkınlığı arttırdığı gibi bir izlenim yaratmaktadır. Fakat araştırmanın kentin kenar mahalle ve gecekondu bölgelerini kapsamış olması, bu izlenimi fazla güvenilir kılmamaktadır.

4-Kadınların % 60'ı boşandıkları eşlerinin yüksek eğitimden geçmiş olduğunu belirtirken, erkeklerde bu oran % 35.48'e düşmektedir (Tablo 6). Erkeklerin boşandıkları eşlerinin lise eğitimi oranı % 41.94'dür. Görüldüğü gibi kadınlar daha çok kendilerine yüksek eğitimden geçmiş eşler seçerken, erkekler lise mezunu olanları tercih etmişlerdir.

5-Araştırmanın kapsamına giren boşanmış bireylerin çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdikleri yerleşim yeri % 60.60 oranla kent ve % 34.86 oranla kentin lüks semtleridir (Tablo 7). Bu durum Türkiye boşanma istatistiklerine benzerlik göstermektedir. 1976 Boşanma İstatistiklerine göre boşanan çiftlerin yarısından fazlasının yerleşim yerlerinin kentler olduğu belirtilmektedir.

6-Boşanan bireylerin, boşandıkları eşlerinin çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdikleri yerleşim yerinin %65.15 oranla kent ve %21.21 oranla kentin lüks semtleri olarak bulunması, bize bireylerin genelde de olduğu gibi kendi buldukları yerleşim yerinden ve sosyal çevreden eş seçtiklerini göstermektedir.(Tablo 8). Bu bulgu, Scanzoni'nin (7) boşanma-

da rol oynayan sosyal çevre ve eğitim farklılığı görüşlerine kısmen ters düşmektedir. Çünkü Scanzoni, eğitim ve sosyal çevreleri farklı olan bireylerin kurduğu evliliğin, boşanmaya daha yatkın olduğunu savunmaktadır. Oysa bizim araştırmamızda boşanan bireylerin eğitim düzeylerinin, yerleşim yerlerinin ve buna bağlı olarak da sosyal çevrelirinin birbirine yakın düzeyde olduğu izlenmektedir.

7-Boşanan kadınların yarısından fazlasının (%51.44) kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu çekirdek aile yapısından, erkeklerin ise %45.17'sinin erkeğin son söz hakkına sahip olduğu çekirdek aileden gelmesi, bize, aile yapıları farklı bireylerin kurduğu evliliğin, boşanmaya yatkın olduğunu düşündürmektedir (Tablo-9). Fakat Tablo-10'dan da kolayca anlaşıldığı gibi, toplam bireylerin %65.15'i evlilik yaşamlarında, kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu çekirdek aileler kurmuşlardır. Bu bireyler gerek çocuk yetiştirmede, gerekse aileyi ilgilendiren diğer konularda eşit söz hakkına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu ise, Scanzoni'nin yaptığı araştırmada ileri sürdüğü görüşe ters düşmektedir. Scanzoni (7) ortak karar alan bireylerin kurduğu evliliklerin sürdüğünü belirtmekte, son sözün erkeğe ait olduğu aile biçimlerinin boşanmaya yatkın olduğunu öne sürmektedir. Oysa bu araştırmada bireylerin yarısından fazlası eşit söz hakkına sahip evlilikler kurdukları halde boşanmışlardır.

Babaerkil geniş aile kurduktan sonra boşanan bireylerin oranının % 18.19 olarak bulunması, geniş aile yapısının boşan-

mayı kısmen engellediğini düşündürmekte ve bu bulgu, Julian'ın (6) geniş aileden, çekirdeğe geçişin boşanmaları arttırdığını savunan görüşüne uygun düşmektedir.

8-Evliliğin ilk yılı içinde boşanan bireylerin oranı (%7.57), ilk 5 yıl içinde boşananlara nazaran oldukça düşüktür (%46.96). Bunu %25.75 ile 6-10 yıl izlemekte ve evliliğin 10. yılından sonra boşanma oranı düşmektedir (%9.09). Evliliğin 20. yılından sonra boşanma oranında hafif bir yükselme görülmektedir (10.63). Bu bulgu (Tablo II) boşanmalar konusunda yapılmış olan araştırmalara da uygun bulunmaktadır.

"Evliliğin ilk 5 yılı ve bunu izleyen ikinci 5 yıl boşanmaların en yoğun olduğu yıllardır".^c

"Türkiye'de boşanmaların % 50'ye yakın bir kısmı ilk 4 yıl içinde olmaktadır".^d

9-Tüm bireylerin % 48.48'i kendi ailelerinde boşanma olmadığını söylemişlerdir. Kendi ailelerinde boşanma olan yani boşanmış aileler içinde yetişmiş bireylerin oranı %37.87'dir. Kendi aileleri boşanmadığı halde, evlendikleri eşlerinin ailelerinde boşanma olan bireylerin oranı % 13.65'dir (Tablo-I2). Evlilik iki kişinin gerçekleştirdiği bir kurum olduğuna göre, kendi ailelerinde boşanma olanlarla, eşlerinin ailelerinde boşanma olanların oranlarını ortak yorumlayabiliriz.

---

^c-Aytemiz, Aydan: "Boşanmış kadınların ekonomik durumları ile ilgili bir araştırma" Mezuniyet tezi, H.Ü. Ev Ekonomisi Yüksek Okulu, Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Bölümü, Ankara-1980.

^d-1976 Boşanma İstatistikleri: D.İ.E yayınları, Ankara.

Bu durumda oran %51.52'ye yükselir.Yani boşanan bireylerin yarısından fazlası, ya kendi aileleri boşanmış olan, ya da evlendikleri eşleri boşanma olayını yaşamış ailelerden gelen bireylerdir.

Kendi ailelerinde boşanma olan bireylerin % 28'inin anne ve babası, % 24'ünün kardeşi, % 24'ünün ise hem ana, babaları, hem de kardeşleri boşanmışlardır (Tablo-13). Bu bulgulardan şu yoruma varmak fazla yanıltıcı olmayacaktır kanısındayız. Kendi ana, babaları ve kardeşleri boşanmış olan bu bireylerde, boşanmaya karşı bir yatkınlık gelişmekte olabilir. Belki de bu bireyler, kendi aileleri ve yakın çevreleri tarafından boşanmaya eğilimli kişilik geliştirmeğe yöneltilmektedirler.Boşanmaya karşı toplum ve aile toleransının gelişmesinin, eğitilmiş, ya da çalışan kadınlar arasında boşanma kararının daha kolay alınmasını sağladığını ileri süren görüşler bulunmaktadır.(6)

10-Boşanan kadınların anne, babalarının çocuklarının boşanmasına memnun olmaları % 37.14 veya hiç karışmamaları % 31.44 olarak bulunmuştur. Çocuklarının boşanmasına üzülen (%11.44) veya karşı çıkan (%14.28) ebeveynlerin oranlarının düşük olması, bize bu bireylerin ailelerinin boşanmaya karşı fazla sert bir tutum içine girmediklerini, çocuklarının mutsuz olmalarındansa, boşanmalarını onayladıklarını düşündürmektedir.

Erkeklerin ailelerinin, çocuklarının boşanmasına karşı tepkileri ise biraz daha farklı olmaktadır. Çocukları boşandığı için memnun olan ailelerin oranı % 29.03'dür. Üzülenlerin oranı ile (%25.81), karşı çıkanların oranı (% 25.81) eşit değerler almıştır. Bu iki oran (üzülenler ve karşı çıkanlar),

ortak yorumlanabilir. Yani erkeklerin ailelerinin yarısından biraz fazlası (%51.62) çocuklarının boşanmasına memnun olmamış, aksine üzölmüşlerdir. Oysa kadınların ailelerinde bu oran %25.72'dir. (Tablo-I4)

II-Boşanma davası açıldığı sırada kadınların %45.71'i çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Boşanma davası sırasında kendi gelirleri olduğunu ve bununla geçindiklerini belirten kadınların oranı %25.57'dir. Medeni Kanun, madde 152'ye göre tedbir nafakası alan 3 kadın bulunmuştur. Madde 152'ye göre dava açıldıktan sonra, sonuç ne olursa olsun, davanın açılışından karar kesinleşinceye kadar kadın nafaka almaya hak kazanır. Kadının gelirinin olması veya çalışması bu hakkı ortadan kaldırmaz. (9-10)

Medeni kanunun, kadını maddi açıdan koruyan bu maddesine rağmen, tedbir nafakası alan kadınların azlığı, kadınların kendi yasal haklarını iyi bilmemelerinden ileri gelmiş olabilir. Dava devam ederken kendi ailesinin maddi yardımını isteyen (%8.57) ve evdeki eşyalarını satan kadınların oranı (%8.57) oldukça düşük bulunmuştur. (Tablo-15)

I2-Boşanma davası süresince kadınların yarısından fazlası (%51.42) eşi ile yaşadığı evde kalmaktadır. Bu durum Medeni Kanun, madde 137 ile belirlenmiştir. Bu maddeye göre yargıç, kira ve kontrat erkeğin üzerinde ise duruma göre, dava süresince kadını evde bırakarak, erkeği başka ev bulmağa zorunlu kılabilir.(9-10)

Eşi ile yaşadığı evde kalma olanağı bulamayan kadınlar, baba evine dönmeyi tercih etmektedirler (%31.42). Aileleriyle birlikte yaşamaya başlıyan bu bireyler kısmen ekonomik, kısmen de toplumsal baskılar nedeni ile bu yaşam şeklini benimsediklerini belirtmişlerdir (Tablo-I6). Aynı bulguya, bu alanda yapılmış bir tez çalışmasında da rastlanılmıştır.³

Boşanma davası süresince baba evine dönme oranı erkeklerde, kadınlara nazaran yarı yarıya az bulunmuştur (%16.15). Erkekler mali durumlarına bağlı olarak ya eşleri ile yaşadıkları evde (eşleri ile anlaşarak) kalmakta (%32.25), ya da ayrı bir ev açmağa yönelmektedirler (%38.70).

13-Boşanma davasını açan kadınların oranı %74.28 olarak bulunmuştur (Tablo-I7). Boşanma davasının daha çok kadınlar tarafından açılması, Türkiye genelinde de izlenebilen bir olgudur. 1976 Boşanma İstatistiklerine göre sonuçlanan toplam 14.732 boşanma olayında, davayı açan kadın sayısı 8262, erkek sayısı ise 6470'dir.⁴

Erkeklerin boşanma davasını açma oranı %41.94 ve anlaşmalı boşanma oranı ise %10.60 olarak bulunmuştur. Bu bulgu da bize anlaşmalı boşanmaların pek yaygın olmadığını düşündürmektedir. Zaten Medeni Kanunumuzda da " tarafların anlaşması ile yargıç boşanmaya karar verir" diyen bir madde bulunmamaktadır. Fakat pratikte, bu çiftler "şiddetli geçimsizlik" nedeni ile (M.K: mad:134) ve kusur, anlaşmalı olarak bir tarafa yıkılmak suretiyle ve gerekli delilleri bularak boşanabilmektedirler. (9)

I4-Boşanmanın temel nedeni neydi sorusuna " ruhsal uyumsuzluk" diyenlerin oranı %39.39 ile ilk sırayı almaktadır. Bunu %37.87 ile cinsel uyumsuzluk izlemektedir (Tablo-I8). Boşandıkları eşleri ile cinsel yönden uyumsuz olduklarını belirten kadınların oranı %37.14, erkeklerin oranı ile %38.70, hemen hemen eşit bulunmuştur. Ekonomik sorunlar nedeni ile boşananların oranı ise oldukça düşüktür (%7.57).

Levine'nin boşanmayı sosyal ve ekonomik bir karar olarak niteleyen görüşüne rağmen (5), ekonomik sorunları olduğu için boşananların oranının bu kadar düşük bulunması, boşanma olayına daha farklı bir açıdan bakmamız gerektiğini düşündürmektedir. Çünkü, ülkemizde boşanmanın sosyolojik ve psikolojik açıdan incelemesini yapan fazla sayıda yazılı kaynak bulunmamaktadır. Bu konuda araştırma yapanların yabancı kaynaklara başvurmak zorunda kalmaları, o ülkedeki boşanma nedenlerinin ülkemiz içinde geçerli olduğunu düşündürmez kanındayız.

I5- Boşanma davası süresince birbirine düşmanca hisler duyma oranı, kadınlarda %20, erkeklerde ise %6.45'dir. Tüm bireylerin %13.63'ünün birbirine düşmanca hisler duymaları ve %43.95'inin birbirlerini görmek istememeleri, bu bireylerin, Bohannan'ın da dediği gibi " ruhsal boşanma" aşamasından geçtiğini düşündürmektedir.

"Ruhsal boşanmayı yaşayan bireyler, birbirlerine düşmanca hisler içindedirler çünkü her ikisi de hayal kırıklığı duymaktadır. Evlilikte arandığı mutluluk bulunamamıştır."
(II)

Birbirini seven ama anlayamadıkları için boşananların oranı %18.18 ve boşanma davası süresince birbirine arkadaşça davrananların oranı ise %21.21 olarak bulunmuştur (Tablo-19). Bu bireyler daha çok birbirleri ile anlaşarak boşanmaya karar verenlerdir.

I6-Boşanma kararının resmen bildirilmesinden sonra kadınların %71.42'si kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirtmişlerdir. Geleceğe karşı korku, güvensizlik, endişe duyan, boşandığı için üzülen, evlilik öncesi kurduğu hayallerin yıkıldığını görerek, kendini bir boşluk duygusuna kaptıran kadınların oranı %28.58'dir. Boşanmadan sonra bireylerde yalnızlık, depresyon, geleceğe karşı güvensizlik duygularının geliştiğini saptıyan araştırmalar bulunmaktadır. (I5)

Erkeklerde ise bu duyguların ortaya çıkmasında, kadınlara nazaran kısmen ters bir durum izlenmektedir. Boşandıkları için kendilerini rahatlamış hisseden erkeklerin oranı %41.94 iken, geleceğe karşı güvensizlik, endişe, üzüntü duyma, yaşama karşı ilgiyi kaybetme, boşluk duygusu, yenilme duygularını yaşayan erkeklerin oranı %58.06 olarak bulunmuştur. Bu duyguların erkeklerde, kadınlara nazaran daha fazla görülmesinin nedenlerini, erkeğin eşini, alışılmış ev yaşamını kaybetmesinin yanısıra çocuk yoksunluğunu da yaşamaya başlamasında aramak gerekir.

Greif'e göre, çocukların velayeti çoğunlukla anneye verilir ve çocuk yoksunluğu çeken babalarda depresyon ve yenilme, geleceğe karşı güvensizlik duyguları gelişir.(22) (Tablo-20)

17-Boşandıktan sonra, evlilik yaşamı süresince edinilen ortak arkadaşlarla ilişkilerini aynen sürdürdüklerini belirten kadınların oranı yarıdan biraz fazladır (%54.28). Bu oran, erkeklerde %35.50'ye düşmektedir. (Tablo-2I). Yani erkeklerin yarıdan fazlası, kadınların da yarıya yakın kısmı ortak arkadaş kaybını yaşamaktadırlar. Bohannan bu durumu "toplumsal boşanma" olarak açıklamaktadır ve " bir çok boşanan birey arkadaşlarını kaybettiğinden yakınıır" demektedir. (II)

Kadınların %31.42'si, ortak arkadaşları ile ilişkiyi kendilerinin kestğini belirtmişler, nedeni sorulduğunda, özellikle erkek arkadaşlarının kendileri ile boşandıktan sonra arkadaşlığın ötesinde ilgilenmeye başladıklarını belirtmişlerdir.

Bu açıklama, "boşanmaya arkadaşların tepkisi" bölümünde işlenen Miller'in görüşlerini kuvvetlendirmektedir. Miller, " evli çift boşandığında, çiftlerden birisi ile cinsel ilişki kurma hayalleri daha da yoğunlaşır, bu istek boşanan ve istenen bireye direkt olarak belirtilebilir" demektedir. (I2)

Ortak arkadaşları ile ilişkilerini kendileri kesen erkeklerin oranı %25.80'dir. Bunun nedeni sorulduğunda, arkadaşlarının boşanma olayı ile fazla ilgilenmelerinin, devamlı soru sormalarının rahatsız edici olduğunu, bu yüzden ilişkiyi kesmeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir. Miller'de boşanan bireylerin arkadaşlarının bazılarının, boşanma olayı ile fazlasıyla ilgilenebileceklerine değinmiştir. (I2)

Kendilerinin değil ama ortak arkadaşlarının görüşmeyi

Evlilik öncesinde bir süre " deneme evliliği" yaparak, birlikte yaşayan kadınların oranı %8.57 iken, erkeklerde % 41.95'e yükselmektedir. Toplam bireyler için bu oran %24.24 olarak bulunmuştur. Bu sonuç oldukça anlamlı görülmüştür. Birbirleri ile her yönden uyuştuklarını, deneme evliliği yoluyla anladıkları var sayılarak evlenen bu bireylerin neden boşandıkları kendilerine sorulduğunda, kadınlar " eşimin aşırı kıskançlığı boşanmamızın asıl nedenidir" diye yanıtlarken, erkekler " birlikte yaşamamızı toplum hoş karşılamıyordu, toplumsal baskılara dayanamadık, ayıracaksa nikah bizi ayırsın diyerek evlendik" demişlerdir.

Dr. Reuben'in bu konudaki açıklaması, sorunun nedenini açığa çıkarıcı niteliktedir.^e

..."Evlilik öncesi ilişkileri hoş karşılamayan toplumlarda, deneme evliliği yaparak evlenen çiftlerde, özellikle erkeklerde, eşlerine karşı güvensizlik duyguları gelişmektedir. Bu güvensizlik duygusu aşırı kıskançlık biçiminde ortaya çıkar. Güven duygusunun sarsıldığı evliliklerin çekilmez hale gelmesi de olağandır."

19-Boşandıkları eşleri ile tekrar evlenmeyi isteyip, istemedikleri sorulan bireylerin %86.37'si "hayır" demişlerdir (Tablo-23). Bu soruya "bilmiyorum" diyen 1 kadın ve 1 erkek bulunmuştur ve araştırma sürdüğü sırada bu bireylerin eski eşleri ile tekrar evlendikleri öğrenilmiştir.

---

^e-Dr. Reuben, David: " Any woman can" Hürriyet yayınları, Danışma dizisi 3, İstanbul, 1972.

kestiğini belirten kadınların oranı %2.85 iken, erkeklerde bu oran %25.80'e yükselmektedir. Erkekler bu durumu kendilerine göre yorumlarken şu ifadeleri kullanmışlardır.

..."Boşanmanın toplumumuzca bir suçmuş gibi kabul edildiğini ancak boşandıktan sonra öğrendim. Arkadaşlarımın bir çoğu boşandığım için devamlı beni eleştiriyor, bazıları ise açıkça suçluyor."

Bu ifade, boşanan bireylerin arkadaşlarının, boşanmaya karşı gösterdikleri davranışlarının psiko-dinamiğini inceleyen Dr. Miller'in -arkadaşlık konusunda hayal kırıklığına uğrama, boşanan bireyin kişiliğine yönelik eleştiri-hakkındaki görüşlerini destekler nitelikte bulunmaktadır.(12)

18-Tüm bireylerin %21.21'i "görücü usulü" yani ana, babalarının kararı ile evlenmişlerdir (Tablo-22). Bu bulgu, Timur'un(3) Türkiye genelinde yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre oldukça yüksektir. Bu araştırmaya göre, evlenecek gençlerin fikri sorulmadan, evliliğin aileler arasında kararlaştırılması, kentler için %12.5 olarak verilmektedir.

Kentlerde en çok görülen evlenme şekli kadınlarda %45.73 oranla tanışıp, anlaşma ve flörttür. Bunu %22.85 oranı ile belirli süre nişanlı kalma izlemektedir.

Erkeklerde ise tanışma ve flört oranı %32.25 iken, nişanlanma oranı %6.45'e düşmektedir. Nişanlandıktan sonra evlenme oranı toplam bireyler için %15.15 olarak oldukça düşük bulunmuştur.

Eski eşleri ile tekrar evlenmek isteyenlerin oranı % 10.60'dır. Neden boşandıkları sorulduğunda " aslında boşanmayı istemiyorduk, bazı sorunlarımızı tartışacağımız yerde gurur meselesi yaptık ve boşandık" cevabı alınmıştır. Evlilik yaşamında eşlerin birbirleriyle sorunlarını tartışmadıklarını, ya da nasıl tartışacaklarını bilmediklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. (2-II)

Boşandıkları eşleriyle tekrar evlenmek isteyen bireyler aslında "ruhsal boşanma"yı yaşamamış, yani ruhsal açıdan tamamen birbirlerinden kopmamış bireylerdir. Oysa, boşandıkları eşleri ile tekrar evlenmek istemediklerini belirtenler, ruhsal boşanma aşamasını yaşadıkları için geriye dönmek istememektedirler. Bu bulgu da araştırmamızın kapsamı içine giren bireylerin oldukça başarılı boşanma kararı aldıklarını düşündürmektedir. Bohannan'da (II) " başarılı bir boşanmada bireyler, artık gelecekte tekrar bir arada olamayacaklarını kavramışlardır" demektedir.

20-Boşanmalarının nedeninin üçüncü bir kişi olup olmadığı sorulan kadınların %34.28'i ne kendilerinin, ne de eşlerinin evlilik yaşamı boyunca üçüncü bir kişi ile ilişki kurmadıklarını söylemişlerdir (Tablo-24).

Kadınların %62.87'si, kocalarının evlilik dışı ilişkileri olduğunu bildiklerini, ama bunun boşanmalarında asıl neden olmadığını söylerken, erkeklerin %80.64'ü evlilik yaşamı boyunca çeşitli evlilik dışı ilişkileri olduğunu, ama bu-

nu eşlerine hissettirmemeğe çalıştıklarını belirtmişlerdir. Üçüncü kişi ile ilişkilerin, evliliği bitirmede tek ve başlıca neden olmadığını hem erkek, hem de kadınlar vurgulamışlardır. Evliliklerini üçüncü bir kişi için bitirdiklerini söyleyen I kadın ve I erkek bulunmaktadır.

Kocalarının evlilik dışı ilişkileri olduğunu anladyıklarında neler hissettiklerini sorduğumuz kadınların kendi açıklamalarının en tipik olan iki tanesini vermeği gerekli görmekteyiz.

Birey I: Kadın-39 yaşında-Lise tahsilli.

.....-İki kez evlenip, boşandım ama çok ilginçtir her iki eşimin de başka kadınlarla ilişkileri olduğunu farkettilim. Bunu anladığımda ilk hissettiğim duygu şaşkınlık ve gurur kırılmasıydı. Evet, gururumun çok kırıldığını hissettilim. Daha sonra kocamın ilgisini çeken bu kadını merak etmeğe başladım. Daha önceden kocamın iş yerine hiç gitmek gereğini duymadığım halde, bir gün kalkıp eşimi ziyarete gittim. İlişki kurduğu kadının aynı iş yerinde olduğunu duymuştum. Çok merak ettiğim bu kadını görünce ne yalan söyleyeyim, hayal kırıklığına uğradım. Çünkü ben çok alımlı, bir çok erkeğin ilgisini çekebilecek, kültürlü birisi ile karşılaşmayı bekliyordum. Oysa eşimin ilgisini çeken kadın, bana, benimle gerek kültürel, gerekse fizyonomik açıdan kıyaslanamayacak kadar basit görünüyordu. Kocamın bu kadında ne bulduğunu çok merak ediyorum.!..

Birey 2: Kadın-33 yaşında-Üniversite mezunu.

.....-Kocamın başka kadınlarla ilişkileri olduğunu bir çok kişiden, hatta kendi anne ve babamdan duyduğum halde buna inanmamak için ne mümkünse yapıyordum. Adeta kendime bir "at gözlüğü" takmıştım. Bu ilişkileri hiç bir zaman ciddiye almıyordum. Eşimle hiç bir zaman oturup sorunlarımızı konuşmazdık. Buna galiba sizler (ruh bilimciler demek istiyordu) paralel yaşama diyorsunuz. Belki tartışabilsek herşey daha farklı olurdu. Eşimin ilişki kurduğu kadınları hiç merak etmedim, görmeğe de çalışmadım. Ama söylenenlere göre, bana hiç benzemeyen, benden daha az eğitim görmüş ve pek de güzel denemeyecek kadınlar mış.!..

Bu konuda ne düşündüğü sorulan erkekler ise, erkeklerin polygam (çok eşli) olduklarını, değişiklik aradıklarını, bu ilişkileri macera isteklerini tatmin etmek için sürdürdüklerini ya da yaşlanma korkusunun bunda rol oynadığını, eşlerinin ise bunları anlayamayacağını düşündüklerini, bu yüzden gizli tuttuklarını belirtmişlerdir.

Evliliğe sadakatsizlik konusunda yapılmış araştırmalar, evlilik dışı ilişkilerin ciddi olmadığı sürece hoş görülebileceğini vurgulamakta, geçici sadakatsizliğin, bireyleri ayrılmaya götürmediğini belirtmekte ve çiftlerin evlilik yaşamlarını yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. (4)

21-Boşandıktan sonra daha çok hangi uğraşılara yöneldikleri sorulan bireylerin %24.24'ü lisan öğrenmeye başladıklarını, kadınların %17.14'ü eski iş yerlerinden ayrılarak, yeni bir işe girdiklerini belirtmişlerdir (Tablo-25). Boşanan bireylerin %9.09'u ise, evlendikleri için bıraktıkları eğitimlerine devam etmeğe başladıklarını söylemişlerdir. Bu soruya 34 birey cevap vermemiştir.

22-Boşanmış olduğunuzu yeni tanıştığınız kişilere ya da arkadaşlarınıza kolayca söyleyebiliyor musunuz diye sorulan bireylerin %72.73'ü, boşanmış olduklarını kolayca söylediklerini belirtmişlerdir (Tablo-26). Boşanmış olduklarını kolayca söyleyemeyen bireylere (%27.27), bunun nedeni so

rulduğunda, toplumun aşırı merakından rahatsız olduklarını, (%33.33) ve arkadaşlarının davranışlarında değişiklik olduğunu hissettiklerini (%66.67) söylemişlerdir. (Tablo-27)

23-Boşandıktan sonra eşlerini karşı cinsten birisi ile gördüklerinde hiç bir şey hissetmediklerini söyleyenlerin oranı %46.98'dir. (Tablo-28). O halde bu bireylerin yarıya yakın bir kısmı ruhsal yönden eşlerinden tümüyle kopmuş yani "ruhsal boşanmayı" yaşamışlardır. Bohannan'a göre (II) ruhsal boşanma aşamasında bireyler, birbirini cezbetme ve güvenme duygularını kaybetmişler ve ruhsal yönden birbirlerinden ayrılmışlardır.

Kıskançlık (%7.57), kızgınlık ve öfke (%4.54) duyanların oranlarının toplamı ise %12.11'dir. Bu bireyler boşandıkları eşlerine karşı kıskançlık hissettiklerine göre, hala ruhsal açıdan birbirlerinden kopmadıkları düşünülebilir. Boşandıktan sonra birbirleri ile hiç karşılaşmayanların oranı ise %33.33'dür.

24-Boşanan kadınların tekrar evlenme oranları %20 iken, erkeklerin oranı %29.04'dür (Tablo-29). Tekrar evlendiniz mi sorusuna kadınların %80'i, erkeklerinse %70.96'sının "hayır" diye cevap vermesi, kadınların tekrar evlenme şansının erkeklere nazaran daha az olduğunu göstermektedir. Bu durum Julian'ın (6) ve Devlet İstatistik Enstitüsünün bulgularına uygunluk göstermektedir. (34)

"Ülkemizde boşanmış kadın nüfusu, boşanmış erkek nüfusundan fazladır. Bu durum diğer ülkelerde de izlenebilen oldukça yaygın bir durumdur. Türkiye'de boşanmış kadınların, tekrar evlenme şansları erkeklerden azdır."^d

25-Boşandıkları eşlerinin tekrar evlenip, evlenmediğini sordüğümüz kadınların %54.28'i "evet" derken, erkeklerde "evet" deme oranı %9.67'ye düşmektedir. Boşandıkları eşlerinin tekrar evlenmediğini söyleyen erkeklerin oranı %70.98 iken, kadınlarda bu oran %45.72'dir. Bu bulgu da, yukarıda açıkladığımız gibi boşanan kadının tekrar evlenme şansının, erkeklere nazaran daha az olduğunu göstermektedir (Tablo-30).

26-Evlilikleri boşanma ile sonuçlanmış bireylerin, hoşlandıkları karşı cins ile paylaşmak istedikleri yaşam biçiminin ne olduğu sorulduğunda, nikahlı yaşamı tercih edenlerin oranı %37.87 olarak bulunmuştur. Tablo 3I'den de anlaşıldığı gibi, hoşlanılan bireyle bir süre evlilik dışı yaşamayı isteyenlerin oranı %43.93, nikahsız yaşamayı isteyenlerinse %10.60'dır. İmam nikahını neden tercih ettiklerini sordüğümüz bireyler, toplumun, resmi nikah olmaksızın birlikte yaşayanları hoş karşılamadığını ama imam nikahına hoş görülme davranışını belirtmişlerdir. (%7.60)

Bu tablo bize kentte, boşananlar arasında evlilik anlayışının oldukça değişmiş olduğunu düşündürmektedir. Çünkü bo-

şanan bireyler, hoşlandıkları kişi ile doğrudan doğruya ni-
kah masasına oturmak yerine, evlilik dışı yaşayarak bir süre
birbirlerini denemeyi uygun görmekteirler.

27-Boşanma davasını daha çok kadınların açtıklarını gös-
teren bulgulara paralel olarak bu kadınların %74.24'ünün ça-
lışan gruptan olması, ekonomik bağımsızlığını kazanan kadının
daha kolay boşanma kararını aldığı düşünmektedir (Tablo-
32). Kadını ekonomik yönden erkeğe bağımlı olmaktan kurtaran
bu durumun, boşanmaya yatkınlığı arttırdığını gösteren çalış-
malar bulunmaktadır. (5)

Kadınların ev dışında çalışmalarının avantaj ve dez-
avantajlarını sorduğumuz bireylerin birleştikleri ortak görüş-
leri vermeyi yararlı görmekteyiz.

Kadınların, çalışan kadınlar hakkındaki görüşleri:

AVANTAJLAR:

1-Ev dışında çalışma maddi avantaj sağlar.

2-Çalışan kadının sosyal çevresi genişler.

3-Çalışan kadın kendinde, yürümeyen evliliğini bitirme
gücünü bulur.

4-Çalışan kadının, çalışmayan kadına oranla yaşam bil-
gisi artar.

DEZAVANTAJLAR:

1-Çalışan kadın, ekonomik güvencesi olduğu için evlili-
ği kolayca bitirir.

- 2-Kadın hem evde, hem de ev dışında çalıştığı için aşırı yorulur.
- 3-Eşini, evini ve çocuklarını ihmal eder.
- 4-Çocuğu olan çalışan kadın için kreş veya bakıcı kadın bulmak bir sorun olmaktadır.
- 5-Çalışan kadının geliri erkekten yüksekse, bu durum evde huzursuzluğa neden olur. Kadının iş yerindeki statüsü de erkekten yüksek olursa evlilik kolayca biter.

Erkeklerin çalışan kadınlar hakkındaki görüşleri:

AVANTAJLAR:

- 1-Çalışan kadının çevre ile ilgisi artar.
- 2-Eve maddi katkıda bulunur.
- 3-Evdeki rollerin eşit dağılmasını sağlamağa çalışır.
- 4-Çalışmayan kadına nazaran, çalışan kadın olaylar karşısında daha mantıki değerlendirme yapar.
- 5-Çalışan kadın eşine her konuda yardımcı olur.

DEZAVANTAJLAR:

- 1-Çalışan başarılı kadın, kocasını geçiyorsa hoş karşılanmaz.
- 2-Bir erkek için kadının çalışması, yemek pişirmeyi bilmesi kadar önemli değildir.
- 3-Çalışan kadının ev işlerini yapacak yardımcısı yoksa, aşırı yorulur, evini ve eşini ihmal eder.

4-Ekonomik özgürlüğü nedeniyle kolayca boşanma kararı alır.

5-Çalışan kadın kendisini ihmal eder, biraz erkekleşir.

6-Çalışan kadın ekonomik özgürlük sınırını iyi koymuyor, erkek üzerinde egemenlik kurmak istiyor ve gereksiz rekabete giriyor. Bu da evlilik yaşamında huzursuzluklara neden oluyor.

Görüldüğü gibi ekonomik bağımsızlığını kazanan kadının boşanma kararını almaya yatkın olduğunu hem kadın, hem de erkekler kabul etmektedir.

28-Araştırmanın kapsamına giren 66 bireyin 33'ü çocuksuzdur. (%50) Çocuklu olarak boşananların çocuk sayısına gözettiğimizde, tek çocuklu olanların oranının %54.55 olduğunu görmekteyiz. İki çocuklularda kadınların boşanma oranı %42.85 iken, erkeklerin oranı %25'dir. Üç çocuklu boşanmış birey bulunamamıştır. Üç'den fazla çocuklu olanların oranı ise bir hayli düşüktür (%9.09).

Boşanma olayının %50'sinin çocuksuzlarda görülmesi ve çocuklu olanlar içinden tek çocukluların oranının % 54.55 olarak bulunması (Tablo-33), çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğunu düşündürmektedir. Ailede çocuk sayısı arttıkça, boşanma oranı düşmektedir. Benzer sonuçlar Türkiye genelinde de izlenmektedir. Yapılan istatistiklere göre: (34)

1 çocuklu ailelerde boşanma oranı % 47.8

2 çocuklu ailelerde boşanma oranı % 27.6

3 ve daha fazla çocuklu ailelerde boşanma oranı %11.5'dir.

29-Boşandıktan sonra çocuklarında ruhsal yönden, boşanmadan öncekine nazaran değişiklik fark edip, etmedikleri sorulan bireylerin % 57.58'i, çocuklarında ruhsal değişiklik izlediklerini söylemişlerdir (Tablo-34). Bu konuya dikkat etmeyenlerin oranı % 15.15'dir. Bu değişikliğin neler olduğu sorulduğunda aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Annelerin ifadeleri:

- .. "Sıklıkla ağlıyor, içine kapandı, çok üzülüyor ve babasını arıyor".
(3.5 yaşında kız çocuk)
  - .. "Çok hırçınlaştı, bana karşı saldırgan, babasına çok düşkünleşti".
(4.5 yaşında kız çocuk)
  - .. "Boşanma öncesi çok huzursuzken, şimdi daha huzurlu, derslerine daha çok çalışıyor".
(16 yaşında kız çocuk)
  - .. "Babasını çok arıyor, disiplin etmede güçlükle karşılaşıyorum".
(7 yaşında erkek çocuk)
  - .. "Sık ve nedensiz ağlıyor, boşanmayan ailelerin çocuklarına karşı saldırgan davranışları oluyor, onlarla oynamak istemiyor".
(3.5 yaşında kız çocuk)
  - .. "Kızım benim yanımda, oğlum babasının yanında büyüyorlar. Oğlumu disiplinsiz yetiştiriyorlar. Her iki çocuğum birbirlerine yabancılaşılmaya başladı".
(İki çocukta ilk okula gidiyorlar.)
  - .. "Çocukları disiplin etmede güçlüklerle karşılaşıyorum".
(Kız annede, oğlan babada)
- Çocukları olan 4 kadın bu soruya cevap vermemişlerdir.

Babaların ifadeleri:

.."Çocuğumun davranışları bana karşı sertleşti, fazla huysuzluk yapıyor".

(6 yaşında, erkek çocuk)

.."Benim evimde başka ablaların olup olmadığını araştırıyor. Belli ki annesi öğütlemiş. Bana karşı çok düşkünleşti, ziyaret saatleri sonunda annesine götürmek bir sorun oluyor, gitmemek için direniyor".

(4 yaşında, kız çocuk)

.."Sebepsiz dolu dolu ağlıyor, isteklerini ağlamaklı yaptırmaya çalışıyor".

(4.5 yaşında kız çocuk)

.."Boşanmayan aile çocuklarına karşı saldırgan oluyor".

(3.5 yaşında kız çocuk)

.."Daha duygusallaştı. Ana, baba ayrılığını işleyen filimlerde daha çok ağlıyor. Bizim boşanmış olduğumuzu kabullenemiyor. Sık sık annesi ile benim hala karı-koca olduğumuzu söylüyor".

(5 yaşında kız çocuk)

Bu soruya 2 erkek cevap vermemiştir.

Yukardaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, çocuklarınızda ne gibi ruhsal değişimler izlediniz, sorusuna verilen cevaplarda daha çok Despert'in "ruhsal boşanma" olarak nitelediği ve çocukların ana, babalarına saldırganlık göstermesi ya da bir ebeveyni kaybetme nedeni ile ortaya çıkan sık ve nedensiz ağlama (I4) semptomları izlenmektedir. Babanın evinde başka bir kadının varlığını araştırma, babaya daha çok düşkün olma, boşanmamış aile çocuklarına saldırgan davranışlarda bulunma Wellerstein ve Kelly'nin (I5) bulgularına uygunluk göstermektedir.

Kardeşlerden birinin anneye, diğerinin babaya verildiği durumlarda ise, annelerin çocuklarını disipline etmelerinde güçlüklerin ortaya çıkması Radke'nin (17), baba yoksunluğu hakkındaki görüşlerini doğrulamaktadır. Ayrıca çocukların birbirlerinden ayrı evlerde yetişmeleri, onların birbirlerine yabancılaşmalarına yol açmaktadır.

30-Boşanmadan sonra yasal olarak çocuğun velayetinin anneye verilmesi %72.73 vakada görülmektedir. Babaya velayetin verilme oranı ise %15.15 olarak bulunmuştur (Tablo-35). Çocuğun velayetinin daha çok anneye verilmesi sıklıkla izlenebilen bir durumdur. Greif (22) yaptığı araştırmada, babaların büyük çoğunluğunun çocuğun velayetinin kendilerine verilmesini istediklerini, ama %80'den fazla çocuğun velayetinin anneye verildiğini belirtmektedir.

31-Çocuklarına boşanma olayını kimin açıkladığını sordüğümüzde, bireylerin %45.46'sı " annesi" diye cevap vermişlerdir (Tablo-36). Çocukların velayeti daha çok annelere verildiğine göre bu durum anlaşılabilir. "Her ikimiz beraber açıkladık" diyenlerin oranı %18.18'dir. Çocuk hem anne, hem de babanın sorumluluğu altında olduğuna göre, çocuklara açıklamayı da her ikisinin ortak yapmasının daha doğru olduğu düşünülmekte ise de, bu yolu seçenlerin oranı oldukça düşük bulunmuştur.

"Söylemeğe gerek görmedik, çok küçüktü" diyenler ise %27.27'dir. Bu durum çocuklarına boşanma olayını açıklamada,

ana, babaların görevlerini tam olarak yerine getirmemiş olduklarını düşündürmekte ve Stuart'ın bu konudaki açıklamalarına uygunluk göstermektedir. (I4)

Çocuklarına açıklama yaptıkları andaki çocuğun tepkisinin ne olduğunu sorduğumuz bireylerin %30.30'u " çok küçüktü, ne dediğimizi anlamadı" demişlerdir (Tablo-37). Kadınlar, çocuklarının boşanmayı olumlu karşıladıklarını %38.09 oranla belirtirken, erkekler daha çok çocuklarının boşanmayı istemediklerini, karşı çıktıklarını ileri sürmektedirler. (%41.66)

"Size göre çocuğunuz kimde kalmayı istiyordu" sorusuna ise kadınlar %61.90 oranla " annede" derken, erkekler %58.33 oranla "babada" diye cevap vermişlerdir (Tablo-38). "Çocuğa tercihini sormadık" diyenler ise %24.25 oranındadır. Görüldüğü gibi kadın ve erkeklerin yarısından fazlası çocuğun tercihi konusundaki görüşlerini, hemen hemen eşit denecek bir oranla "kendileri" olarak belirtmektedir. Yani anneler, çocuğun annede kalmayı istediğini sanırken, babalar da çocuğun babayı tercih ettiğini ileri sürmektedir. Bu konuda çocuğun duygusu ve davranışının ne olduğunu anlayabilmek için ancak, çocuklarla yapılacak bir araştırma yardımcı olacaktır kanısındayız.

32-Çocuğunuzu eşinizin ziyaretine gönderdikten sonra, çocuğunuzda davranış değişikliği izliyor musunuz sorusuna, " hayır, benimle olmaktan mutlu olduğunu söylüyor" diyenlerin oranı %42.43'dür. Çocuklarının daha haylaz ve haşarı olduğunu belirtenler %6.06 ve kendilerini suçladıklarını söyleyenler,

% 9.09 olarak bulunmuştur (Tablo-39). Kadınların %38.09'u ise boşandıkları eşlerinin yabancı ülkelerde olduğunu, çocukları ile mektuplaşarak ilişki kurduklarını, bu yüzden çocuklarında ne gibi bir davranış değişikliği olacağını bilmediklerini belirtmektedirler.

Çocuklarının ziyaretten döndükten sonra haylaz ve haşarı olduğunu belirtenlerle, kendilerini suçladıklarını söyleyenler, tek ebeveynle yaşayan çocukların ana, babalarına açıkça yönelttikleri öfke ve saldırganlık olayını yaşamaktadırlar. Bu durum Kalter'in (I6) görüşleri ile daha da açıklığa kavuşmaktadır. Kalter şöyle diyor:

"Tek ebeveynle yaşayan oğlan çocuklarda ana, babaya duyulan öfke ve saldırganlık, yaşamın ilk 7-8 yılında ebeveyne yöneltilir, daha sonra yön değiştirerek topluma döner. Kız çocuklar da hissettikleri çatışmayı, gizli ya da açık olarak ana babalarıyla çatışarak ortaya koyarlar".

33-Boşandıkları eşlerinin, kendilerince olumsuz buldukları yönlerini çocuklarına anlattıklarını kabul eden kadınların oranı %23.82 ve erkeklerin oranı ise %16.67'dir.(Tablo-40) "Bazen, fark etmeden anlatıyorum" diyen kadınlar %42.85 iken, erkeklerde bu oran %25'e düşmektedir. Toplam bireylerin %42.43'ü çocuklarına boşandıkları eşlerinin olumsuz yanlarını anlatmadıklarını söylerken, bilerek ya da farkında olmadan anlattıklarını belirtenlerin oranı yarıdan fazla olmaktadır. (%57.57) Açıkça görüldüğü gibi, boşanan eşler birbirlerine duydukları kızgınlık ve öfkeyi çocuklarına yansıtmakta ve çocuklarını taraf tutmaya yöneltmektedirler.

Bu noktaya Wellerstein ve Kelly'de (15) dikkat etmiştir.

"Ana, babalar birbirlerine duydukları kızgınlık ve öç hislerini tatminde çocuklarını maşa yaparlar".

34-Boşandıktan sonra çocuğu kendisinde kalmamış olan bireyin " her istediğim zaman çocuğumu görebiliyorum" deme oranı kadınlarda %4.76, erkeklerde ise %25 olarak bulunmuştur.

"Hafta sonları sadece yasal sürede görebiliyorum" diyen erkeklerin oranı %41.67 ve " ayda bir gün" diyen erkeklerin oranı da %25 olarak bulunmuştur. Çocuğunu hiç görmediğini söyleyen 1 kadın vardır. (Tablo-4I)

Açıkça görüldüğü gibi çocuklarını sadece hafta sonları ve yasal süre içinde veya ayda bir gördüklerini söyleyen erkeklerin toplam oranı %66.67 olmaktadır. Yani bu babaların yarıdan fazlası çocuk yoksunluğunu yaşamaktadır. Babalar çocuk yoksunluğu yaşarken, çocukları da baba yoksunluğu yaşamaktadırlar. Bu babalar, boşandıkları eşlerinin yasal ziyaret günlerinin dışında, çocuklarını görmelerine izin vermediklerini, hatta yasal ziyaret saatinden 1-2 saat geç olarak çocuğu geri götürdüklerinde büyük tartışmalar çıktığını söylemişlerdir. Bu tartışmalardan kaçınmak ve çocuğu görmek için anneye yalvarmak zorunda kalmaktan bıktıklarından dolayı, çocuklarından vazgeçmeğe yönelmiş olduklarını belirtmişlerdir. Bu babalar görüşme sırasında şu ifadeyi sıklıkla kullanmışlardır.

.."Karım, çocuğumun beni görmesini engellemeğe çalışıyor. Bunun nedenini bir türlü anlayamıyorum. Bunun çocuk için ne kadar zararlı olduğunu anlayamıyor mu?!"..

Kadınların, çocuklarını babalarından yoksun bırakmaya eğilimli olduğunu vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır. Greif ve Aparbanel (22, 26) yaptıkları çalışmalarda bu konuya geniş açıklama getirmektedirler.

35-Boşandıktan sonra çocuklarına fazla ilgi gösteren kadınların oranı ile (%33.33), bazen fazla ilgi gösterdiklerini söyleyenlerin oranı (%33.33) eşit değerler almıştır. Aynı ilgiyi gösteriyorum diyenlerin oranı ise %33.34'dür. (Tablo-42)

Erkeklerde ise aynı ilgiyi gösteriyorum diyenlerin oranı %66.68'dir. Görüldüğü gibi, kadınlar boşandıktan sonra çocuklarına daha fazla ilgi göstermeğe yönelmektedirler. Erkeklerin ise yarıdan daha az kısmı çocuklarına fazla ilgi göstermektedir. Bunda, belki de çocuklarına karşı ana babalık görevini tam olarak yerine getirememiş olma ve içten içe hissettikleri suçluluk duyguları rol oynamaktadır. (14)

36-Boşanmadan sonra çocuklarının arkadaşları ile olan ilişkilerinde değişme olup, olmadığı sorulan bireylerin % 15.15'i "değişme var" demişlerdir. Bu konuya dikkat eden bir anne şunları söylemiştir.

.. "Çocuğumun boşanmayan ailelerin çocuklarına karşı biraz saldırgan davranışları oluyor. Ama kendinden küçük ve güçsüz olanları korumaya çalıştığını görüyorum. Orneğin, kapıcı çocukları ile daha önce hiç oynamazken, şimdi onlardan ayrılmıyor".

Çocuklarının arkadaşları ile olan ilişkilerine dikkat etmediklerini söyleyen ana babaların oranı da %21.21 olarak bulunmuştur. (Tablo-43)

37-Boşanmadan sonra çocuklarının okula olan ilgisinde değişme fark edip, etmedikleri sorulan bireylerin %48.49'u "okul çağında değil" demişlerdir. Bu noktaya dikkat etmeyenlerin oranı %33.33'dür (Tablo-44). Bir değişme olduğunu fark edenler (%12.12), çocuklarının okula olan ilgisinin arttığını, daha çok ders çalıştıklarını belirtmişlerdir.

38-Tablo-45'de görüldüğü gibi, boşanan bireyler daha çok sosyal nedenlerle (çeşitli toplumsal baskılar, evli olmanın toplumumuzca istenir olması, evlilik yaşamına alışma..) evlenmektedir. (%43.75) Duygusal ve ekonomik nedenlerle evlenenlerin oranı (%18.75) eşit değerler almıştır.

39-Tekrar evlenen kadınların yarısından fazlası (%57.15) ikinci eşlerini seçerken, birinci eşlerine nazaran ekonomik ve sosyal açıdan farklı (daha iyi) olmasına dikkat etmişlerdir (Tablo-46). "Fark yok" diyenlerin oranı %28.57'dir.

Erkeklerde ise durum tersine dönmektedir. İkinci eşlerinin, birinci eşlerinden gerek ekonomik, gerekse sosyal yönden farksız olduğunu söyleyenler %55.55'dir. Farklı eş seçenlerin oranı %11.12'ye düşmektedir. Sadece sosyal yönden farklı diyenlerin oranı ise %33.33'dür.

İkinci eşlerini, birinci eşlerine nazaran farksız seçen bireyler büyük bir olasılıkla " bir'den fazla boşananlar" grubuna girmektedir.(Bir'den fazla evlilik yapmış olan, toplam 16 bireyin 7'si iki kez boşanmışlardır. 3kadın, 4 erkek)

Bohannan (13), bir'den fazla boşanıncıları tarif ederken, bu bireylerin kendilerine eş olarak seçtikleri ikinci kişinin, aslında ilk eşin gerek karakter, gerekse fizyonomi yönünden benzeri olduğunu, bir'den fazla boşanıncıların bilinçsizce bu yapıda insanlara yönelerek hep aynı hataları tekrarlayıp durduklarını belirtmektedir. Aynı soruna Dr. Reuben'de dikkat etmiştir. (33)

.. "Boşanan birey için yeni bir evlilik yapmak demek, bir bakıma iyi bir seçim yapmak demektir. Yalnız bu evlilik, gerçekten yepyeni bir evlilik olmalı, eski dramın sadece başka bir biçimde tekrarı olmamalıdır.

40-İkinci kez evlenenler içinde kadınların %42.86'sı eşleri ile aralarında 4-6 yaş fark olduğunu söylemişlerdir. Toplam bireylerin %37.50'si, eşleri ile kendileri arasında II-15 yaş farkı bulunduğunu belirtmektedir (Tablo-47). Eşleri ile aralarında 7-10 yaş fark olanların oranı ise %31.25'dir. Bu bulgulara göre tekrar evlenenlerin yarıdan fazlasının aralarında oldukça fazla yaş farkı bulunmaktadır.

4I-Tekrar evlenen bireylerin yarıdan fazlası (%54.55) ikinci evliliklerini dul olanlarla yapmışlardır (Tablo-48). Dul olanla evlenme oranı erkeklerde %80, kadınlarda %33.34 olarak görülmektedir. Bu oranlardan şu sonuca varabiliriz. Başından bir evlilik geçmiş erkekler, kadınlara nazaran daha çok dul olanlarla evlenmeğe yönelmektedir. Bunda bireysel nedenler rol oynadığı kadar, toplumsal nedenler de rol almış

olabilir. Çünkü toplumumuzda " dul erkeğe kız verilmez" inancı, kız anneleri tarafından oldukça benimsenmiş gibidir.

42-Evlendikleri dul eşlerinin, daha önceki evliliklerinden çocuğu olup olmadığı sorusuna " evet" diyenlerin oranı %50'dir. (Tablo-49) Bu bireylere sorulan " eşinizin çocuğuna karşı duygu ve düşünceleriniz ne yöndedir" sorusuna cevap alınamamıştır.

S O N U Ç L A R

Araştırmanın uygulandığı kadınların yaşları 31-35 arasında yoğunlaşırken, erkekler 31-40 yaş grubunda dağılım göstermişlerdir.

İlk evlilik yaşları kadınlarda üç büyük şehirdekinden (19) büyük bulunmuştur. Ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda 22.01, erkeklerde 27'dir.

Boşanan kadınların %34.28'inin aylık geliri 16-20 bin TL.dir. Bunu %25.75 ile 10-15 bin TL. izlemektedir.

Erkeklerin yarıya yakın kısmı 41-45 bin TL. kazanmakta, 50 bin ve daha fazla kazananların oranı ise %19.35 olarak Tablo-4'de izlenmektedir.

Araştırmanın kapsamına giren kadınlar lise ve üniversite mezunudur. Erkeklerin ise %77.43'ü üniversite mezunudur. (Tablo-5)

Kadınların yarıdan fazlası boşandıkları eşlerinin yüksek eğitimden geçmiş olduğunu belirtmişlerdir. Erkekler ise boşandıkları eşlerinin lise mezunu olduğunu %41.94 oranla belirtmektedirler. (Tablo-6)

Boşanan bireylerin %60.60'ı çocukluk ve ilk gençlik yıllarını kentte, %34.86'sı da kentin lüks semtlerinde geçirmişlerdir. Bu bireylerin eşleri de ilk gençlik yıllarını %65.15 oranla kentte, ve %21.21 oranla da kentin lüks semtlerinde geçirmişlerdir. (Tablo-7,8)

Kadınların %51.44'ü, kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu aileler içinde, erkeklerinse %45.17'si erkeğin son söz hakkına sahip olduğu aileler içinden yetişmişlerdir. Toplam bireylerin %65.15'i evlilik yaşamlarında kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu aile düzeni kurmuşlardır. (Tablo-9,10) Babaerkil geniş aile kurduktan sonra boşananların oranı %18.19'dur.

Bireylerin %46.96'sı evliliğin ilk 5 yılı içinde boşanmışlardır. Bunu %25.75 ile 6-10 yıl izlemektedir. Evlilik yaşamının 20. yılından sonra boşanmalarda hafif bir artma izlenmektedir. (Tablo-II)

Boşanan bireylerin %48.48'i kendi ailelerinde boşanma olmadığını söylemişlerdir. Kendi ailelerinde boşanma olan bireylerin oranı %37.87'dir. Kendi ailelerinde boşanma olmadığı halde, eşlerinin ailelerinde boşanma olanların oranı %13.65'dir. Bu iki oran ortak yorumlandığı takdirde, %51.52 bireyin ya kendi ailelerinde, ya da evlenmiş oldukları kişinin ailesinde boşanma olayının yaşanmış olduğu sonucuna varılmaktadır. (Tablo-I2)

Kendi ailelerinde boşanma olan bireylerin-%28'inin anne, babası, %24'ünün kardeşi, %24'ünün ise hem anne, babası hem de kardeşi boşanmıştır. (Tablo-I3)

Boşanan kadınların aileleri, çocuklarının boşanmasına %37.14 oranla memnun olmuş, %31.44 oranla hiç karışmamıştır. Erkeklerin ailelerinin ise yarısından fazlası (%51.62) çocuklarının boşanmasına üzölmüş ve karşı çıkmışlardır.

Boşanma davası açan kadınların %45.71'i çalışmaya başlamaktadır. Kendi gelirleri olan kadınların oranı %25.57 olarak bulunmuştur. (Tablo-I5)

Boşanma davası süresince kadınların %51.42'si eşi ile yaşadığı evde kalmıştır. Baba evine dönenlerin oranı %31.42'dir. Erkeklerinse %32.25'i eşi ile yaşadığı evde kalmakta, %38.70'i ise ayrı bir ev açmaktadır. (Tablo-I6)

Boşanma davasını açan kadınların oranı %74.28'dir. Erkeklerde ise bu oran %41.94'dür. Anlaşmalı boşanma oranı ise %10.60 olarak bulunmuştur. (Tablo-I7)

Boşanma nedeni olarak %39.39 ile ruhsal uyumsuzluk ilk sırayı almaktadır. Ruhsal uyumsuzluğu, %37.87 ile cinsel uyumsuzluk izlemektedir. (Tablo-I8)

Boşanma davası süresince bireylerin %13.63'ü birbirlerine düşmanca hisler duyduklarını, %43.95'i birbirlerini görmek istemediklerini, %18.18'i ise birbirlerini sevdiklerini ama anlayamadıklarını belirtmişlerdir. (Tablo-19)

Boşanma kararının bildirilmesinden sonra kadınların %71.42'si kendilerini rahatlamış hissederken, bu oran erkeklerde %41.94'e düşmektedir. Erkeklerin %58.06'sı boşandıktan sonra geleceğe karşı güvensizlik, yenilme, boşluk, endişe, yaşama karşı ilgiyi kaybetme duygularını yaşadıklarını belirtmişlerdir. (Tablo-20)

Boşandıktan sonra, evlilik yaşamı süresince edinilen ortak arkadaş kaybını hem kadınlar, hem de erkekler yaşamaktadır. İlişkilerini aynen devam ettirebilen kadınların oranı %54.28, erkeklerin ise %35.50'dir. Ortak arkadaşları ile görüşmeyi kesen kadınların %31.42'si özellikle erkek arkadaşlarının kendileri ile arkadaşlık sınırlarının ötesinde ilgilenmeye başladıklarını belirtmektedirler. Ortak arkadaşları ile görüşmeyi kesen erkekler ise (%25.80) arkadaşlarının boşanma olayı ile fazla ilgilenmelerinden yakınmaktadır. (Tablo-21)

Boşanan bireylerin %21.21'i görücü usulüyle evlenmişlerdir. Evlilik öncesi en çok görülen anlaşma şekli tanışma ve flörttür. Bunu belirli süre nişanlı kalma %22.85 oranla izlemektedir. Erkeklerde ise tanışma ve flört oranı

%32.25 iken, evlilik öncesi bir süre birlikte yaşama
%41.95'e yükselmektedir. (Tablo-22)

Boşandıkları eşleri ile tekrar evlenmek istemeyen-
lerin oranı %86.37'dir. (Tablo-23)

Kadınların %62.87'si, boşandıkları eşlerinin evlilik
dışı maceraları olduğunu bildiklerini söylerken, erkeklerin
%80.64'ü bu maceraların varlığını kabul etmişlerdir. Fakat
gerek erkekler, gerekse kadınlar, boşanmalarının asıl ne-
deninin evlilik dışı ilişkiler olmadığını vurgulamışlardır.
(Tablo-24)

Boşanmış olduklarını söylemekten kaçınan bireylerin
oranı %27.27'dir ve toplumun aşırı merakı ve arkadaşları-
nın davranışlarında olan değişimler neden olarak gösteril-
miştir. (Tablo-27)

Boşandıkları eşlerini karşı cinsle birlikte gördükle-
rinde hiç bir şey hissetmeyenlerin oranı %46.98'dir. Kıs-
kançlık, kızgınlık ve öfke duyanlar ise %12.11'dir.
(Tablo-28)

Boşanan kadınların tekrar evlenme oranı %20 iken, er-
keklerde bu oran %29,04 olarak bulunmuştur. Boşandıkları
eşlerinin tekrar evlenmediğini söyleyen erkeklerin oran %
70.98 ve kadınların oranı %45.72'dir. (Tablo-29, 30)

Boşanan bireylere, hoşlandıkları karşı cins ile paylaşmak istedikleri yaşam biçiminin ne olduğu sorulduğunda, %43.93'ü bir süre beraber yaşadktan sonra nikahlı, %37.87-si nikahlı ve %10.60'ı da nikahsız diye cevap vermişlerdir. (Tablo-31)

Boşanma davasını açan kadınların %74.24'ü ev dışında çalışmaktadırlar. (Tablo-32)

Boşanan bireylerin %50'si çocuksuzdur. Çocuklu olarak boşananlar içinde 1 çocuklu olanların oranı %54.55, 2 çocuklu olanların %36.36 ve 3'den fazla çocuklu olanların oranı da %9.09 olarak bulunmuştur.

Boşanmadan sonra bireylerin %57.58'i çocuklarında ruhsal yönden değişiklik izlediklerini, çocuklarının sık ve nedensiz ağladığını, daha duygusal olduğunu, boşanmayan aile çocuklarına saldırgan bir davranış içine girdiklerini, disiplin güçlüklerinin başgösterdiğini belirtmişlerdir. (Tablo-34)

Çocukların velayeti %72.73 oranla annelere verilmiştir. (Tablo-35)

Çocuklara boşanma olayını %45.46 oranla anneleri açıklamışlardır. Anne ve babanın birlikte açıklaması %18.18 'dir. Söylemeğe gerek görmeyenlerin oranı ise %27.27'dir. (Tablo-36)

Çocuklarına boşanmayı açıkladıkları andaki çocuklarının tepkisinin ne olduğu sorulan bireylerin % 30.30'u " çok küçük-tü, ne dediğimizi anlamadı" demişlerdir. Erkekler %41.66 oran-la çocuklarının boşanmaya karşı olduğunu belirtirken, kadınla-rın %38.09'u boşanmayı olumlu karşıladıklarını belirtmişlerdir. (Tablo-37)

Kadınların %61.90'ı çocuklarının anne yanında kalmayı istediğini belirtirken, erkeklerin %58.33'ü çocuklarının ba-bada kalmayı tercih ettiğini ileri sürmüşlerdir. Çocuğa ter-cihini sormıyanların oranı %24.25'dir. (Tablo-38)

Çocuklarının boşandıkları eşlerini ziyaretten döndükten sonra, davranışlarında değişiklik izlemediklerini belirten-lerin oranı %42.43'ü bulmaktadır. Kadınların %38.09'u boşan-dıkları eşlerinin yabancı ülkelerde olduğunu ve çocukları ile görüşmediklerini söylemişlerdir. (Tablo-39)

Toplam bireylerin %57.57'si çocuklarına, boşandıkları eşlerinin kendilerince olumsuz buldukları yönlerini bilerek veya farkında olmadan anlatmaktadırlar.(Tablo-40)

Boşandıktan sonra çocuklarını sadece hafta sonları ve yasal sürede ya da ayda bir görebilen erkeklerin oranı %66.67'dir. Her istediği zaman çocuklarını görebilen erkek-lerin oranı ise %25'dir. (Tablo-41)

Boşandıktan sonra çocuklarına, boşanmadan önce gösterdikleri ilgiyi gösterenlerin oranı kadınlarda %33.34, erkeklerde ise %66.68'dir. Kadınlar boşandıktan sonra çocuklarına daha fazla ilgi göstermeğe yönelmektedir. (Tablo-42)

Boşandıktan sonra çocuklarının arkadaşları ile olan ilişkilerinin değiştiğini belirtenlerin oranı %15.15'dir. çocuklarının arkadaşları ile olan ilişkilerine dikkat etmediklerini belirtenlerin oranı %21.21'dir. (Tablo-43).

Boşanan bireylerin %48.49'unun çocukları okul çağından küçüktür. Boşanmadan sonra, çocuklarının okula olan ilgisinde değişme olup olmadığına dikkat etmeyenlerin oranı ise %33.33'dür. (Tablo-44)

Boşandıktan sonra tekrar evlenen bireylerin %43.75'i, sosyal nedenlerle evlenmektedir. Duygusal ve ekonomik nedenlerle evlenenlerin oranı %18.75 olarak bulunmuştur. (Tablo-45).

Tekrar evlenen kadınların yarısından fazlası (%57.15), ilk eşlerinden sosyal ve ekonomik yönden farklı kişilerle evlenmişlerdir. İkinci eşlerinin, birinci eşlerinden farksız olduğunu söyleyenler %28.57'dir. Erkeklerin ise %55.55'i ilk eşlerinden gerek sosyal, gerekse ekonomik yönden farksız bireylerle evlenmişlerdir. (Tablo-46)

İkinci kez evlenenler, eşleri ile aralarında oldukça fazla yaş farkı olduğunu belirtmektedir. Eşleri ile aralarında 7-10 yaş fark olanlar %31.25 ve 11-15 yaş fark olanlar %37.50'dir. (Tablo-47)

Tekrar evlenenlerin %54.55'i dul olanları eş seçmişlerdir. Erkeklerin %80'inin, kadınlarınsa %33.34'ünün, ikinci eşlerinin dul olduğunu belirtmeleri, bir'den fazla evlilik yapan erkeklerin, kadınlara nazaran daha çok başından bir evlilik geçmiş bireylere yöneldiklerini göstermektedir. (Tablo-48)

İkinci evliliklerini dul olanlarla yapanların, dul olan eşlerinin, ilk evliliklerinden çocukları olanlar %50 oranındadır. (Tablo-49) Fakat tekrar evlenmiş olan bu bireylere yöneltilen " eşinizin çocuğuna karşı duygularınız ne yöndedir, eşinizin çocuğunun size olan duygu ve düşüncelerinizi açıklar mısınız" sorusuna cevap alınamamıştır.

Not: Bir'den fazla evlilik yapmış toplam 7 birey çocuk sahibidir. Fakat bu bireylerin iki tanesi Ek-3'de sorulan sorulara cevap vermemişlerdir. Bu bakımdan Ek-3'deki 5. soru ve sonrası değerlendirilmeye alınmamıştır.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonunda ortaya çıkan sorunlara aşağıdaki önerileri getirebiliriz. Ancak araştırma daha çok lise ve üniversite mezunu olanları kapsadığı için, önerilerin de bu bireylere yönelik olduğu düşünülmelidir.

Boşanma davasını daha çok kadınların açması ve bu kadınların da ev dışında çalışan gruptan olması, ekonomik bağımsızlıkla evlilik yaşamını sürdürme arzusu arasında ters bir orantının var olduğunu göstermektedir. Yani bu araştırma kapsamına giren kadınlar ekonomik yönden erkeğe bağımlı olmaktan kurtulunca, yürümeyen evliliklerini bitirmişlerdir. O halde dikkat edilecek nokta şu olmalıdır.

Çeşitli nedenlerle, çeşitli toplumsal ve ailevi baskılarla gerçekte uyşamıyacağı bireylerle "evlilikte yaşam güvencesi" arıyarak evliliğe adım atmak ve ekonomik yönden bağımsızlığa kavuşunca bu evliliği bitirmek mi daha iyidir, yoksa tüm baskıları bir yana itip, gerçekten anlaşabileceği bir hayat arkadaşı aramak mı daha akıllıcadır? Bu öneriyi belki herkes bilmektedir ama kaç kişi uyguluyabilmektedir? Boşanan bireylerin boşanma nedenleri arasında ruhsal uyumsuzluğun ilk sırayı alması ve bunu cinsel uyumsuzluğun izlemesi, bu bireylerin gerçekte anlaşamayacakları kişilerle evlendiklerinin bir delili değil midir?

Tüm evlenecek bireyler, evlilik öncesi dönemde birbirlerine sadece iyi, güzel, sevimli yönlerini gösterecekleri yerde, kızgınlıklarını, öfkelerini de gösterebilseler, birbirlerinin olumlu yönlerini begenecekleri yerde, hoşlarına gitmeyen, olumsuz

yönleri ile de sevip, kabullenebilseler evlilik yaşamı boyunca karşılaşılabilecekleri bir çok hayal kırıklıklarının önüne geçebilirler. O halde bireylerin yaşam boyu sırtlarını dayıyacakları ve sorunlarından kurtulmaya çalışacakları, ya da çeşitli gereksinimlerini gidermek için başvuracakları bireylerle evlenmek yerine, yaşam boyu el ele verebilecekleri, acıyı ve kederi de, sevinç ve mutluluk kadar, olgunlukla paylaşabilecekleri bireyleri arayıp, onlarla evlenmeleri, evlenmek için acele etmemeleri, boşanmaları büyük ölçüde azaltacak ve boşanmalar sonucu ortaya çıkan sorunları da ortadan kaldıracaktır.

Evlilik yaşamı boyunca eşler arasında sorunları tartışma eksikliği izlenmektedir. Eşler arasında tartışma ve ara sıra kavga etme, evliliğin tuzu biberidir. Evlilik kavgaları yapılmayan evliliklerin, eninde sonunda boşanmaya gittiği sıklıkla izlenmektedir. Bu bakımdan, iki taraf da saygıyı yitirmediği sürece tartışma, uzun suskunluklardan çok daha iyidir. Fakat tartışma sonucu yatakların ve odaların ayrılması yararlı değil, zararlı bir yöntemdir. Ayrıca bir günün tartışması, ertesi güne uzatılmamalı, olayların yorumu sığağı sığağına yapılmalıdır.

Boşanmış çiftlerin yarıdan fazlasının ya kendi, ya da eşlerinin ailelerinde boşanma olduğunu vurgulamaları oldukça düşündürücüdür. Konuyu daha açmak gerekirse, boşanmış aile içinde yetişen bireylerin yarıdan fazlası, kendi evliliklerini de sürdürememektedir. Bunun, bir çeşit kültürleme

olayı olduğunu söylemek yanıltıcı olmaz. Yani boşanmış ailelerde yetişenler, boşanmaya eğilimli kişilik geliştirmektedir. Bu durum ise, toplumun temelini aile kabul eden ve ailenin sürekli olması gerektiğine inanan toplumumuz için oldukça olumsuz bir olgudur. Bu bireylerin gerek evlilik öncesi dönemde, gerekse evlilik yaşamları süresince uzman kişilerin yardımına gereksinimi vardır.

Boşanmaların yarıya yakın bir kısmı evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmektedir. Bu bireyler çocuklu ise, çocuklar kişilik gelişiminin son derece önemli bir devresinde, falik dönem içinde (3-6 yaş) boşanma olayına karışmaktadır. Falik dönem, çocuğun anne ya da babası ile özdeşim yapacağı ve ileride kendi cinsel rolünü benimsiyeceği bir dönemdir. Böyle bir dönemde boşanma ortaya çıkınca çocuk, kaçınılmaz olarak ebeveyn kaybını yaşamakta ve özdeşim yapacağı bireyi yanında bulamamaktadır. Bunun geç dönemde ortaya çıkarabileceği semptomları tahmin etmek pek de zor olmasa gerekir. Bu çocuklar büyük bir olasılıkla, boşanmayan aile çocuklarına nazaran daha fazla kendi cinsel rollerini benimseme güçlükleriyle karşılaşacaklardır. Bu nokta tüm aile sağlıkçılarının, ruh bilimcilerin, hukukçuların ve eğitimcilerin göz önünde bulundurmaları gereken bir sorundur kanısındayız.

Boşanan bireylerin yarısından fazlası, kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu evlilikler kurdukları halde boşanmışlardır. Bir geçiş döneminde olan toplumumuzda, eski

değerler hızla yerini yenilerine bırakmakta, fakat yaşamının 20-25 yılı "erkeğin evin reisi" olması fikriyle yetiştirilmiş bireylerin, eşit söz hakkına sahip olarak evlilik yaşamına girmeleri ve sürdürmeleri zor olmaktadır. Erkekler, eşlerini her konuda karar vermede özgür bırakmaya çabalarırken, kadınlar içten içe hayal kırıklığı duymakta ve " keşke bu kadar özgür bırakmasa" diyebilmektedirler. Yani geleneksel aile ortamında yetişmiş, ama modern çekirdek aile kurmuş bireyler bu duruma kolayca ayak uyduramamaktadırlar. Ayrıca kendi ekonomik bağımsızlığını kazanan kadının, erkekle hemen her konuda gereksiz rekabete girmesi, erkekte huzursuzluk yaratmaktadır. Fakat erkeklerin de çalışan ve evin gelirlere katkıda bulunan eşlerine gerek ev işlerinde, gerekse çocuk bakımında yardımcı olmamaları, aynı huzursuzluğu kadınlarda doğurmaktadır. Eşlerin birbirleriyle sorunlarını tartışmaya yanaşmamaları veya tartışmayı bilmemeleri de boşanma olayına kapıyı açmaktadır.

O halde bu bireyler ne yapacaklardır? Boşanınca tüm sorunlar ortadan kalkmakta mıdır? Şüphesiz ki hayır. Araştırma açıkça göstermiştir ki, boşanma sonrası ortaya çıkan sorunlar en az evlilikte karşılaşılan sorunlar kadar yıpratıcı olmaktadır. Bireye, kendi sorununu kendin çözümle demek, pek de akılcı bir yol değildir. İşte bu noktada, aile danışmanlığı sisteminin kurulması gerektiği ve uzman kişilerin en kısa sürede konuya eğilmelerinin gerekliliği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Boşandıktan sonra çocuğun velayeti, sadece dış ülkelerde değil, bizim ülkemizde de genellikle annelere verilmektedir. Bunda, çocuk bakımının anne merkezli olmasının büyük payı vardır.

Çocukların boşanmadan sonra babalarına karşı daha düşkün olmaları, babaların da çocuk yoksunluğu içinde çeşitli ruhsal sorunlarla karşılaşmaları bu araştırmada açıkça gösterilmiştir. Ayrıca erkekler, karılarına çocuklarını görmek için yalvarmaktan bıktıklarından, çocuklarını hiç görmemeği ister bir tutum içine girmekte, bu ise, erkeği sorumsuzmuş gibi görmeğe yol açmaktadır. Oysa çocuğun velayetinin tıpkı evlilik yaşamında olduğu gibi (baba evin reisi dir), boşanmadan sonra da babaya verilmesi ve annenin de çocuğun bakımı ve eğitiminden kaçınmıyacak şekilde gerek hukuksal, gerekse sosyal açıdan bağlanması, çocuğun geleceği açısından daha yararlı olacaktır. Böylece baba çocuğundan uzaklaşmıyacak ve babalık sorumluluğunu daha çok yüklenecek, çocuk da baba yoksunluğu hissetmiyecektir.

Annelerin, çocuklarını babalarından uzak tutmaya eğilimli olduğu görülmektedir. O halde annelere, çocuk için babanın ve erkek figürünün ne kadar gerekli olduğu, baba yoksunluğunun ileride çocukta ne gibi sorunlara neden olabileceği açıkça anlatılmalıdır. Erkekler ve kadınlar şunu bilmek zorundadır. Dünya, sadece erkeklere veya sadece kadınlara ait değildir. Bir çocuğun gerçek kişiliğini bulabilmesi için çevresinde hem anneyi, hem de babayı görmeğe gereksinimi vardır. Böylece gelecekte gerçek bir kadın ya da erkek olabileceğini öğrenecektir.

Evlilik yaşamları boyunca çeşitli evlilik dışı ilişkileri olduğunu belirten erkeklerin oranının %30'e varması, evlilik yaşamına sadakatsizlik sorununa önemli boyutlar kazandırmaktadır. Erkeklerin evlilik dışı ilişkileri şüphesiz ki boşanmaların tek ve asıl nedeni değildir. Ama eşler arasında güven sarsılmasına ve kadınların gururlarının kırılmasına neden olmaktadır. Bu durum da, evlilik yaşamında onarılması güç bir yara açmaktadır. Nedense erkekler macera aradıklarını veya değişiklik istedikleri için bu ilişkilere girdiklerini belirtirken, aynı değişiklik arzusunun kadınlarda da doğabileceğini hatırlamak istememektedir.

Oysa evlilik dışında ilişki kuran bireyin kendi kendine soracağı şu soruya vereceği cevap, evliliğinin boşanmaya doğru sürüklenip sürüklenmediğini ortaya çıkaracaktır.

"Neden eşim değilde bir başkası?..."

Bu soruya kendi kendine dürüstçe cevap arayan birey, gerçekte, kendi eşinin ilişki kurduğu kişiden daha değerli olduğunu fark edecektir. Eğer böyle değilse, eşi kendi için bir anlam ifade etmiyorsa, evliliği yürütmenin de bir anlamı yoktur. O halde birey evlilik dışı ilişki kurma isteğinin nedenlerini arıyarak, çözümlene yoluna gitmeli, kendi bu sorunu çözemiyorsa, uzman kişilerin yardımını istemelidir.

Boşanmış bir bireyin kendine soracağı en önemli soru şu olmalıdır. " Neden Evlendim? "

Evlilik, toplumdaki bir çok bireyin ümit ettiği gibi en büyük mutluluğu getirecek bir kurum değildir. Bir çok insan kendi zayıflıkları yüzünden evlenmektedir. Dünün çözülmemiş çatışmalarını, bu günkü evlilikte çözümlenmeye çalışmaktadır. Böylece de şu soru ortaya çıkmaktadır. "Evliliğimi harabeye çeviren çatışmalarımı biliyor muydum? Evlendiğim eşimin çatışmalarını biliyor muyum? "

Hemen herkes eski çatışmalarından kaçınabilmek için en eski yola baş vurur ve evlenir. Böylesine birbirlerinin içinde yaşayacak bireyler, kendi iç çatışmalarını ve sorunlarını bilmeden ve ortaya koymadan nasıl çözüme ulaşabilirler.

Boşanmış bireyin kendine soracağı üçüncü önemli soru da şudur. "Neden boşandım? "

Başarılı bir boşanmada bireyler, artık gelecekte tekrar bir arada olamayacaklarını kavramışlardır. Bu bireyler çocuklarına durumu açıkça anlatabilen, onların yeni yaşam biçimine uymalarını sağlayabilen ve onları seven kişilerdir. Boşanan birey, artık evlenmeden önceki aynı birey değildir, değişmiştir. Yeni bir yaşam anlayışı geliştirmiştir. Boşanmamış olanların yaşamadığı olayları yaşamıştır, bu yüzden de yeni bir kişilik geliştirir. İşte bu yeni kişilik, yepyeni bir evliliğe temel atmalı, eski hataları tekrarlamamalıdır.

Bütün bu anlatılan ve ortaya çıkarılan sorunlar, boşanan bireylerin tümünün farkına vararak ya da farkında olmaksızın yaşadığı, ama boşanmayanların kolayca anlayamayacakları bir dünyanın kısa açıklamasıdır.

Ö Z E T

Araştırma, boşanmış olan bireylerin ve boşanma olayına karışan çocuklarının karşılaştıkları ruhsal ve sosyal sorunların saptanması ve bu sorunlara öneriler getirilmesi amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır.

Veri toplamak için üç ayrı anket formu hazırlanmıştır. (Ek) Araştırma evrenine alınan tüm bireylere 31 soruluk ilk anket formu verilmiştir. Çocukları olanlara buna ek olarak 15 soruluk ikinci anket formu uygulanmış, bir'den fazla evlenenlere ise 10 soruluk üçüncü anket formu eklenmiştir. Böylece 72 boşanmış birey ile görüşme yapılmış, fakat bunların 6 tanesi yanlış doldurulduğu için değerlendirmeden çıkarılmıştır.

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde kolon yüzdesi (%) kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesiyle:

Boşanan bireylerin ilk evlilik yaşlarının ortalaması kadınlarda 22.01, erkeklerde 27 olarak bulunmuştur.

Boşananların %65.15'i, kadın ve erkeğin eşit söz hakkına sahip olduğu çekirdek aileler kurmuşlardır.

Boşanmaların %46.96'sı evliliğin ilk 5 yılı içinde görülmektedir.

Boşanan bireylerin yarısından fazlasının ya kendi ailelerinde, ya da eşlerinin ailelerinde boşanma olayı yaşanmıştır.

Boşanma davasını çoğunlukla kadınlar açmakta (%74.28) ve bu kadınların da %74.24'ü çalışmaktadır.

Boşanma nedeni olarak ilk sırayı ruhsal uyumsuzluk almakta, bunu cinsel uyumsuzluk izlemektedir.

Boşanma kararından sonra çoğunlukla kadınların kendilerini rahatlamış hissettikleri, erkeklerinse yarıdan fazlasının çeşitli ruhsal sorunlarla karşılaştığı saptanmıştır.

Boşanmanın gerçekleşmesinden sonra erkeklerin yarıdan fazlası, kadınlarinsa yarıya yakın kısmı, evlilik yaşamı boyunca edinilen ortak arkadaş kaybını yaşamaktadır.

Boşanan bireylerin %86.37'si, boşandıkları eşleri ile tekrar evlenmeyi istememektedir.

Boşanan bireylerin %50'si çocuksuzdur. Çocuklu olanlar içinden tek çocukluların oranı %54.55, üç'den fazla çocuklu olanların ise %9.09'dur.

Boşanan bireylerin %57.58'i çocuklarında ruhsal değişiklik izlemişlerdir.

Çocukların velayeti %72.73 oranla annelere verilmiştir.

Boşananların yarıdan fazlası çocuklarına, boşandıkları eşlerinin olumsuz buldukları yönlerini bilerek veya farkında olmadan anlatmaktadır.

Boşandıktan sonra çocuklarını sadece hafta sonları, ya da ayda bir gördüklerin söyleyen erkekler oldukça fazladır. (%66.67)

Boşanan bireyler daha çok sosyal nedenlerle ikinci evliliklerini yapmaktadırlar. Kadınların yarıdan fazlası, ikinci eşlerini, ilk eşlerinden farklı seçerken, erkeklerin %55.55'i ikinci eşlerinin, ilk eşlerinden sosyal ve ekonomik açıdan farksız olduğunu belirtmişlerdir.

K A Y N A K L A R

- 1- Karapars, Ayhan. Dođan, Erkan. (Yapımcı)
Benimle Evlenir Misin? Yayınlanmış T.R.T-TV di-
si, 1978.
- 2-Bilen, Mürüvvet: Ailede Sağlıklı İlişkiler, Mars Matbaası,
Ankara, 1978.
- 3-Timur, Serim: Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversite-
si Yayınları, No: D-15, Ankara, 1972.
- 4-Gelişim Ansiklopedisi: Erişkin, Evlilik, (İnsan ve Toplum)
Cilt I, Gelişim Basım ve Yayım A.Ş, İstanbul,
1976.
- 5-Levine, Ned: Divorce in Turkey, (Second conference on-
Demography, Çeşme, İzmir) Hacettepe University,
Institute of Population Studies, Ankara, 1975.
- 6-Julian, Joseph: Family Problems, Divorce, Prentice Hall,
Inc, Englewood cliffs, New Jersey.
- 7-Sconzoni, John: A Social System Analysis of Dissolved and
Existing Marriages, Journal of Marriage and The
Family, 30 (August 1968), 452-461.

- 8-Velidedeoğlu, Veldet,H: Ailenin Çilesi, Boşanma, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1976.
- 9-Cansel, Erol: Boşanmanın Dayandığı Hukuki Esaslar, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.
- 10-Gürkan, Ülker: Medeni Kanun Eleştirileri, Kadının İktisaden Korunması, Ankara, 1975.
- 11-Bohannan, Paul: The Six Stations of Divorce, Divorce and After, Doubleday and co, New York, 1970.
- 12-Miller, Arthur: Reactions of Friends to Divorce, Divorce and After, Doubleday and co, New York, 1970.
- 13-Bohannan, Paul: Divorce Chains, Households of Remarriage and Multiple Divorcers, Divorce and After, Doubleday and co, New York, 1970.
- 14-Stuart, Irving, R. Lawrence, Edwin: Children of Seperation and Divorce, Grossman Publishers, New York, 1972.
- 15-Wellerstein, Judith, S. Kelly, Joan: Divorce Counseling, A Community Service For Families in The Midst of Divorce, American Journal of Orthopsychiatry, Vol 47, No:I, January, 1977.
- 16-Kalter, Neil: Children of Divorce in An Outpatient Psychiatric Population, American Journal of Orthopsychiatry, 47 (I), January, 1977.

- 17-Howells, John, G: Fathering, Modern Perspectives in International Child Psychiatry, Oliver and Boyd Ltd, 1969.
- 18-Hjelholt, G: The Neglected Parent, Nord, Psykol, (10, 179) 1958.
- 19-Biller, Henry: Father, Child Relationships and Some Results, The Family, Can It Be Saved, Yearbook Medical, Publisher, Inc, Chicago, 1976.
- 20-Kogelschotz, Joan, L. Poams, Paul, L. Tucker, Daniel, Mck: Babasız Evlerin Aile Biçimleri, Çeviri, Jon of The Amer, Acad, of the Child Psychiatry, II: 365-383, 1972.
- 21-Aydinalp, Kemal: Baba, Unutulan İnsan, (Derleme) İstanbul, 1978.
- 22-Greif, Judith, B: Fathers, Children and Joint Custody, Amer, Jour of Orthopsychiatry, 49 (2), April, 1979.
- 23-Özer, Serper: Türkiye Demografyası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1978.
- 24-Güven, Gülseven: (Yapımcı) Yeryüzü Göçerleri, Yayınlanmış T.R.T-TV dizisi, 1979.
- 25-T.C Çalışma Bakanlığı: Yurt Dışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu, Mart, 1980.

Ek-I

ANKET SORULARI:

1-Kaç yaşındasınız?

2-Kaç yaşında evlendiniz?

3-Aylık geliriniz ortalama ne kadardır?

4-Eğitiminiz

Eğitimi: (Boşandığınız eşinizin)

a-İlk okul

a-İlk okul

b-Orta okul

b-Orta okul

c-Lise

c-Lise

d-Yüksek okul/Fakülte

d-Yüksek okul/Fakülte

e-Okumadım

e-Tahsili yok

f-Diğer (Belirtiniz)

f-Diğer

5-Çocukluğunuz ve ilk gençlik yıllarınızı nerede geçirdiniz?

a-Köyde

b-Kasabada

c-Kentte

d-Kentin kenar mahallelerinde)/gecekondu

e-Kentin lüks semtlerinde

f-Diğer (Belirtiniz)

6-Boşandığınız eşiniz ilk gençlik yıllarını nerede geçirmişti?

a-Köyde

b-Kasabada

c-Kentte

d-Kentin kenar mahallelerinde/ gecekondu

e-Kentin lüks semtlerinde

f-Diğer(Belirtiniz)

7-Evlilik öncesi aile yapınız nasıldı?

- a-Babaerkil (babanın hakim olduğu) geniş aile
- b-Babaerkil çekirdek aile
- c-Çekirdek aile (Ana, baba, çocuklar)
- d-Diğer..(Belirtiniz)

8-Evlilik süresince kurduğunuz aile yapısı nasıldı?

- a-Babaerkil geniş aile
- b-Babaerkil çekirdek aile
- c-Çekirdek aile
- d-Diğer..(Belirtiniz)

9-Kaç yıllık (aylık) evlilikten sonra boşandınız?

10-Ailenizde sizden başka boşanmış olanlar var mı?

- a-evet
- b-Hayır

B-Cevabınız evetse aşağıdakilerden hangileri boşandı?

- a-Ana, baba
- b-Kardeş
- c-Akrabalar
- d-Büyük anna, büyük baba

II-Boşanma davası devam ettiği sürece nerede ikamet ettiniz?

- a-Eşimle yaşadığım evde
- b-Arkadaşlarımla yanlarında
- c-Ayrı ev açtım
- d-Baba evine döndüm
- e-Diğer..(Belirtiniz)

I2-Boşanma davası devam ettiği sürece ne ile geçindiğinizi kısaca açıklayınız. (Bu soru kadınlar içindir)

I3-Boşanma davasını siz mi açtınız?

a-evet b-hayır

I4-Boşanmanızın nedeni neydi, kısaca açıklayınız.

I5-Dava devam ettiği sürece karı, koca ilişkiniz ne düzeydeydi?

a-Arkadaşca

b-Birbirimize düşman gibiydik

c-Birbirimizi görmemeğe çalışıyorduk

d-Birbirimizi seviyorduk ama anlayamıyorduk.

e-Diğer..(Belirtiniz)

I6-Boşandığınızı resmen öğrendikten sonra kendinizi nasıl hissettiniz?

a-Rahatlanmış, sevinçli

b-Üzüntülü, yenilmiş, güvensiz

c-Geleceğe karşı endişeli, korkulu

d-Diğer..(Belirtiniz)

I7-Ailenizin boşanmanıza karşı tepkileri ne oldu, kısaca açıklayın.

I8-Boşandığınız eşinizle olan ortak arkadaşlarınızla ilişkileriniz ne yönde devam ediyor?

a-Onlarla ilişkiyi kestim

b-Onlar benimle görüşmeyi kesti

c-Hala ilişkilerimiz aynı şekilde devam ediyor.

d-Diğer..(Belirtiniz)

19-Boşandıktan sonra geçiminizi ne ile temin ediyorsunuz?

(Bu soru kadınlar içindir)

- a-Çalışıyorum
- b-Eşimden nafaka alıyorum
- c-Ailemin yardımı ile geçiniyorum
- d-Emekli-dul-yetim maaşı alıyorum
- e-Diğer..(Belirtiniz)

20-Boşandığınız eşinizle hangi usulle evlenmişsiniz?

- a-Görücü usulüyle
- b-Tanışıp, anlaşarak
- c-Kısa süre nişanlılıktan sonra
- d-Uzun süre nişanlılıktan sonra
- e-Bir süre beraber yaşadıkdan sonra
- f-Beşik kertmesi yoluyla
- g-Diğer..(Belirtiniz)

21-Boşandığınız eşinizle tekrar evlenmeyi düşündünüz mü?

- a-Evet
- b-Hayır

22-Boşanmanızın nedeni üçüncü bir kişi ise, boşandıktan sonra onunla olan ilişkiniz ne yönde devam etti, kısaca açıklayınız.

23-Boşandıktan sonra evlilik yaşamında yapmayı isteyipte, yapamadığınız projelerinizi gerçekleştirmeğe yöneldiğiniz oldu mu?
(Lisan öğrenmek, yeni bir işe girmek, okula gitmek, vb...)

24-A, Yeni tanıştığınız kişilere boşanmış olduğunuzu söylemede güçlüğüňüz olur mu?

a-Evet b-Hayır

B-Cevabınız evetse bu güçlüğüňün nedenini açıklar mısınız.

25-Boşandığınız için zaman zaman pişmanlık duyduğunuz oldu mu?

a-Evet b-Hayır

26-Boşandığınız eşinizi karşı cinsten birisi ile gördüğünüz zaman ne hissediyorsunuz?

a-Kıskançlık

b-Kızgınlık ve öfke

c-Onları görmemezlikten geliyorum

d-Hiç bir şey hissetmiyorum

e-Yanındakine acıyorum

f-Onunla boşandıktan sonra hiç karşılaşmadım, bir şey diyemem

g-Diğer..(Belirtiniz)

27-A, Boşandığınız eşiniz tekrar evlendi mi?

a-eyet b-hayır

B-Siz tekrar evlendiniz mi?

a-Evet b-Hayır

C-Cevabınız hayırsa tekrar evlenmeyi düşünüyor musunuz?

a-Evet b-Hayır c-Diğer..(Belirtiniz)

28-Hoşlandığınız ve sevdiğiniz karşı cinsten birisi ile yaşamak istediğiniz hayat aşağıdakilerden hangisidir?

a-Nikahlı

b-Nikahsız

c-İmam nikahıyla

d-Belirli bir süre beraber yaşadktan sonra nikahlı

e-Diğer..(Belirtiniz)

29-Hoşlandığınız karşı cinsten kişiyi farkında olmadan eski eşinizle karşılaştırıyor musunuz?

a-Evet, bazen

b-Evet, daima

c-Hayır, hatırlamıyorum

d-Hayır ama kesin bir şey diyemem

e-Diğer..(Belirtiniz)

30-Kendi hayatınızda boşanma olduğu için, evlilik kurumuna karşı kendi duygu ve düşüncelerinizi açıklar mısınız.

31-A, Boşandığınız eşiniz çalışıyor muydu? (Erkekler içindir)

a-Evet

b-Hayır

B-Cevabınız evetse aşağıdaki soruya ait duygu ve düşüncelerinizi kısaca açıklayınız. (Bu maddeye kadınlar da cevap verebilir)

Sizce çalışan kadın aile birliğinin devamını sağlamada, çalışmayan kadınlara oranla ne gibi avantaj veya dezavantajlara sahiptir?

BOŞANMIŞ VE ÇOCUĞU OLANLAR İÇİN ANKET SORULARI

1-Eşinizden boşanacağınızı ve artık birarada olmayacağınızı çocuğunuza kim söyledi?

- a-Annesi
- b-Babası
- c-İkimiz beraber
- d-Komşular, arkadaşlar
- e-Söylemeğe gerek görmedik
- f-Diğer..(Belirtiniz)

2-Çocuğunuzun o andaki tepkisi ne oldu?

- a-Boşanmamızdan yanaydı
- b-Boşanmamıza karşıydı
- c-Ne dediğimizi anlamadı
- d-İlgisizdi
- e-Diğer..(Belirtiniz)

3-Çocuğunuz kaç tane?

- a-Bir
- b-İki
- c-Üç
- D-Üç'den fazla

4-Çocuğunuzun/ çocuklarınızın velayeti kime verildi?

- a-Anneye
- b-Babaya
- c-Vasiye
- d-Diğer..(Belirtiniz)

5-Çocuğunuz kimin yanında kalmayı istiyordu?

- a-Annesinde
- b-Babasında
- c-Anneanne/ Babaannede
- d-Akrabaların yanında
- e-Diğer..(Belirtiniz)

6-A, Çocuklarınız bir'den fazla ise hepsinin velayeti size mi verildi?

a-Evet b-Hayır

B-Cevabınız hayırsa, boşanmanızdan sonra çocukların birbirine olan duygu ve davranışlarında değişme gözlediniz mi, gözledi iseniz ne yönde, kısaca açıklayınız.

7-Çocuğun velayeti babaya verildi ise, çocuğun bakımı ile kim ilgilenmektedir?

a-Babaanne

b-Hala, teyze, akrabalarından biri

c-Çocuk kreşe, ana okuluna, okula gönderiliyor

d-Çocuğun bakımı için özel bir kişi tutuldu

e-Diğer..(Belirtiniz)

8-Çocuğunuzu ne kadar sürede bir görüyorsunuz?

a-Her istediğim zaman görebiliyorum

b-Hafta sonları, yasal sürede

c-Ayda bir

d-Hiç görmüyorum

e-Diğer..(Belirtiniz)

9-Boşandıktan sonra çocuğunuza annesinin/ babasının sizce olumsuz bulduğunuz yönlerini anlatır mısınız?

a-Evet

b-Hayır

c-Bazen, farkında olmadan

d-Diğer..(Belirtiniz)

IO-A, Çocuğunuz sizde kalmadıysa, onu gördüğünüz zamanlar daha önce gösterdiğinizden fazla mı ilgi göstermeğe çalışıyorsunuz?

- a-Evet   b-Hayır   c-Bazen   d-Aynı ilgiyi gösteriyorum
e-Diğer....

B-Çocuğunuz sizdeysâ ona, boşanmadan önce gösterdiğinizden fazla ilgi gösteriyor musunuz?

- a-Evet   b-Hayır   c-Bazen   d-Aynı ilgiyi gösteriyorum
e-Diğer..

II-A, Boşandıktan sonra çocuğunuzda ruhsal yönden davranış değişikliği fark ettiniz mi?

- a-Evet   b-Hayır

B-Cevabınız evetse ne gibi değişiklik fark ettiniz, açıklayınız.

I2-Çocuğunuzun boşandıktan sonra başka çocuklarla olan arkadaşlıklarında değişiklik fark ettiniz mi?

- a-Evet   b-Hayır

B-Cevabınız evetse nasıl bir değişiklik fark ettiniz, açıklayınız.

I3-Çocuğunuzun okula olan ilgisinde bir değişiklik fark ettiniz mi?

- a-Evet, okula olan ilgisi azaldı
b-Evet, okula olan ilgisi arttı
c-Hayır, bir değişiklik olmadı
d-Okul çağında değil
e-Bu konuya dikkat etmedim
f-Diğer..(Belirtiniz)

14-Çocuğunuz ayrıldığıınız eşinizi ziyareten döndükten sonra ruhsal yönden değişikliğe uğruyor mu?

a-Evet, bana onunla daha mutlu olduğunu söylüyor, haylaz ve haşarı oluyor.

b-Evet, beni devamlı suçluyor

c-Hayır, benimle olmaktan mutlu

d-Hayır, bir değişiklik fark etmiyorum

e-Diğer...(Belirtiniz)

15- Boşandıktan sonra istemeden de olsa çocuğunuza karşı, kendi duygu ve düşüncelerinizde değişiklik fark ettiniz mi? Nasıl, açıklayınız.

BOŞANDIKTAN SONRA TEKRAR EVLENEN VE / VEYA ÇOCUĞU OLAN-
LAR İÇİN ANKET SORULARI:

I-Yeniden evlenmenizin nedenleri aşağıdakilerden hangileridir?

- a-Ekonomik nedenler
- b-Sosyal nedenler
- c-Duygusal nedenler
- d-Yukardakilerin hepsi
- e-Diğer...(Belirtiniz)

2-İkinci eşinizle aranızda kaç yaş fark var?

3-İkinci eşiniz, birinci eşinize nazaran sosyal ve ekonomik yönden farklı mıdır?

- a-Evet
- b-Hayır
- c-Diğer..(Belirtiniz)

4-A, İkinci evliliğiniz dul birisi ile mi oldu?

- a-Evet
- b-Hayır

B-Cevabınız evetse eşinizin çocuğu var mı?

- a-Evet
- b-Hayır

C-Cevabınız evetse, onun çocuğuna karşı duygularınız ne yöndedir, kısaca açıklayınız.

D-Eşinizin çocuğunun size olan duygu ve düşünceleri ne yöndedir, kısaca açıklayınız.

5-Yeniden evlendiğiniz sırada kendi çocuğunuz kaç yaş grubuna giriyordu?

a-0-3 yaş

c-6-12 yaş

b-3-6 yaş

d-12'den büyük

6-Çocuğunuzun varlığı, ikinci evliliğe kararınızı ne yönde etkiledi, yeniden evlenme çocuğa nasıl anlatıldı, açıklayınız.

7-Yeniden evlendiğinizde, çocuğunuz size karşı nasıl bir tavır aldı?

a-Benden uzak duruyor

b-Sanki artık onu sevmiyormuşum gibi davranıyor.

c-Çocuğumda, bana karşı önemli bir değişiklik fark etmedim

d-Çocuğumun bana olan düşkünlüğü arttı

e-Diğer..(Belirtiniz)

8-A, Çocuğunuz, yeni eşinizi nasıl karşıladı?

a-Onu bir arkadaş olarak görüyor

b-Onu bir düşman olarak görüyor

c-Onu kendi annesi/babası yerine koydu

d-Bu konuda ne düşündüğünü anlayamıyorum

e-Diğer...(Belirtiniz)

B-Yeni eşiniz çocuğunuza nasıl davranıyor?

a-Onunla arkadaş olmağa çalışıyor

b-Onun kendi annesi/babası yerine geçmeğe çalışıyor

c-Aralarında gizli bir savaş sürdüğünü hissediyorum

d-Onu anlıyor ve çok iyi anlaşıyorlar

e-Diğer..(Belirtiniz)

9-A, İkinci evliliğinizden ortak çocuğunuz var mı?

a-Evet b-Hayır

B-Cevabınız evetse ortak olan çocuklarınızla, ortak olmayan çocukların birbirine davranışları nasıl olmaktadır, kısaca açıklayınız.

C-Sizin onlara karşı tutumunuz nasıl olmaktadır, açıklayınız.

10-A, Her boşanma olayında karşılıklı hatanın var olduğunu kabul ediyor musunuz?

a-Evet b-Hayır c-Bu konuyu hiç düşünmedim

B-Cevabınız evetse, size göre eşinizin ve sizin hata oranınız nedir.

C-Kendinizde hata olduğunu kabul ediyorsanız, yeni evliliğinizde bunları tekrarlamamak için nasıl bir yöntem uyguluyorsunuz, kısaca açıklayınız.

D Ü Z E L T M E

SAYFA

DOĞRU ŞEKLİ

I6	Satır II'deki "Bu yüzden"	Fakat
6I	Satır 3'deki %I6.66	%I6.68
63	Tablo 39	Beni suçluyor
79	Satır 8'deki %25.57	28.57
I06	Satır 9'daki %25.57	28.57